37

yazko

KEMAL BİLBAŞAR

ZÜHRE NİNEM

ZÜHRE NİNEM

KEMAL BİLBAŞAR

roman

yazko

ZÜHRE NİNEM

roman

YAZKO
Nuruosmaniye caddesi
Atasaray, 206.
Cağaloğlu — İstanbul

Yazarın öteki kitapları:

IRGATLARIN ÖFKESİ / öyküler
CEVİZLİ BAHÇE / öyküler
DENİZİN ÇAĞRISI / roman, 2. basım
AY TUTULDUĞU GECE / roman, 2. basım
CEMO / roman, 9. basım
MEMO / roman, 4. basım
YEŞİL GÖLGE / roman
BAŞKA OLUR AĞALARIN DÜĞÜNÜ / roman, 2. basım
KÖLELİK DÖNEMECİ / roman
BEDOŞ / roman
YONCA KIZ / roman, 4. basım
KURŞAĞA ÇİFTLİĞİ, masal

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesislerinde
dizildi, basıldı, ciltlendi, 27 73 37
Kapak: Nevin Şenkan
İstanbul, 1981

ZÜHRE NİNEM

KEMAL BİLBAŞAR

yazko

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim
Kooperatifi

KULEKAHVELERİ'NDEKİ ŞEHİT

Saat kulesinin gongu vurmağa başladı.

Selanik halkı, saatlerini ayarlamak için, alışkanlıkla kulak kabartıp gonk vuruşlarını ağır ağır saydılar. Ne var ki, gonk sesi dört'te durunca hep şaşırdılar, sonra başlarını salladılar: Demek işgal altında, Beyaz Kule'nin şaşmaz saati bile bozulmuştu. Oysa yanılıyorlardı, neden başkaydı: Birleşik Komutanlık, saatin **ezani** ayarını, batı saat ayarına göre düzenletmişti.

Saat kulesinin vuruşları dalga dalga yayılarak Koca Kasım Paşa mahallesine ulaştı, Islahhane cadesinde, kapısının üstyanından büyük bir Fransız bayrağı sallandırılmış üç katlı evin perdeleri inik odalarında da yankılandı.

Polis Komiseri Hüsnü Naim Beyin kayınvalidesi Zühre Hanım, konuk odasının penceresi önündeki minderde oturmuştu, endişeli bir yüzle örgüsünü örüyordu. İşgal askerlerinin taşkınlıklarına, **müslüman kadınlara reva gördükleri hakaretlere** dair komşulardan duydukları söylentiler yüreğini cendere içinde tutuyordu. Damadının güvendirici sözlerine karşın, kapıdaki bir arşınlık bez parçasının canlarını, mallarını koruyacağına bir türlü inanamıyordu. Saat kulesinin gonk sesi odada yankılanmağa başladığında Zühre Hanım, gözlerini örgüsünden kaldırıp konsol üzerindeki dörtken çerçeveli kara saate bakarak, vuruşları saymağa başladı. Tuhaf şey... Akrep on'u gösterdiği halde, saat kulesinin vuruşları dörtte kesilmişti. Zühre Ha-

nım, buna bir anlam veremedi, Zahir, kara düşüncelere dalmış olduğundan saatin önceki vuruşlarını kaçırmıştı. Gene de bu yorumla yetinmedi, sesini yükselterek, yandaki odada yorgan kaplıyan kızı Nuriye'ye seslendi:

«Beyaz Kule'nin saati kaçı vurdu mori Nuriye?»

Nuriye Hanım, son hamileliğinde, Çanakkale'nin ünlü yorgancısı Rizeli Hasan Usta'ya diktirdikleri atlas yorgan üzerine eğilmişti. Onun da yüzünde tasalı bir anlam vardı. Bu karışıklık günlerinde, Fransız Konsolosu'na güvenip ortalıkta üniformasıyla, meçiyle korkusuzca dolaşan kocasının başına bin türlü musibet gelebileceğini düşünerek yorganı nasıl kapladığını bilmiyor, iğneyi aynı yere iki-üç kez batırıp çıkardığı oluyordu. Annesinin ünlemesiyle, korkulu bir düşten uyanır gibi doğruldu:

«Hıı? Bilmem.. saymadım anne..» karşılığını verdi.

Çocuklara dadılık eden Musevi kızı SARİKA bugün gününden beri ovo uğramadığından, iş zamanı, odanın bir köşesinde küçük kardeşlerini oyalamakla görevlendirilen yedi yaşındaki Burhan:

«Ben saydım anneciğim!» diye atıldı, «Dört sefer dan dan vurdu.»

Nuriye Hanım, oğlunun dediklerini annesine aktardı:

«Burhan, dördü vurduğunu söylüyor, ama belki iyi sayamamıştır. Saat şimdi dört olur mu hiç? Nerdeyse ikindi ezanı okunacak.»

İhtiyar kadın, şaşkın gözlerini kara saatten ayırmaksızın dudaklarını büzdü:

«Tuhaf şey.. Ben de dört saymıştım.. Beyaz Kule'nin saati mi bozuldu acaba? Dur bakalım, sonraki vuruşunu islah sayalım.» dedi.

Ev, yeniden sessizliğe gömüldü.

Ne ki bu sessizlik uzun sürmedi, sokak kapı-

sının el biçimi tokmağı birden hızlı hızlı dövülmeğe başladı.

Zühre Hanım da kızı da korkuyla irkildiler. Yüzleri bembeyaz kesilmişti. Naim Beyin evde bulunmadığı saatlerde kapı çalındı mı, kadınların yürekleri ağızlarına geliyordu: Zühre Hanım, evi düşman erlerinin bastığını sanıyordu. Nuriye Hanım'sa birinin kara haber getirdiğini.

Kadınların donup kalmasına karşın küçük Burhan, coşkulu bir sevinçle yerinden fırladı:

«Bey'bam mı geldi acaba anneciğim?» diyerek cumbalı pencereye koştu. Kardeşleri de: «Babacım!» «Babacii.» diyerek ardından seyirttiler.

Nuriye Hanım, cumbaya tırmanan oğluna korkulu gözlerle bakıyor: «Kimmiş?» diye sormak istiyor, ama bir türlü cesaret edip soramıyordu.

Burhan, ardısıra cumbaya tırmanmağa çalışan kardeşlerini geri iterek pencereden uzandı, aşağıya baktı. Kapıda iki çarşaflı kadın duruyordu. Burhan, başını geri çevirip sesini alçaltarak:

«Anneciğim, çarşaflı iki teyze var kapıda...» deyince genç kadın bir sıçrayışta çocukların itiştikleri cumbalı pencereye vardı, yavrularının başı üzerinden uzanıp baktı: 'Hayırdır inşallah;' diye mırıldanarak pencereden çekildiği sırada annesi Zühre Hanım içeri girdi: «Yunan askerleri mi, yoksa Bulgar askerleri mi geldi?» diye soramadı.

«Kimdir kapıyı çalanlar mori kızım?» diyebildi

Nuriye Hanım, kapıya doğru ilerleyerek:

«Bilmem!» dedi, «Çarşaflı, tanımadığım iki hanım var kapının önünde. İnip bakayım, kimi istiyorlar.» Kocası hakkında kötü haber getirmiş kimseler olabilecekleri düşüncesi elini ayağını kestiği halde, kuşkusunu annesinden gizliyordu.

Nuriye Hanım, yüreği çarparak merdivenleri inerken, Zühre Hanım, ardı sıra sofaya çıkıp merdivenlerin üst sahanlığında dikildi.

Kapı, sabırsızlıkla üst üstü dövülüyordu.

Nuriye Hanım, karışıklık günlerinin olağanüstü ihtiyatlılığıyla kapıyı açmadan sordu:

«Kim o?»

Dışardan kısık bir erkek sesi:

«Ben'im Gelin Hanım, Naim beyin ağabeyi.. Çabuk açın kapıyı...» dedi.

Nuriye Hanım, büsbütün şaşırmış bir yüzle annesine döndü, daha çok dudak kımıldanışlarından anlaşılan fısıltılı bir konuşmayla:

«Bizimkinin ağabeyi Abdüazim beymiş çarşafla gelen..» dedi, kayınbiraderi neden böyle çarşafa bürünerek gelmişti? Peşlerinde komitacılar mı vardı? Yoksa Naim beyin başına bir felaket mi gelmişti? Yüreği daha bir çarpmayla birlikte endişe ve merakın dürtüsüyle, sürmesini çekip kapıyı açtı.

Kapıdaki çarşıflılar hemen içeri daldılar. Nuriye Hanım, gelenleri kovalayan birileri varmış ta, içeri girmelerini önlemek istiyormuşçasına bir telâş ve korkuyla kapıyı örttü. 'Hoş gelmişsiniz.' demeği akıl edemedi. Gelenler, yüzlerindeki peçeleri kaldırdılar. Nuriye Hanım, kayınının yanındakini hemen tanıdı, emektar hizmetçileri Seher Kadın'dı. İkisinin de yüzleri sapsarıydı, gözlerinin halkaları geniş genişti. Abdülazim bey de, Seher Kadın da buraya gelesiye geçirdikleri heyecan ve korkudan takatları kesilmiş gibi, kendilerini merdivenlere bıraktılar. Seher Kadın:

«N'olursun Gelin Hanım, Allah rızası için bir bardak su ver! Çarşaf altında da Beyefendiyi tanıyacaklar diye, yol boyunca ecel terleri döktüm hep, dermanım kalmadı.» diye yakıldı.

Nuriye Hanım, bir şey söylemeden, su getirmeğe yöneldiği sırada Zühre Hanım engelledi:

«Sen yorulma Nuriyeciğim, sucazı ben getiririm.» dedi. Sofradaki küpten kalaylı maşrabayla su aldı, masa üzerinde, ağızları dantel örtüyle örtülmüş renkli iki konuk bardağını doldurdu, tepsiye dizdi, basamakları inerek suyu konuklara sundu. O sırada çocuklar da merdüven sahanlığında göründüler, parmaklıklara tutunarak, meraklı gözlerle aşağıya baktılar.

Seher Kadın, teşekkürlerle aldığı bardaklardan birini beyine uzattı:

«Siz de az helecan çekmediniz Beyefendi! Buyurun, şu suyu için!» dedi. Abdülazim bey, bardağı aldı, ama elleri titrediği için ağzına götüremedi, iki avucu arasında tuttu:

«Beni çarşaf içinde görünce çok şaşırdınız, değil mi Gelin Hanım?» diye konuşmağa başladı, «Düşman şehre gireli beri çoluk çocuk bir arkadaşın evine sığındık. Bulgar komitacılarının bizi rahat bırakmayacaklarını biliyordum. Savaştan önce şifrelerini çözüp pek çoklarının tepelenmesine sebep olduğumuz için, arkadaşları bizden öçalmak isteyeceklerdi elbet. Ne tekim haber geldi, Naim'le beni arıyorlarmış. Naim nerede?»

Nuriye Hanım, Kayınbiraderine, korkudan açılmış gözlerle bakarak:

«Öğle yemeğinden sonra Fransız Konsolosu'nun kavası geldi, birlikte Konsolosluğa gittiler.» dedi.

Abdülazim bey, bir kez daha davranıp suyu ağzına götürmek istedi, ama gene eli titrediğinden beceremedi, su içmekten vaz geçti.

«Sivil mi giyinmişti bari?»

«Hayır, sağ olsun, sivil elbisesini hiç giymiyor. Üniforması vardı sırtında.»

Abdülazim bey, paylayan bir çıkışla:

«Çok ihtiyatsızlık ediyor Naim..» dedi, «Söyle ona Gelin Hanım, bu karışıklık günlerinde Fransız Konsolosu'na da güvenmesin, İtalyan Bal-

yozuna da.. Ya saklansın, ya da benim gibi, gizlice buradan kaçmanın çaresine baksın! Yoksa sonu felaket olur.»

Zühre Hanım, başını iki yana sallayarak söze karıştı:

«Çerkez damarını bilirsin kardaşının, Abdülazim bey kızanım.. Sağ olsun Naim bey, bizim sözümüzü hiç dinlemez. Bin kerek yalvarıp yakarmışım.' Kendine acımazsan genç karıcığına, maksımcıklarına acı!' derim. 'Gavur milletine inan olmaz, sana kıyarlarsa halımızı köpekler yemez,' derim. Sırtımı okşar: 'Merak etme Valide Hanım, damadının kılına bile dokunamazlar. Cümlemiz Fransız dostlaıımızın himayesindeyiz,' der; kapıdaki bayrağa, Fransız Konsolosunun verdiği şu bez parçasına güvenir.. Mori kızanım, yatıra bağlanmış çaputa bile güvenemem ben..»

Abdülazim bey, başını salladı, biraz da kendini savunma çabası sezilen bir heyecanla:

«Doğru söylüyorsunuz Büyük Hanım!» dedi, «Düşman işgali altında Fransız'ın, İngiliz'in dostluğuna güvenerek yiğitlik tastlanmaz. Naim gelince benim tarafımdan söyleyin: Sakın kendisini tanıyacakları bir kılıkla sokağa çıkmasın! Madem Fransız Konsolosu koruyuculuk vadinde bulunmuş, gitsin, sizi Selanik'ten kaçırması için ondan yardım istesin. Bu gün de, yarın da İstanbul'a vapur var. Ben çoluğumu, çocuğumu alıp bu gece kalkacak İtalyan vapuruyla kaçacağım. Naim de acele etsin, hiç olmazsa yarınki vapura yetiştirsin sizi; komitacılara fırsat vermesin. Dışarı çıkarken, konsoloshaneye bile gitse, benim gibi çarşaf giysin sırtına.. Can pazarı bu.. Erkeklik taslamanın sırası değil... Tekrar söylüyorum, ağabey sözü dinlesin, Fransız Konsolosuna güvenerek düşman içinde kalmasın! Bu gün, yarın, Selanik'ten kaçırmağa baksın sizi.. Yoksa komitacıların elinde ziyan

olursunuz.»

Abdülazim bey, elindeki bardağı merdiven basamağına koyarak ayağa kalktı:

«Haydin, Tanrıya emanet olun! İnşallah ar kamızdan siz de sağ semalet İstanbul'a gelirsiniz. Adresimi, İstanbul Maarif Müdürlüğünden sorar, öğrenirsiniz, buluşuruz.» dedi.

Abdülazim bey de, Seher Kadın da, ana-kızla helallaştılar. Abdülazim bey, merdüvenleri çıkarak, sahanlıkta dikilen çocukları teker teker kucağına aldı, öptü. Sonra yelek cebinden çıkardığı çil kuruşları ikişer tane koydu avuçlarına:

«Bunlarla çerez alırsınız kendinize.» dedi.

Çocuklar, amcalarının acaip kılığına öyle hayretle bakıyorlardı ki, avuçlarına konan paralara sevinemediler.

Abdülazim bey, Burhan'ın, Mükerremin yanaklarını okşayarak gülümsedi:

«Gavur içinde kalınca, erkekler de çarşaf giymek zorunluğunu duyarlar böyle işte...» dedi, çarşafının peçesini örttü: «Haydi Seher Kadın, aç kapıyı da gidelim!» Merdüvenleri inmeğe başladı. «Karanlık basmadan eve ulaşamazsak, devriyeler bizden kuşkulanırlar, maazallah peçemizi açtırmağa kalkışırlar ki, halimiz duman olur.»

İki çarşaflı, kapıdan çıkıp eteklerini uçurarak uzaklaştılar. Nuriye Hanım, arkalarından kapıyı sürmeledi.

— 2 —

Ortalık iyice karardığı halde Naim bey hâlâ eve dönmemişti. İki kadın, türlü kara düşüncelerle için için kavruldukları halde ışığı yakmıyorlar, avunmak için kendilerine türlü iş icad ediyorlardı. Nuriye Hanım yorgan kaplamasını bitirmiş, yüklüğe kaldırmıştı. Şimdi yemek oda-

sında akşam için masayı hazırlamağa çalışıyordu.

Zühre Hanım, kendisini örgüsüne veremediği için, örgü torbasını minderin şiltesi üzerinde bırakarak mutfağa inmiş, etli fasülyeyi mangala oturtmuş, maltızda pilav hazırlığına girişmişti. Damadı fasülyenin helmelenmişini, pilavın yeni pişmişini severdi. Fasülye-pilavı, önüne sürünce Naim bey pek keyiflenir, kendisine türlü iltifat yağdırarak ellerini öperdi. Zühre Hanım, içinde o eski mutluluğu duyamıyordu, damadının kendisine bir daha böyle iltifatlarda bulunamayacağı kuşkusu yiyordu içini.

Nuriye Hanım, tabakları, çatal-kaşıkları bir bezle silerken birden ayak sesi duymuş gibi, elindekileri masaya bırakıp bir koşu oturma odasına geliyor, babalarının yolunu gözlemek için cumbaya doluşmuş olan çocukların başları üzerinden uzanarak soğağa bakıyor, ne ki alaca karanlıkta sokağı daha da ıssız görerek, düşkırıklığıyla pencereden çekiliyor, ama dermansız kollarını güçlendirmek, yüreğini ısıtmak istercesine yavrularını kucaklayıp öpüyor:

«Uslu uslu oturun, e'mi yavrularım!» diyordu, sonra Burhanı uyarıyordu: «Sen de ağ'bileri. dikkat et te kardeşlerin içeriye yuvarlanmasınlar. Bey'bamın köşeyi döndüğünü görünce de hemen bana seslen! Gidip kapıyı açayım. Bilirsin, babacığın sağ olsun, kapıda bekletilmekten hiç hoşlanmaz.» Burhan da iki koluyla kardeşlerini sarmağa çalışarak:» Merak etme anneciğim!» yanıtını veriyordu.

Ne ki, Nuriye Hanım, oğlundan, içindeki kayguları silip götürecek bu müjdeli ünleyişi bir türlü duyamıyordu.

Cumbada oturan çocuklar da aynı özlem içindeydiler, gözlerini sokağın başından ayırmıyorlardı. Burhan:

«Bey'bamız şimdi gelecek, bize şeker, çikolata

getirecek.» dedi.

En küçük kardeşi Kemal, her akşam yemeğe alıştığı şekerlemelerin tadını ağzında duyarak:

«Ben keker, çuku ham ham..» diye ellerini çırptı.

Kız kardeşi Mükerrem, ayrıcalık görmeğe alışkın birinin onurlu kasılışıyla:;

«Bey, bacım bana gıcırlı sakız da getirecek.» dedi.

Burhan, yaltaklıkla mükerrem'i öptü:

«Gıcırlı sakızından bana da bir çiğnemlik vereceksin değil mi kardeşim?» dedi, «Karşılıklı şişirip patlatırız sakızlarımızı bir güzel.»

Ama Mükerrem, bu hevese kaptırmadı kendini. Çok bilmiş bir kız çalımıyla başını arkaya attı:

«Verememe a'bicim!» dedi sesine koruyucu bir melek yumuşaklığı vermeğe çalışarak ekledi: «Kardeşiz, sana kötülük edemem. Sakız çiğneyen oğlanların büyüdüğünde bıyıkları çıkmazmış, öyle söylüyor Zühre Nine'm...»

Burhan omuzlarını silkip: 'Çıkmazsa çıkmasın:' diye direneceği sırada, babasının ay-yıldızlı komiser kalpağı, ışıyan kılıcıyla sokağın başında belirdiğini, bitiz bir yürüyüşle taştan taşa sekerek geldiğini gördü, coşkuyla bağırdı:

«İşte Bey'bamız geliyor anneciğim!.»

Burhan'ın sevinç çığlığıyla, görünmez bir yükün ağırlığı altında eziliyormuşçasına omuzları çökmüş görünen kadınlar birden dirilip toparlandılar, kuş gibi haraketlendiler. Nuriye Hanım, aydınlanmış bir yüzle fırfırlı önlüğünü çıkarıp bir yana fırlattı. Üstünü başını çekiştirip saçlarını düzene koyarak dışarıya seğirtti, mutfakta takırdayan annesine seslendi:

«Naim bey geliyor anne!»

Zühre Hanım, Burhan'ın sevinç çığlığını duymuş, rahatlamıştı, öyleyken becerili parmaklarla yıkanmış pirinci kaynayan suya boşaltır-

ken, muştu haberini kızından öğrenmiş gibi:

«Öyle mi?» dedi coşkulu, dualı bir sesle, «Gözümüz aydın mori kızım! Sağ salim kavuştun gene kocacığına.. Hadi koş, çabuk aç kapıyı!» Sonra alçak sesle dualar mırıldandı, babalarını yavrucuklarına bğışladığı için Tanrısına yürekten şükranlarını söyledi.

Nuriye Hanım, idare lâmbasını yakıp merdüven başına koyduktan sonra sokak kapısına indi, kapının sürgüsünü çekti, rezesini eliyle tutarak açma zamanını bekledi. Yüreği ne kadar da hızlı çarpıyordu. Kalp atışlarını kulaklarında duyuyordu sanki. Bu uğultudan kocasının kapıya yaklaşan ayak seslerini işidemeyecek diye korktu. Oysa meç şıngırtısının tempo tuttuğu adımların sekerek kapıya yaklaştığını, çocukların cumbadan:

«Babacı, babacii!»

«Hoş geldiniz Bey'bacığım!»

«Gıcırlı sakızımı getirdiniz mi Bey'bacığım?» diye bağrıştıklarını duydu. Naim Bey, her zaman olduğu gibi, el biçimi tokmağı kapıya üç kez vurunca rezeyi kaldırdı, kapıyı açtı:

«Buyurun, hoş geldiniz!» dedi heyecanlı, kısık bir sesle..

Komiser Naim Bey, içeri girip kapıyı örttükten sonra karısını kucakladı:

«Nasılsın Nuriş? Karanlık, yüzünün güzelliğini görmeme engel oluyor. Yanakların gene penbe penbe mi, yoksa kendini korkuya kaptırarak onları soldurdun mu gene?» diye takıldı.

Nuriye Hanım, kocasının soluklarından içki kokusunu aldı. Elleri de, yanakları da ateş gibi yanıyordu erkeğinin. Demek Konsoloslukta içirmişlerdi kocasına.. Oysa Naim Beyin böyle bir alışkanlığı yoktu. Evlendiklerinden beri bir kez, hürriyet ilân edildiği gece eve serhoş gelmişti, bütün gece de kusmuştu.

Naim Bey, kollarıyla sardığı, öpüp kokladığı

karısıyla merdüvenleri tırmanırken:

«Neye konuşmuyorsun Nuri bey? Eve geç geldiğim için darıldın mı yoksa bana?» diye sordu.

Nuriye Hanım, teslimiyet ve sevgi dolu bir sesle:

«Size darılmak haddim mi Naim bey?» dedi, «Ne var ki, gecikmeniz türlü kötü kuruntular getiriyor aklıma, elim ayağım kesiliyor. Az daha gelmeseydiniz, kederimden ölecektim.»

Naim Bey, karısının çenesini okşadı:

«Fransız Konsoloshanesinde olduğumu biliyordun, kuruntun neye?» dedi, «Oraya Konsolosun arabasıyla gittim. Kim dokunabilirmiş bana? Meğer Konsolos bu gün işgal komutanlarına kabul düzenlemiş. Bütün yabancı devletlerin konsolosları, ataşeleri oradaydı. Yenildi, içildi, sohbet edildi. Fransız Konsolosu, kordiplomatik önünde işgal komutanlarını uyardı: 'İşgal, askeridir. Barış imzalanasıya değin sivil idarenin Türkler elinde kalması, devletler hukuku gereğidir. Askerlerinizin sivil halka kötü muamele etmeyecekerini, komutanlığınızın da Türk yönetimine saygılı davranacağını umarım. 'diyerek kulaklarını büktü. Dağılmazdan önce komutanlar ve Türk konuklarına armağanlar dağıttı.» Naim Bey, sözünün burasında, elini cebine sokarak, ince, altun bir sigara tabakası çıkardı: «Konsolos'un 'bana armağanı da bu zarif tabaka işte... İçindeki Fransız sigaraları pek nefis.. Yemekten sonra karşılıklı tüttürürüz, değil mi Nuriş?»

Bu sırada çocuklar, çığlık çığlığa geldiler, babalarının bacaklarına sarıldılar. Naim Bey, karısından çözülerek, çocuklarını kucakladı, ilkin kızını, sonra Burhan'ı öptü; Kemal'i kucağına aldı:

«Padişah gözlü oğlum benim!» diyerek öpüp kokladı, sonra Kemal'den başlayarak, hepsine

kâğıda sarılı, çubuk biçimi şekerler dağıttı:

«Çikolatalarınızı da sonra vereceğim!» dedi.

Mükerrem, başını babasının dizlerine kedi gibi sürterek:

«Bana gıcırlı sakız getirmediniz mi Bey'bacığım?» diyerek Naim Beye sabahki siparişini hatırlattı.

Naim Bey, eğildi, kızını da koluyla sarıp kaldırdı:

«Getirmez olur muyum hiç, sultan kızım? Senin gıcırlı sakızın da cebimde.» dedi.

Oturma odasına girdiler. Naim Bey, çocuklarını yere indirerek mindere ilişti, sonra her zamanki sorusunu sordu:

«Bugün annenizi. ninenizi üzdünüz mü? Öğle uykusuna yattınız mı?»

«Üzmedik Bey'bacığım!» dedi Mükerrem.

«Yattık Bey'bacığım!» dedi Burhan..

Naim Bey:

«Aferin size! Çikolatayı hak etmişsiniz öyleyse...» diyerek ceketinin yan cebinden kâğıda sarılı üç çikolata çıkardı. Çikolatasını ilk kapan Kemal oldu. İki eliyle sımsıkı tutarak göğsüne bastırdı. Naim Bey karısına gülümsedi:

«Bu köftehor, ileride payını kimseye kaptırmayacak.» dedi.

Burhan'la Mükerrem, paylarını alırken, belletilmiş biçimde teşekkür ettiler. Naim Bey, ikisinin de başlarını okşadı, sonra öteki cebinden çıkardığı iki sakız paketini Mükerrem'e uzattı:

«Bunlardan biri senin, biri de annenizin... Hadi, götür ver annene sakızını.»

Mutlu bir gülümsemeyle, yüreği titreyerek bu tatlı buluşmayı izleyen Nuriye Hanım, kocasının kendisine de sakız getirmiş olmasından çok duygulandı, gözleri yaşardı, yanakları kızardı, teşekkür sözcükleri mırıldandı. Birden çocukların babalarına bugün kayınbiraderinin geldiğini yumurtlayabileceklerini anımsayarak

kımıldadı. Yemekten önce Abdülazim beyin getirdiği kötü haberi işidip adamcağızın iştihası kaçmamalıydı.

«Burhan, Mükerrem! Çikolatalarınızı, şekerlerinizi dolaba koyup benimle gelin.. Sofraya öteberiyi taşımada bana yardım edin!»

İki kardeş: «Peki anne!» diyerek koşuştular, söyleneni yaptılar. Mutfağa girdiklerinde Nuriye Hanım, büyük lâmbayı yaktıktan sonra çocukları omuzlarından tutup baskı altına alarak:

«Bana bakın! Babanıza yemekten önce, bugün amcanızın çarşaf içinde bize geldiğini sakın söylemeyin, söylerseniz ağzınıza büber koyarım, anladınız mı?» dedi. Çocuklar, gözleri kırpışarak, olumlu biçimde baş salladılar. Nuriye Hanım, bu kez annesini uyardı:

«Sen de anneciğim, ağzını sıkı tutu ta, çok sevdiği fasülye-pilav zehir olmasın adamcağıza...»

Tavaya sade yağ koymakla meşgul olan yaşlı kadın:

«Merak etme mori kızım!» dedi, «Erkeğe bir haberin ne zaman verileceğini çok iyi bilirim ben...»

Nuriye Hanım, boş sürahiyi Burhan'a uzattı:

«Bunu küpten doldur, yemek odasına götür!» dedi. Oğlan sürahiyi alıp gitti.

Genç kadın, bu kez bir baş soğanı havlu içinde, havan eliyle ezip kabuklarını soyarak, küçük bir tabağa koydu:

«Sen de bunu yemek masasına götür!» dedi Mükerrem'e...

Az sonra Nuriye Hanım, kapaklı bakır sahanla fasülyeyi masaya koyarken kocasına sesleniyordu:

«Sofra hazır Naim Bey, buyurun!»

Kucağında küçük oğluyla yemek odasına giren Naim Bey:

«İki kadeh içki ne de iştah açarmış meğer

Nuriş, içim kazınıyordu açlıktan vallahi... Sağ olasın!» dedi.

Nuriye Hanım, koşup Kemal'i, kocasının kollarından aldı.

Naim Bey, masanın başındaki koltuğuna yerleştikten sonra:

«Bakalım, bugün ne pişirmiş Valide Hanım bize?» diyerek merakla sahanın kapağını kaldırdı:» Ooov! Büberli kuru fasülye pişirmiş.. Eli dert görmesin!»

O sırada pilavın yağını haşlayıp mangal kenarında dinlenmeğe terk eden Zühre Hanım da yemek odasına giriyordu. Onun geldiğini gören Naim Bey:

«Yaşa be Valide Hanım! Konsoloshanedeki kabulden sonra bu fasülye yahnısı, değdi doğrusu.. Gel, o kınalı usta elcağzını öpeyim!» diyerek kalktı, övgü tekerlemeleriyle kaynanasının elini öptü, ihtiyar kadına yorgunluklarını unutturdu.

Nuriye Hanım, çocuklarını yemek masasındaki yerlerine oturttuktan sonra, ilkin kocasının tabağını yahnıyla doldurdu, sonra annesinden başlayarak yavrularının tabaklarına yemek koydu. Sahanın dibini de kendisininkine boşalttı.

Naim Bey, ağzı yemekle dolu olarak sordu:

«Pilavın yanına ne hoşafı yaptın Valide Hanım?»

Zühre Hanım, her fırsatta damadını memnun etmeğe çalıştığını gösterir bir özenle:

«Kayısı hoşafı yapmışımdır mori kızanım!» yanıtını verdi.

«Oh oh oh!» diye ellerini keyifle oğuşturdu genç komiser, arkasına yaslandı:

«Bugün hep hoşa gidecek şeyler duyuyorum.» dedi, bir şey anımsamış gibi toparlandı, üniformasının yakasını açtı, peçetesiyle ağzını sildi: «Sahi!» dedi, «Size söylemedim daha o haberi...

Çok önemli... Makedonya ile Selanik yüzünden Bulgar, Yunan, Sırp devletlerinin arası açılmış.. Ya... Kabulde yanyana oturduğum Alman Konsolosu verdi bu haberi... Berlinden gelen konsolosluk katibi söylemiş. Manastır dolaylarında ilk çatışmalar başlamış bile, Bulgar'la Yunan arasında.. Balkanlı düşmanlarımız birbirlerine girerlerse, çabuk toparlarız kendimizi Valide Hanım!. Ama daha önce İtilafçıları devirmemiz gerekir.. Onlar başımızda kaldıkça savaşı sürdüremeyiz.» Kadınların yüzünde umduğu sevinci göremeyen Naim Bey: «Bakıyorum, verdiğim habere pek sevinmediniz.» dedi.

Nuriye Hanım, soruya yanıt vermekten kaçınırcasına başını iyice tabağına eğdi. Zühre Hanım'sa başını dik tutarak:

«Nasıl sevinelim mori kızanım?» dedi, «Gâvur içinde yaşayız, her saat yürek oynamasıyla elimiz, ayağımız boşanır.. Nasıl sevinelim? Onlar birbirleriyle tepişirlerse halımız daha da beter olur, ayakları altında kalır, ezilirız bre komiser damadım!»

Naim Bey, sağında oturan kaynanasının sırtını, yatıştırma isteyen el devinimleriyle, okşadı:

«Merak etme Valide Hanım! Korktuğun olmayacak.» dedi, «Onlar birbirleriyle tepiştiklerinde sağdan soldan öyle tırpan atacağız ki gavurlara, kaçacak delik arayacaklar.. İttihatçı komitacılar ne zamandır bu hazırlık içindeler. Bu gece Fırka'nın ileri gelenleri toplanıp son durumu görüşeceğiz..»

Bu beklenmedik toplantı haberi, Nuriye Hanımı öyle heyecanlandırdı ki, elinde olmadan: «Bu gece mi?» diye korkuyla bağırdı, az kalsın yemek boğazında kalacaktı. Bereket su dolu bardağına çabuk davrandı, üst üste yudumlayarak tıkanmaktan kurtuldu. Yüzü kızarmış, gözlerinden yaş gelmişti.

Naim Bey, karısının bu haliyle eğlendi:

«Nə o Nuri Bey? Elinde olsa, hiç kuşkusuz, beni eve hapsedeceksin... Dışarı çıkacağım, dedim mi, hop kalkıp, hop oturuyorsun. Neden bunca telâşlanıyorsun karıcığım?»

Nuriye Hanım, birkaç kez öksürüp boğazını temizledikten sonra:

«Nasıl telaşlanmam Naim Bey?» dedi, «Gavur içinde yaşıyoruz. Her gün düşman askerlerinin müslüman kanı akıttıklarını, birçok masum kişilerin ırzına, namusuna tecavüz ettiklerini işitiyoruz. Eski günlerde değiliz. Herkes kan ağlıyor. Sizin başınızsa büyük, Naim Bey; düşmanınız çok.. Bulgar komitacılar fırsat kollayorlarmış.»

Zühre Hanım da başını sallayarak kızın doğruladı:

«Yaa, mori kızanım seni araylarmış.» dedi üzüntüyle.

Naim Bey, ciddileşti, kızgın bir sesle:

«Nerden duyuyorsunuz bu saçma sapan haberleri?» diye bağırdı, «Kim uyduruyor bu yalanları? Selanik'te idare, bu güne bu gün bizim elimizde. Askeri işgal komutanlarının bize karıştıkları yok. Şehre girerken düşman askerleri birkaç müslümanı öldürdüler. Bu tevatürler ordan galat. Şimdi kimsenin kılına dokunmuyorlar. Fransız Konsolosu Türkleri himayesine aldı. Öteki konsoloslar da Fransızları destekliyorlar. Tecavüze kalkışmak hadlerine mi düşmüş?»

Nuriye Hanım, kayınbiraderinin bu günkü ziyaretini daha fazla gizlemeği gereksiz gördü:

«Söylediklerimiz dedi-kodu değil Naim Bey! Bu gün ağabeyinizin ağzından duyduk. İkindi vakti çarşafa bürünmüş olarak bize geldi, sizi aradı. Komitacıların eline düşmemek için bir arkadaşının evinde saklanmış bugüne değin. Bu gece de çoluğunu, çocuğunu alıp Selanik'ten

kaçacakmış. Gitmeden sıkı sıkı tenbih edip size şunları söylememi istedi: 'Naim'e söyleyin, gavurdan dost olmaz, kimseye güvenmesin!' dedi, 'Komitacılar bizi arıyorlar,' dedi. 'Sakın üniformayla sokağa çıkmasın,' dedi, 'Komitacılar aman vermez, elini çabuk tutsun!' dedi, 'Yarınki vapura yetiştirsin sizi!' dedi.

Naim Bey, ağzını sinirli ellerle sildi:

«Ağbeyim korkağın biridir zaten.» dedi, Onu dinlerse insan, yürek oynamasından ölür. Şuna bak! Utanmadan çarşafla örtünmüş te gelmiş. Yuf senin erkekliğine be!»

Zühre Hanım, pilavla hoşafı getirmek üzere kalktı, masadaki boş sahanı alırken:

«Böyle konuşma bre kızanım!» dedi, «Su uyur düşman uyumaz, demişler. Abdülazim Bey, çok iyi yapıyor, kendisini de, çocuklarını da selamete ulaştırıyor. Düşman içinde kalanların başına neler geleceğini kimse bilemez. Fransız gavuruna da, İngilizine de güvenme! Gavur bu.. Hiç müslümana acır mı? Boşuna mı biz iki muharebede de malımızı, mülkümüzü bırakıp muhacir olmuşuk? Kalanlara ne Rus'u acıdı, ne Bulgar'ı.. Hepsini doğradılar. Balkan muharebesi başlar başlamaz gene kaçalım istedim, ama sen bırakmadın! Balkanlı gavurları sokmaz bizim ordu Selanik'e.' dedin, ama işte görürsün, gavur içinde kaldık.. Bare bu son fırsatı kaçırmaalım! Büyük sözü dinle:. Toplantının sırası değil şimdi... Gençliğine acı, genç karıcığına, çöcüceklerine acı, bana acı!. Madem Fransız Konsolosu seni severmiş, sayarmış; öyleyse git ona mori kızanım: Reca et, bizi sağ salim pindirsin vapura, ağabeyin gibi biz de kaçalım burdan...»

Naim Bey, ihtiyar kadını yatıştırmak isteğiyle kalkıp yanaklarından öptü:

«Valide Hanım: Damadının da, sizlerin de kılınıza dokunamaz kimse, bana inan!» dedi,

«Hem böyle işgal zamanı, müslüman hemşehrilerimi bırakıp nasıl kaçar, giderim burdan? Ben komiserim, Valide Hanım! Halkımın güvenliğini, asıl böyle günde korumaktır vazifem.. Hay Allah müstehakını versin! Korkak ağabeyim, senin gibi Balkanlı, yiğit kadını bile yıldırmış. Onda bu yürek varken korku veremine kararsa, şaşmam.» Yeniden sarılıp kaynanasını yanaklarından öptü: «Biliyorsun ki, benim kolay kolay ölmeğe niyetim yok, Valide Hanım; bin yıl yaşayacağım ben... Yazacağım bir kitap bana bu ömrü sağlayacak. Eserimi bitirmeden kimse öldüremez beni.. Haydi, yüreğinden bu kuşkuyu at! Şu kınalı elcağızınla pişirdiğin pilavı, hoşafı getir de, karnımızı ağız tadıyla doyuralım:»

— 3 —

Naim Bey, yemekten sonra çalışma odasına kapanıp her akşam yazmağı âdet edindiği biçimde, o günkü anılarını kırmızı kaplı defterine not etti. Çocuklar, yatmağa giderken odaya uğrayıp kendisine iyi geceler dilediler. O da yavrularını öpüp kıçlarına, sevgi gösterisiyle birer şamar vurarak aynı dileği tekrarladı, onları kapıdan uğurladı.

Genç adam, günlük notlarını tamamlayınca, defterini çekmeceye koydu, yazı masasını düzenledi, sonra kalktı, meçini kuşandı, kalpağını giydi, kadınların yalvarmalarına yakarmalarına aldırmadan ittihatçı arkadaşlarıyla buluşmak üzere sokağa çıktı. Arkadaşları kendisini Kule Kahvelerinde, Kristal Kıraathanesinde bekleyeceklerdi.

Naim Bey, polis devriye kollarıyla güvenlik altına aldırdığı yollardan rıhtıma inerken rastladığı devriye postalarını selamlıyor, bir vukuat olup olmadığını soruyor, sonra başarılı ça-

lışmalar dileyerek yoluna devam ediyordu. Genç komiser, fenerlerin yarı aydınlığında uzaklaşırken polisler, geceyi karısının koynunda geçireceğine, görev aşkıyla kendilerini denetlemeğe çıkan âmirleri hakkında övgüler sıralıyorlar:

«Baba adam:.»

«Yürekli adam!»

«Böyle âmir öl, dese ölür insan..» diyorlardı.

Naim Bey, rıhtım boyuna indiğinde, deniz kıyısını normal akşamlardaki gibi kalabalık buldu. Deniz havası almağa çıkmış bastonlu ihtiyarlar, taşkın bir neşeyle şakalaşan, şarkı söyleyen kızlı erkekli Rum gençleri, üniformalı Yunan, Bulgar, Sırp subayları bir aşağı, bir yukarı dolaşıyorlar; körfezdeki sandallardan mandolin seslerine karışan Rumca şarkılar yükseliyordu. Bu kalabalık arasından Naim Bey, beyaz eldüvenli eliyle meçini tutarak ilerledi. Ağır, güvenli adımlarla yürüyüşü, piyasa edenler üzerinde saygı uyandırıyor, müslümanı da, hıristiyanı da kendisine yol veriyorlardı. Dişlerini tamir ettirdiği Rum dişçi ile karısı eğilip selamlayarak kendisine hayırlı akşamlar dilediler. Genç komiser de onlara karşılık verdi.

Kristal Kıraathanesinin önü de, salonu da müşterilerle doluydu. Arkadaşlarıyla Kıraathanenin salonunda buluşacakları için, dışardaki masalarda onları aramak gereğini duymadı, doğruca içeriye girdi. Kapının önünde biran dikilerek bakışlarını, tavana asılı avizelerle aydınlatılmış salonda gezdirdi. Kıraathanenin geri plânındaki masalardan birine oturmuş olan arkadaşları, kapıdan girer girmez onu görmüşlerdi. Avukat Satı' Bey, ayağa kalkmış, el sallayarak, bulundukları yeri ona göstermeğe çalışıyordu. Naim Bey, hemen gördü Satı' Beyin el salladığını, yanlarına gitmek üzere kestirmeden yürümeğe başladı. Masalardaki müşterilerin çoğunluğu Rum ve Musevi hemşehrilerdi.

Önlerinde peynir, salam, ya da leblebi-fıstıkla dolu tabaklar ve buğulanmış duble bira bardakları vardı. Ayrı ayrı yerlerde kümelenmiş, taşkın bir neşeyle kadeh tokuşturan üniformalı Bulgar, Yunan, Sırp subayları göze çarpıyordu.

Naim Bey, masaya yaklaşınca arkadaşları ayağa kalktılar:

«Hoş geldin Naim Bey!» diyerek elini sıktılar ona aralarında yer gösterdiler. Hal-hatır sorma faslı biter bitmez avukat Satı' Bey:

«Eee!» dedi, «Yediğin içtiğin senin olsun, Fransız Konsolosluğunda gördüklerini, duyduklarını anlat bize bakalım!»

Naim Beyin yüzünü birden coşkulu bir sevinç kapladı:

«Önce bira sipariş edelim! Bu akşam size vereceğim haber kutlanmağa değer çünkü..» dedi, dönüp yanından geçmekte olan garsona seslendi:

«Delikanlı!. Bize soğuk bira getir tezelden..» dedi.

Garson eğilip:

«Oriste pasam! Meze de istersiniz?» yanıtını verdi.

«Fındık, fıstık ta getirirsen memnun oluruz.»

Garson, çevik adımlarla uzaklaştı.

Genç Komiser, arkadaşlarını meraka düşürmenin keyfiyle, gözlerini yüzlerinde dolaştırarak susuyordu.

Avukat Satı' Bey, dayanamadı, patladı:

«Ne susuyorsun birader? Meraktan çatlatmak mı bizi meramın? Neymiş bu kutlanacak haber?» diye bağırdı.

Komiser Naim Bey, dinginliğini bozmadı:

«Sabırlı ol Satı'cığım. Biralarımız gelsin hele!» dedi bekleyişle.. Ötekiler de asıldılarsa da, Garson buğulanmış köpüklü bira dublelerini masaya sıralamadan konuşmadı Naim Bey. En

sonu önündeki bira bardağını kavrayıp kaldırarak:

«Şimdi tamam!» sıkı durum dedi, «Bilmiş olasınız ki, Selanik yüzünden müttefik Balkan devletlerinin arasına kara kedi girmiştir. Bu müjde şerefine içelim arkadaşlar!»

Ama kimse birasını yudumlamadı. Naim Bey de kadehini ağzına götürmedi: «Zaten,» diye konuşmasını sürdürdü, «Son zamanlarda şehrimizin vukuat bülteninden anlaşılıyordu aralarının açıldığı... Sık sık Bulgar, Yunan, Sırp subayları arasında kavgalar çıkıyordu. Bugün Alman Konsolosunun bana söylediklerine bakılırsa çatışmalar ordularına da bulaşmış. Manastır dağlarında Bulgar ve Yunan birlikleri çarpışmağa başlamışlar.»

Bu açıklama, Naim beyin coşkulu sevincini ötekilere de bulaştırmıştı. Kendilerini tutamayıp, Selanikli erkeklerin pek rağbet ettikleri küfrü patlattılar:

«Desene s.....k analarını bundan böyle!» dediler, sonra kadehlerini tokuşturdular, içtiler.

Satı' Bey, mendiliyle bıyıklarını silerek:

«Şimdi yapacağımız iş,» dedi, «bozgundan sonra dağlarda eşkıya gibi dolaşan askerlerimizi, çeteler halinde örgütlendirme işini hızlandırmaktır. Onlar birbirlerini kırarken, bizim de arkadan tırpan atmamız için bu çetelere çok ihtiyacımız olacak. İki ateş arasında kaldıklarında bizim balkan bozgununda uğradığımız perişanlığa bu kez onlar düşecekler.»

Masada oturanlardan otuz-otuzbeş yaşlarında, sakalları uzamış bir adam olan Nafi Bey, ağır temkinli bir konuşmayla sözü aldı:

«Sevinç bizi kör etmemeli.» dedi, «Hiç kuşkusuz düşmanlarımızın birbirlerine düşmesi bulunmaz nimettir. Ne var ki, durumdan yararlanmamız için bizim burada çeteler kurmağa çalışmamız yetmez, ordumuz da toparlansın lâzım. Hükümet, itilâfçıların elinde kaldıkça, su-

bayların çoğunluğu Fırkamıza bağlı da olsalar, ordumuzu harekete keçirmek, savaşa sokmak mümkün olmaz. İlkin ne yapıp edip hükümeti ele geçirmeliyiz. Adam salıp bu konuda Merkez-i Umumiyi uyarmamızda büyük yarar görürüm. Padişahı mı zorlarlar, yoksa hükümet darbesi mi göze alırlar, bilmem artık. Bildiğim şey, hükümetin ittihatçılar eline geçmesini sağlamak, ilk yapılacak iştir.»

Naim Bey, uzanıp Nafi Beyin masa üzerinde duran elini okşadı:

«Benim de müjdeli haberi duyduğumda ilk düşündüğüm şey bu oldu, Nafi'ciğim.. Evet.. hükümet her ne bahasına olursa olsun, İtilâfçılardan kurtarılmalıdır. Hiç şüphe etmiyorum, bu haberi duyduğunda Talat ta bizim düşündüğümüzü düşünecektir. Ama gene de güvenilir biriyle uyarımızı yapmalıyız. Söz gelişi ağabeyim Abdülazim'e bu vazifeyi verebiliriz. Saat kaç şimdi?»

Hepsi cep saatlerini çıkarıp baktılar:

«Üç (*)» dedi Nafi 'Bey.

«Evet, benimki de üç'ü gösteriyor.» dedi Satı' Bey

Komiser Naim Bey, bir gözünü kısarak:

«İyi...» dedi, «Geminin kalkmasına daha saatler var.» Arkadaşlarının bu sözlerden bir şey anlamadıklarını görerek açıkladı: «Ağabeyim bu gece sabaha karşı kalkacak İtalyan bandıralı vapurla İstanbul'a kaçacakmış. Eve gelip bizimkilere duyurmuş kaçacağını. (Ağabeyinin korkaklığını açığa vurmak istemediğinden, onun eve çarşafla geldiğini söylemedi.) Bundan yararlanabiliriz. İstanbul'a varır varmaz Talat'ı ziyaret edip bu önerimizi duyurmasını isteriz ondan. Uygun görürseniz limanda görevli sivil memurlarımızdan biriyle bir pusula göndereyim kendisine..»

(*) Ezani saat ayarına göredir.

Nafi' bey, masadaki kır saçlı arkadaşlarına bakarak:

«Hayır!» dedi, «Reşat Bey kardeşimizin gemiye giderek Abdülazim Beye uyarımızı şifahen bildirmesi daha muvafık görünüyor bana.. Reşat Bey gümrük memuru olduğundan kimsenin dikkatini çekmeyecektir. Ne dersin Reşat Bey?»

Reşat Bey yanıt vereceği sırada, kalın, tehdit dolu bir ses yükseldi salonda, konuşmalar bıçak gibi kesildi. Herkes gibi Komiser Naim Beyle arkadaşları da sesin geldiği yana dönüp baktılar. Üniformalarından Sırp oldukları anlaşılan bir gurup subayın toplandığı masa üzerindeki iri-yarı, saçı sakalı simsiyah subay, bağırıyordu. Yunan ve Bulgar subaylarının toplu olarak oturdukları masalara doğru elini kolunu sallayarak sert bir tonla konuşuyordu.

Öğrenimini Sofia Üniversitesi'nde yapmış olan Komiser Naim Bey, İslav dillerinin yabancısı değildi. Sırp subayının söylediklerini dinledikçe çeneleri kısılıyor, yüzü sertleşiyordu.

Avukat Satı' Bey:

«Ne diyor bu Sırp gavuru?» diye sordu.

Naim Bey, dişleri arasından:

«Ne diyecek, Yunanlılarla Bulgar'ların Selanik'e sahip çıkmalarına içerlemiş, ver yansın ediyor.» diye söylendi. Bir kulağı subayın konuşmasındaydı. Duyduklarından müthiş etkilendiği bakışlarındaki yakamozlardan anlaşılıyordu. Bir ara dayanamadı, bir küfür savurdu.

Nafi' Bey, uzanıp Komiser Naim Beyin elini tuttu:

«Kendine gel Naim'ciğim! Sakin ol. Burada olay çıkarmak işimize zarar getirir!» diye uyarmak istedi.

Naim Bey, ıslıklı bir sesle:

«Ben kendimdeyim, ama şu alçak gavur iyice zıvanadan çıkmış. Baksanız a ne diyor: İşte, dünyaya ilân ediyormuş. Selanik'i büyük dede-

leri Makedonya kıralı Filip kurmuşmuş, sevgili kızı adına.. Selanik aslen Sırpmış, Sırp olarak kalacakmış. Yidiği boka bak!»

Nafi Bey, genç Komiserin çabuk parlayıveren, ona olmadık çılgınlıklar yaptıran ataklığını bildiğinden endişeyle baktı arkadaşına. Salonda müttefik subayları arasında bir patırtı kopacağını sezinleyip dışarı çıkmağa başlayan bazı müşterileri görerek, kendilerinin de kalkmaları gerektiğini düşündü:

«Anlaşıldı, bu gavurlar birbirerine girecekler.. Hadin, ortalık karışmadan biz de kalkalım!» dedi.

Bu kez daha uzakta kümelenmiş oturan Yunan Subaylarından biri fırlamıştı masanın üzerine.. İnce çerçeveli gözlükleri olan kibar görünüşlü bir subaydı. Bozuk bir Islavca'yla, fazla bağırmadan konuşarak, Sırp subayının iddialarına yanıt veriyordu:

«Müttefik silah arkadaşımın, tarih gerçeklerini iyi bilmediği anlaşılıyor. Makedonya'lıların henüz Çoban bir millet oldukları yüzyıllarda bu topraklar bize Olimpos Tanrılarınca armağan edilmiş, Yunan uygarlığıyla yoğurulmuştur. Selanik, oldum bittim bir Yunan kentidir ve de Yunan kalacaktır. Uğrunda ölümleri göze alız.»

Dışarıda oturan müşteriler merakla kapılara, pencerelere yığılmışlardı. İçkili, kızgın subayların çevresindeki masalardan kaçanlar bu kalabalığı yarıp geçemiyorlar, çıkış kapısındaki yoğunluğu arttırıyorlardı.

Naim Bey, Yunan subayının sözlerini de arkadaşlarına çevirmek istediyse de, Nafi' Bey, ayağa kalkarak ona engel oldu:

«Bırak şimdi çevirmeyi Naim! Bu serhoşlar tartışmasının sonu nereye varacağı besbelli. Kalkın gidelim!»

Naim Beyin yanında oturan Gümrük Memu-

ru Reşat Bey, Nafi' Beyin önerisine uyarak kalkmak istediyse de, genç komiser, setresinin eteğinden çekerek, onu oturmağa zorladı:

«Etrafına bak! Kadınlar bile istifini bozmadan yerlerinde otururken bizim kalkıp savuşmamız erkekliğimize yakışır mı?» dedi.

Avukat Satı' Bey de Nafi' Beyi oturmağa zorlamıştı. Böylece masalarında kaldılar.

Bu kez, saçı sakalına karışmış, komitacı görünüşlü, kaba-saba giyinmiş bir Bulgar subayı fırlamıştı masa üzerine. Toplu tabancasını çekmiş, tehditle sallayarak bağırıyordu:

«Ben Makedonyalıyım. Ömrümü Osmanlı zaptiyeleriyle vuruşarak geçirdim. Kitaplar ne yazar, bilmem.. Hiç te merak etmemişim. Ama **bunun** dilinden anlarım. Son söz hep **bunun** olmuştur. Demek isterim ki, bu savaşta yükün ağırlığını hep biz çektik. Osmanlı ordusunu biz çökerttik, Selanik'e de ilkin biz girdik. Selanik ne Sırbındır, ne Yunanındır. Selanik bizimdir, bizim kalacaktır. Şu tabanca üzerine işte namus sözü: Bu kenti kimseye kaptırmayacağız.» Bulgar subayı, meydan okurcasına baktı Sırp ve Yunan subay topluluklarına. Onlar da çatık kaşla, elleri tabancalarının kabzalarında, homurdanarak kasıldılar.

Tam bu sırada Naim Beyin öfkeli erkek sesi gürledi salonda. O da, arkadaşlarının engel olmağa çalışmalarını, çevik devinimlerle etkisiz bırakarak, çevresinde oturmakta oldukları masanın üzerine sıçramıştı, hiddetinden titriyordu. Yıllarca Bulgar, Yunan, Sırp komitacılarına Makedonya dağlarını dar getiren Komiser Naim Beyin milli gururu ayaklanmıştı. Temiz bir Bulgarca ile müttefik subay kümelerine ayrı ayrı seslenerek:

«Hey bre gaydacılar! Hey bre Makedonya haydutları! Hey bre Arkadia çobanları!.» diyordu, «Aslınızı, neslinizi ne çabuk unuttunuz?

Beşyüz yıllık efendiniz ölmüş mü ki, mirasını paylaşamıyorsunuz? Açın kulaklarınızı, iyi dinleyin beni! Size özgürlük kazandıran yeni efendileriniz, bugünkü askeri işgalin geçici olduğunu, Selanik'in sivil Osmanlı yönetiminde kalacağını daha bu gün, komutanlarınız önünde dünyaya ilân etmişlerdir. Evet, Selanik, beşyüz yıldanberi Türk olarak yaşamıştır, bundan sonra da Türk kalacaktır.»

Üniformalı bir Osmanlı komiserinin bu haykırışı, ilkin, sivil asker tüm salondakileri şaşkına çevirdi. O ana değin birbirine düşmanca bakan müttefik subaylarının hayretle açılmış gözleri, şimdi ona çevrilmişti. İçlerinde kendini ilk toparlayan komitacı görünüşlü Bulgar subayı oldu, silah arkadaşlarını, müşterek düşman karşısında birleşmeğe çağırır gibi haykırdı:

«Hey bre arkadaşlar! Ordularını perişan ettiğimiz barbar Osmanlıların hâlâ böyle yüksek pededen konuşmasına izin verecek miyiz?«

Bu kışkırtıcı sözler, üm müttefik subaylarını şaşkınlıktan ve uyuşukluktan kurtardı, bir anda hep birlikte ayağa fırladılar, hâlâ masadan inmemiş olan Komisere aynı kızgın gözlerle bakıyorlardı.

Bu ürkütücü omuz omuza dikiliş bir an sürdü, sonra toplu biçimde saldırıya geçtiler: Sandalyeler, kıraathaneyi aydınlatan büyük avizelere uçtu, tabanca namlılarından ateşler saçıldı. Salonda bir süre feryatlar, koşuşmalarla büyük bir panik egemen oldu.

Ortalık yatıştığında garsonlar, lambaları yak tılar. Devrilen masaların, sandalyelerin arasında birkaç yaralı ile bir şehit buldular. Bu şehit, kurşunla delik deşik edilmiş, kanlar içinde yatan Komiser Naim Bey'di.

ZÜHRE NİNEM

— 1 —

...böylece birbuçuk yaşımdayken babadan yetim kalmışım. Bunun üzerine Fransız Konsolosunun kayırmasıyla Selanik'ten kaçıp Çanakkale'ye gelmişiz. (Oysa göçmenlerin çoğu Ege kıyısı limanlarına gitmişler.) Rahmetli babamın birkaç yıl önce Çanakkale'de polis komiserliği yapmış olması bizi çekmiş oraya. Kentin halkınca çok sevilen babamın şehit düşmüş olmasına acıyarak komşularımızın bizi sevecenlikle bağırlarına basacaklarını ummuş annemle ninem. Oysa hiç te umdukları gibi çıkmamış; eski canciğer komşularımız bile, ev bulasıya, bizi konuk etmemişler. Bize yardım elini uzadan tek kişi, İmroz'lu gavur ebem olmuş. Bizimkiler son raları bunu her anımsadıklarında, saygılı toparlanışla:

«Dini ile dinlensin, gavurdu ama mert bir kadındı.» derlerdi. Ne var ki, çocuk acımasızlığıyla hayvanlara eziyet ettiğimi gördüklerinde de:

«N'olucak, ebesi gavur olandan başka ne beklenir?» diyerek bu **mert** kadına söz değdirmekten de geri durmazlardı.

Babamın sağlığında evimizin ayak hizmetlerine koşan bekçi Osman ağa'yla karısı da bizden yardımlarını esirgememişler,' Çok iyiliğini gördük rahmetli Naim Bey'in, ne yapsak hakkını ödeyemeyiz,' derlermiş. Oysa Zühre Nine'-

me göre onların bize daha çok hakkı geçmiş. 'Osman ağa kurtarmıştır seni çingenelerin elinden. Koşu alanına giderken seni o çingene karısının sırtında görüp tanımasaydı, şimdi sen kim bilir hangi çergede sepet örecektin şoparcıklar arasında,' derdi. Zühre Nine'min bu kaçırılma olayını her anışında, kınalı ellerden yükselen acı kına kokusu burnumu yakar, iri gözlü, kara saçları düz taranmış, kulağı üzerine kırmızı sardunya çiçeği sokulmuş bir çingene kadının hayali canlanıp söner belleğimde..

Dul annem, cenazesini görmediği için, kocasının öldüğünü bir türlü kabul edememiş, amcam gibi onun da Selanik'ten gizlice kaçmış olacağına inanarak, yedi yıl umutla yolunu gözlemiştir babamın. Avunmak için gece-gündüz komşularla düşüp kalktığından beni Zühre Ninem bakıp büyütmüş, ölüm döşeğine değin koynundan ayırmamıştır. Kazık kadar oğlan sayıldığım yaşlarda bile, geceleri buruşuk memelerini ağzıma verip masal söyleyerek beni uyuttuğunu hatırlarım. Çocuklarla koşup oynarsam, terleyip hastalanırın korkusuyla beni sokağa salmazdı, ancak kapının eşiğinde oturup oynayanları seyretmeme izin verirdi. Eşikten ayrılmayayım diye de beni, çocukları iğneli fıçı'ya atan, kan içici, torbalı çocuk hırsızlarıyla korkuturdu. Çarşıya da, tekkeye de, camiye de gitse beni birlik götürürdü. Yolda sık sık elini enensemden sokarak sırtımı yoklar, tenimi biraz nemli görse, yanından hiç eksik etmediği yumuşak bezlerden birini arkama sokar, sonra da beni omuzlarına bindirirdi. Kışa girirken soğuktan korunmak için giydirdiği pamuklu hırkayı, dutlar yeşil anterilerine bürünmeden sırtımdan çıkarmazdı. Öyleyken kış ayları sık sık boğaz olur, ateşler içinde yatardım. O zaman da gece-gündüz başucumdan ayrılmaz, mangalda sürülü duran mavi emaye çaydanlık-

tan bardak bardak ıhlamur, hatmi, mürver çiçeği demi içirerek, başıma sirkeye batırılmış bezler koyarak beni iyileştirmeğe çalışırdı. Ateşim düşmezse, bağırsaklarımı temizleyecek, portakal şurubu adını verdiği, hintyağı karışım bir müshil içirir, çıplak tenime, sirkeye batırılmış ıslak gömlek giydirirdi.

Bildim bilesi Zühre Ninem, sokağa çıkışlarımızda başını, şami dediği ak yaşınakla örter, sırtına yeşile çalan soluk kara bir ferace giyerdi. Ayaklarına yazın kırmızı yemeniler, kışın kara kaloşlar geçirirdi. Rumeli'den göçmen olarak gelmiş tüm kadınların sırtında bu giysileri gördüğümden Zühre Ninem, bu kılığıyla, belleğimde göçmen simgesi gibi kazılmıştır. Zaman zaman geçmiş günleri hüzün ve özlemle anımsayarak anlattıklarından, sütlaç kaymağı buruşuk yüzü, dipleri ak ak görünen kınalı saçlarıyla Zühre Ninem'in, öküzler tarafından çekilen bir arabada, bitip tükenmez bir göç yolculuğu yaptığını düşlerdim. Bana göre Zühre Ninem, oldum olası bu görüntüde yaşlı bir kadındı. Onun da bir zamanlar çocukluk ve gençlik yılları geçirmiş olabileceğini düşünemezdim. Aslında o çağda tüm insanlar bana, belli görüntüleri içinde, değişikliğe uğramaz birer yaratıl. gibi görünürlerdi: Çocuklar her zaman çocuk. gençler her zaman genç, yaşlılar her zaman yaşlı olarak kalacaklar sanırdım. Ninemin bazan çamaşır değişirken, buruşuk göğüslerini avuçlayıp, kınalı seyrek saçlarını çekiştirerek, ağlamaklı bir sesle:

«Hey mori Zühre, hey mori güvende! En sonu sen de kocadın ha? Hani o kiraz ağacına tırmanıp şol karşıki dağda aman bir kuzu meler! türküsünü çığıran deli kız? Nerde o, aşka gelip piştovlarını grav grav! patlatan koç yiğitler?» diye sızlandığında, şaşkın şaşkın bakardım yüzüne. Böyle olayların geçmişte yaşanmış olabileceğini

kavrayamaz, onları ninemin anlattığı masallarla karıştırırdım. Bazan geceliğimi giydirip beni yatağa yatırdığı, yorganın uçlarını bastırıp saçlarımı okşadığı sırada:

«Şimdi benim sana baktığım gibi, büyüdüğün zaman sen de bana bakacak mısın bre puşlavat? Yoksa sen de dayıların gibi, karını, çocüklerini alıp bir yerlere savuşacak mısın?» diye yakınmalı sorular sorardı. Ne var ki, büyüyüp dayılarının gibi olmayı da aklıma sığdıramazdım. Ben hep böyle çocuk kalıp Zühre Nine'min koynunda yatacağım kanısındaydım. Oysa sonraları: «Nerde o eski bolluk günleri?» diye başlayarak özlemle anlattıklarından, Zühre Nine'min de tatlı-acı bir çocukluk ve gençlik yaşamı olduğunu öğrendim:

Sofiya-Vidin yolu üzerinde, Çin Seddi'ni andıran ve basamak basamak ovaya inen kalkerli dağların koruyuculuğuna sığınmış Vraça kasabasında, görkemli Ayan konağında açmış gözlerini dünyaya, Zühre Nine'm. Düriye Tete'mi saymazsam, Konaklı Emine Hanımın ilk kocasından doğurduğu onbir evlâdın sonuncusuymuş. Bir av şenliğinde vurulan Ayan babası, dişi bitmemiş yetim bırakmış onu. Oğlunun konak yönetitimini ele almasına değin kurulu düzenin korunması kaygusuyla Emine H., bir yıl sonra kahyasıyla evlenmiş. Ne var ki, akılları erecek yaşta olan ablaları, Kahya Ramazan ağa'ya hiçbir zaman baba demediklerinden, Zühre Nine'min içindeki baba özlemi, ömrü boyu yara gibi kanamış. Annem de ben de, babalarımızı hiç bilmediğimizden Zühre Nine'm sık sık bu özleminin acısını dile getirmek fırsatını bulurdu: «Anacığının da, senin de yüreciğiniz benimki gibi, kıyametecek yanacaktır baba hasretiyle. Tanrı Taala, Nuriyeciğimi de, seni de benim kötü ikbalımla yaratmış!» derdi.

Ne ki, bu özlem, âyan konağının bolluk ve re-

fahı içinde, sütninelerle, dadılarla büyütülen Zühre Nine'min vaktinden önce serpilip güzelleşmesine engel olmamış, özellikle örgü araları koyu koyu ışıyan gür sarı saçlarının alımına, zekâ pırıltılarıyla çakmaklanan bal rengi gözlerinin büyüsüne kapılmayan yokmuş. Konağın yüksek duvarlarla çevrili büyük bahçesi, Hıdırelles'lerde genç kız kahkahalarıyla çınlarken, martıfal manilerini hep ona söyletirler, şakrak Rumeli türkülerini hep ona çağırtırlarmış. Nakşın en karmaşığını, oyanın en süslüsünü o yaparmış.

Kasabada güzelliği kadar aklı da öğülürmüş Zühre Nine'min. Konaklı Emine Hanımın Zühre kızı, tüm yetişmekte olan kasaba kızlarına örnek gösterilirmiş. Konağın Harem dairesinde başı sıkılanlar, hep ona akıl danışırlarmış. Sorunlara bulduğu akıllı çözüm yollarıyla hem hizmetliler, hem ablaları üzerinde saygınlık yarattığından Emine Hanım, onüçüne bastığında harem dairesinin yönetimini ona terk ettiği gibi, hazine ve kiler anahtarlarını da onun beline sarmış. Emine Hanımın şımarık büyütülmüş olan biricik oğlu, İstanbul Kafeşantanlarının Frenk yosmalarıyla düşüp kalkmaktan vakit bulup hukuk eğitimini tamamlayarak bir türlü Vraça'ya dönemediğinden, Zühre Nine'min saygınlığı konağın Selâmlık bölümüne de yayılmış; âyanlığın Naibi Kadısı, Müftüsü İmamı buyrukları ondan alır olmuşlar. Kentin iti uğudsuzuyla uğraşmak ta ona düşermiş. Bu ilişkiler, doğal olarak Zühre Nine'min davranışını ve dilini etkilemiş, erkek gibi sövüp saymağa, kesin buyruklar vermeğe alışmış.

Ama gene de toy bir kız, ne denli akıllı da olsa, âyanlığın tapulama işlerinde döndürülen dolapları sezecek kadar deney sahibi değil. O nedenle âyanlığın sarıklı madrabazları, Zühre Nine'min toyluğundan yararlanarak uğrulukla-

rını rahatlıkla yürütürlermiş. Arpalıkları, özellikle mutakataa arazisini zenbile düşürüp, elaltından satarak küplerini doldururlarmış.

Günlerden bir gün, dedem Aguş ağa'ya, onaltı yaşına karşın Sivastopol Savaşı'nda gösterdiği yararlık yüzünden mukataa arazisinden verilen çiftliğe de el atmaları, Zühre Nine'min yaşamında yeni bir dönemin başlamasına neden olmuş: Sarıklı madrabazlar, elkoymağa çalıştıkları çiftliğin, yirmiyedi yaşında, gözünü budaktan sakınmaz, deli bir silâhşora ait olduğunu bilseler, hiç kuşkusuz böyle eğri bir işe kalkışmazlardı. Birileri onları yanıltmış olmalı. Belki de onların gadrine uğramış bu kişiler, öç almak için, ad benzerliğinden yararlanarak, dedemin emekli hizmetlilerinden seksenlik Aguş ağa'yı, oranın sahibi bildirmişler. Onlar da çekinmeden yutulacak bu yağlı lomayı zenbile düşürmek için hemen kolları sıvayıp işe koyulmuşlar, düzmece belgeler hazırlayıp dedemin çiftliğini, rüşvet karşılığı, yeni sahibine tapulamışlar.

Malını teslim alınağa gidenleri dedem, silâhlı adamlarıyla çiftliğe sokmamış, ertesi günün de bu haksız topu intikalini yapanlardan hesap sormak üzere Tatar, Arnavut, Çerkez silâhşorlardan derlenmiş bir bölüğü ardına alarak âyanlık konağını basmış. Ne ki, olanları işidip başlarına gelecekleri sezinleyerek bir yerlere savuşmuş olan kadı ile Naibi makamlarında bulamayınca kızgınlığı artan Ağuş dedem, bu kez hesabı Konaklı Emine Hanımdan sormak hırsıyla atını mahmuzlayarak, konağın merdüvenlerinden yukarı tırmanmağa başlamış, az sonra şiddetle açılan Harem kapısında Zühre Nine'min ateş saçılan gözleriyle karşılaşınca da gemlere asılmak zorunu duymuş.

Zühre Nine', dik bir sesle bağırmış:

«Böyle selâmsız, destursuz nereye at koşturursun bre kavat? Kişi hod be hod han kapı-

sından bile böyle at sürerek giremez. Sen hangi soysuz tayfanın başısın ki, Emine Hanımın konağına zorbalıkla girmeğe kalkışırsın? Kavaslarımızın böylesi haddini bilmezleri yakalayıp sorusuz sualsiz darağacına astıklarını hiç kimse duyurmamış mı soysuz tayfanıza?»

Aguş dedem, Zühre Nine'min bal rengi gözlerinin büyüsünden çabuk kurtarmış kendini:

«Ya sen kimsin eksik etekli kancık? Kime güvenirsin de, böyle boyundan büyük lâflar edersin?»

Küçük yaştan saygı görmeğe alışkın olan Zühre Nine'm, bu saygısız konuşmadan celallanarak, tükürük saçan bir öfkeyle bağırmış:

«Bre uğrular tayfasının başı! Konaklı Emine Hanımın kızına soru sormak sana mı düşmüş? Hemen atının başını çevirip adamlarınla savuşup gitmezsen, seni konak önündeki çınara astırırım.»

Bu sözleri duyan Aguş dedemin yüzü, çok keyifli bir gülüşle aydınlanmış. Atından atlayıp iki sıçrayışta ninemin yanına varmış:

«Padişah fermanıyla verilmiş arpalığımı düzmece tapuyla rüşvetçi bir soysuza satan Kadı ve Naip'ten hesap sormağa, haram parayla küplerini dolduran bu soysuzları çatısı altında barındıran Vraça âyanlık konağını yakınağa gelmiştim. Ama gözlerinin yalını baskın çıktı. Kararımdan vaz geçtim. Diyet olarak seni terkime alıp götüreceğim. Konaklı Emine Hanım, kendisine damat olduğumu öğrenince sevinecektir.» diyerek Zühre Nine'mi kucakladığı gibi atının eğerine oturtmuş, kendi de sıçrayıp ardına yerleşmiş, genç kızın haykırıp tepinmesine aldırmadan, atını merdüvenlerden aşağı sürüp adamlarıyla birlikte yel gibi uzaklaşmış Vraça'dan. Daha o akşam, imamı getirdip Zühre Nine'mi nikâhlamış, pencerelerine tahta kalaslar çaktırdığı bir odaya kilitlemiş. Oysa Konaklı

Emine Hanım, kızını geri almak için hiçbir girişimde bulunmamış,' Kızının nasibi böyleymiş. Damadım olacak o hayduda söyleyin, ne zaman isterse el öpmeğe gelebilir.' diye haber göndermiş. Ne ki, Aguş dedem, marazi kıskançlığı nedeniyle üç yıl gökyüzünü göstermemiş Zühre Nine'me.. Bir oğlu dünyaya gelmeden de kaynanasının elini öpmeğe gitmemiş.

Büyük Bozgun'dan önce Zühre ninem, nurtopu gibi iki oğlan daha doğurmuş. Aguş dedem, birbirinden güzel bu oğlanların herbirine, bir peygamberin adını vermiş. Ne ki, en büyükleri Salih dayım bir yana bırakılırsa, bunların hiçbiri, peygamberlerin günahsız yaşamını sürdürmemiş.

— 2 —

Zühre ninem, o büyük bozgunu, korkulu bir düş gibi anımsardı:

«Tanrım öyle bozgunu kimselere göstermesin bir daha.» derdi. Bir ana-baba günüymüş o bozgun. Eşya yüklü arabalar insanları, atlılar sürü hayvanlarını çiğneyerek kaçarlarmış. Durup dinlenmek yokmuş. Duranın eşyası yağmalanır, hayvanları uğrulanırmış. Kadınlarla çocuklar ağlaşırlar, sığırlar koyunlar böğürür meleşirlermiş. Tüm yaratıklar can kaygusundaymış. Kimsenin kimseye yardım elini uzatacak hali yokmuş. Adamlarının herbiri bir yana savuştuğundan, ninemin haydadığı öküz arabasını, at üzerinde Aguş dedem kendisi gözedirmiş. Ne ki, gecenin karanlığında bir kargaşa sırasında nasılsa arabayı gözden yitirdiğinde deli divane olup bir ileri bir geri at koşturmağa başlamış. Her rastladığına Konaklı Emine Hanımın kızını görüp görmediğini sorarmış. Oysa kimin kimi görecek hali var o kargaşa karanlıkta. Dingili kırılıp hendeğe devrilen arabanın yanından; 'Zühre, Zühreee!' diye haykırıp at koşturarak geçermiş te, onların kendisine seslenişlerini

duymazmış. Sabah, ortalık aydınlandığında, ağlaşan çocuklar yola çıkıp babalarına seslenmiş de, Aguş dedem kendine gelebilmiş. Attan inip yavrularını, karısını bağrına basmış, gözyaşlarıyla, dua mırıldanarak koklamış öpmüş onları. Arabanın devrilmesinden hiçbirinin burnu kanamamışsa da, eşyalarının çoğu yağmalanmış gelip geçenlerce.. Sadakamız olsun, diyerek karısı ve çocuklarıyla öküzleri kaldırıp arabayı hendekten çıkarmayı başarmışlar. Arabanın kırık dingiline teker yerine bir sırık bağlayarak, Sofya'ya değin bununla idare etmişler. Orada bir kese altın verip uğrulardan bir at arabası satın almış Aguş dedem. Böylece kaçışlarını Köprülü'ye değin bu arabayla sürdürmüşler. Köprülü'de göçmenleri camilere, medreselere yerleştirmişler. Dedem bir ev tutmuş bizimkilere.

O günlerde Plevne türküsü yanık yanık söylenirmiş:

TUNA NEHRİ AKMAM DİYOR
ETRAFIMI YIKMAM DİYOR
ÜNÜ BÜYÜK OSMAN PAŞA
PLEVNE'DEN ÇIKMAM DİYOR

Oysa düşmanın İstanbul'a vardığı biliniyormuş. Söylentilere bakılırsa Ruslar; İstanbul'a girmişler, müslüman ahaliyi kılıçtan geçirmişler, Padişahı esir almışlar. Bulgarya'da bir krallık kurmuşlardı. Daha sonra gelen haberlerden İngilizin, Fransızın araya girdikleri, Alamanın başkentinde bir barış konferansı toplandığı, Rus'un askerini geri çektiği, Bulgarya'nın gene padişaha bağlandığı öğrenilmiş. Barış topları atılmış. Göçmenlerin çoğu geldikleri yerlere dönmeğe başlamışlar, ama Aguş dedem: 'Moskof'un arkaladığı Bulgar kafirini müslüman kanı tutmuştur. Bundan böyle kuduz köpek gibi saldırır, rahat yüzü göstermez bize; di-

yerek Köprülü'de kalmış, bir çiftlik satın alarak orada yerleşmiş. Zühre ninem, İlyas dayımla annemi bu çiftlikte dünyaya getirmiş. Dört oğlandan sonra bir kızının olması Aguş dedemi öylesine keyiflendirmiş ki, bir hafta kazanlar kaynadıp düğün dernek ettirmiş. MAYADAĞ'DAN ALKAR KAZLAR-AL TOPUKLU BEYAZ KIZLAR havasını vurdurup gençlerle birlikte oyuna kalkmış.

Makedonya karışasıya değin Köprülü'de yaşamış bizimkiler. Çocuklar büyümüş. Salih dayım Usküp medresesinde molla olmuş. İsmayıl dayımla Mustafa dayım sübyan okuluna yazılmışlar. Ne ki, kaçıp kaçıp Vardar boyunda haytalık ettiklerinden okumayı ağır götürmüşler. Salih dayım medreseyi bitirip Köprülülü bir kızla evlenerek Katerin kasabasına imam tayin edildiğinde onlar daha Rüştiye sınıflarına ancak erişmişler. İkinci hürriyet ilânına yakın günlerde Bulgar, Sırp, Yunan komitacıları Makedonya'da kargaşalık yarattıklarından Aguş dedem, yeni bir kıyamet kopmadan Köprülü'deki çiftliğini satıp Edirne iline göçmeğe karar vermiş, heybesini altınla doldurup yola çıkmış. Edirne ilinde satılığa çıkarılmış devlet malı çiftliklerden birisini beğenip satın almış. Oysa Havsa'daki bu çiftliğin topraklarını ora zenginleri daha doksanüç savaşı sırasında aralarında bölüşmüşlermiş. Aguş dedem, birkaç adamı ve de kahyasıyla Havsa'ya varmış, malını teslim almak istemiş. Kasabanın eşrafı, Aguş dedemi sureta saygıyla karşılayıp ağırlamışlar, iyi komşuluk gösterisiyle çiftlik topraklarını gezdirmişler. Ne var ki, gece kahveden çıkıp hana giderken de adamcağızı tüfenkçilerine kurşunlatmışlar. Yapılan koğuşturmada Aguş dedemin yanlışlıkla, birine benzedilerek öldürüldüğü saptanmış. Altun dolu heybesi, giysileri hükümetçe Eytam sandığına yatırılmış. Bunların ne oldu-

ğunu hiçbir zaman araştırmamış Zühre ninem.. Parayı memurlarla avukat erkek kardeşinin yediğini söylermiş akrabaları...

Böylece henüz bir baltaya sap olmamış üç oğlu, birbuçuk yaşındaki kızı Nuriye ile ortalıkta kalmış zavallı Zühre ninem. Büyük oğlu Salih hoca, kıt gelirli olduğundan ailenin sorumluluğunu alamamış üzerine. İsmayıl dayımlı Mustafa dayımsa, miras davacısı olarak ninemin boynundaki altınlara gözdikmişler. İsmayıl dayım o sırada Cinci Ali Hoca'nın sarı kızı Letafet'e tutkun olduğundan, evlenebilmek için bir ev, bir dükkan parası istermiş. Hovardalarla düşüp halkan Mustafa dayımınsa, lambaları altın ışıltılı bir faytonda gözü varmış. Zühre ninem birkaç takısını bozdurup, hayırsız oğullarının bu isteklerini yerine getirmiş.

En küçük oğlu İlyas'ın, askeri üniformaya tutkunluğu, onun Selanik Askeri Rüştiyesine yollanmasına neden olmuş. Bir var ki, İlyas dayım, çok yakışıklı bir delikanlı olduğundan, kadınlar tarafından rahat bırakılmamış, okulu bitirmeden tez vereme kararak genç yaşta toprağa girmiş.

İsmayıl dayım birkaç yıl içinde sermayeyi kediye yükleyerek dükkanı satmış. Rüştiye iki'ye kadar okuyabildiğinden, avukat dayısının iltimasıyla polis mesleğine girmiş, böylece karısını ve çocuğunu alarak Selnik'a göçmüş. Birkaç ay geçmeden, arabacılığın Selanik'te daha kazançlı bir iş olduğuna inandırarak, Mustafa dayımı da ayartıp Selanik'e göçürmüş. Ama ağabeyisinin ardı arkası kesilmeyen borç istemeleri yüzünden, Mustafa dayımın iki yakası bir araya gelmemiş. Günün birinde sabrı tükenip para istemeğe gelen ağabeyini kovmuş. İki kardeş yıllarca küs kalmışlar. Ne ki, Mustafa dayım, kendini içkiye, hovardalığa kaptırmış tümden.

Zühre ninem, o günleri anımsadığında

«Oğlum olacak puşlavatların hiçbiri beni düşünmedi. Onikı yaşındaki kızcağızımla Köprülü'de garip koyup savuştu, gittiler.» derdi. Doğal olarak bir süre sonra Zühre Nine'm de yalnızlığa dayanamamış, eşyalarını sarıp Katerin'deki büyük oğlunun yanına göçmüş. Ne ki, sadakayla yaşayan oğluna yük olmamak için ayrı bir evde oturmuş. Katerin, Selanik'e yakın olduğundan bayramlarda dayılarım, bir birleriyle karşılaşmamayı kollayarak, analarının elini öpmeğe gelirlermiş. Her gelişinde İsmayıl dayım, Zühre ninemden birkaç mecidiye harçlık koparırmış. Bir seferinde bu dayım, bir polis arkadaşını da birlikte getirmiş Katerin'e. Polis Naim efendi, avukat dayılarının kayınbiraderi olduğundan bu akraba ziyareti evde doğal karşılanmış. Birkaç ay sonra Naim efendi İsmayıl dayımın çağırısıyla annemi Selanik'e götürmek üzere tekrar gelmiş Katerin'e.

«Nuriye'ciğim o yıl onüçüne basmış, çarşafa bürünmüştü. Bin tenbihle emanet ettim kızcağızımı Naim efendiye. Meğer Kızımı kısmetine teslim edermişim de haberim yok.»

Yol boyunca trende, elinin ucunu bile göstermemiş annem, rahmetli babama. Ama büyük dayımızın evinde Çerkes yengemiz, annemin çarşafını, başörtüsünü alarak saklamış.' Akrabalar arasında kaç-göç olmaz!' diyerek annemi, Naim efendinin yanına başörtüsüz çıkarmış. Naim efendinin ablasına kızı çok beğendiğini söylemesi üzerine, avukat dayımız, ailenin en büyüğü sıfatıyla, Zühre nineme danışma gereğini duymadan, kendi aralarında yaptıkları bir törenle, iki genci birbirine nişanlamış. Törende hazır bulunan İsmayıl dayıma, çöpçatanlık bağışı vermeği de unutmamış.

Katerin'e döndüklerinde Polis Naim efendi, Zühre ninemin elini öpmüş:

«Büyüğümüz nişanlanmamızı uygun gördüy-

se de, eğer Allahın emri, Peygamberin kavliyle kızınızı bana vermeği reddederseniz, nişanı hemen geri veririm valide hanım. Ama beni evlâtlığa kabul ederseniz, kızınızla birlikte ömrüm oldukça sizi aç ve açıkta bırakmayacağıma namusum üzerine ant içerim.» demiş.

Zühre ninem bu olayı anlatırken şöyle derdi: «Oldum olası gökgözlü kişilerden hiç hoşlanmamışımdır, böyleleri Moskof gavuru gibi görünür gözüme. Öyleyken o sarı saçlı, gökgözlü Çerkese birden kanım kaynadı, kucaklayıp bağrıma bastım onu: 'Nuriye'ciğimi verdim sana evlâdım!' dedim, 'Tanrı bahtınızdan güldürür inşallah!'»

O yıl nikâhlanmış annemle babam. Ninem derdi ki: 'Kadı huzurunda iskemleye oturduğunda kızcağımızın ayacıkları yere değmiyordu. Kadı ef. bunu görünce:' Olmaz! Bu hanım kızın kemicekleri pekişmemiş daha, nikâh kıyılması caiz değildir!' diyerek dışarı çıktı. Yanımda dikilen İsmayıl dayın hemen kulağıma eğildi: 'Ana.. Kadı efendi verdiğimiz parayı az buldu. İki çeyrek lira daha ister. Vermezsek nikâhı kıymaz, rezil oluruz.' dedi. Damadımın ona kadı hakkı olarak üç mecidiye verdiğini bilirdim. Demek benim para canlısı oğlum, kadı efendiye hepsini vermemişti. İçimden beddua okuyarak istediği parayı kıstırdım avucuna. Gitti, kadı efendiyi geri getirdi, nikâh kıyıldı.'

— 3 —

Yedi yıl mutlu bir yaşam sürmüş annemle babam. Zühre ninemi de yanlarından hiç ayırmamışlar. Burhan ağabeyim dünyaya geldiğinde gizli İttihat ve Terakki derneğinin önerisiyle babam, İstanbul polis okuluna gönderilmiş. Yıldız'da, Veliaht Yusuf İzzettin efendinin konağı karşısındaki evde oturmuşlar. 'Sık sık Veliahtın

hanımına komşuluk ziyaretine giderdik, o da bize gelirdi. Çok alçak gönüllü bir hanımdı. Burhan'cığın ceplerini çil kuruşlarla, sonradan dünyaya gelen Mükerremin beşiğini türlü armağanlarla doldururdu.' diye anlatırdı o günleri Zühre ninem..

Okul bitince Çanakkale'ye tayini çıkmış babamın. Rütbesi komiserliğe yükselmiş. Ben Çanakkale'de dünyaya gelmişim. 'Topaç gibi bir bebektin.' derdi ninem, 'Gavur eben seni babanın kucağına verirken, Padişah gözlü, tosun gibi bir oğlun olmuştur komiser beyim.. Bakşişimi bolca isterim.' demişti. O günden sonra ne zaman sevmek için seni kucağına alsa:' Padişah gözlü oğlum benim: 'diyerek hoplatırdı seni rahmetli baban.'

Bir yıl sonra bu kez Selanik'e çıkmış tayini babamın. Ser komiser olarak çalıştığı o yıllarda, Makedonya'da faaliyetleri artan komitacıların birer birer yakalanıp asılmasında büyük başarısı görülmüş babamın. Özellikle Bulgar komitecılarının şifrelerini ustalıkla çözermiş. Bu nedenle Çerkes Komiser, korkulu bir düş olmuş Balkan komitacıları arasında. Ne var ki, Selanik'in işgali sırasında babamın, Kristal Kıraathanesinde onlarca şehit edilmesine de neden olmuş.

Manastır'da, despot Padişaha karşı, Enver ve Niyazi beylerin ayaklanmasıyla gerçekleşen İlân-ı Hürriyet gecesi, Selanik'te büyük şenliklerle kutlanmış. 'Babacığını ilk kez o gece serhoş görmüşümdür kızanım. İçkinin damlasını koymazdı ağzına rahmetli. Hürriyetin geri gelmesi onuruna o gece sabaha kadar hep öğürüp kusmuştur biçare.. Devrisi gün gelen kara haberle ben de kanlı gözyaşı dökmüşümdür: Kızını isteyen serhoşun biri, vermedi diye, bıçaklamıştı Salih'ciğimi. O sabah Naim Bey, yanıma bir polis katarak, tirenle gönderdi beni Ka-

terin'e.. Ne yazık ki, son nefesine yetişip helallaşamadım bile Salih'ciğimle.. Çenesini bağlamışlardı Katerin'e vardığımızda, Naciye'ciğimi ondört yaşında, çeyiz sandığıyla yetim bırakarak girdi kara toprağa evlâtçığım..'

Gelini, Katerin'de kalmamış, eşyalarını satıp saşmış, köprülü'deki anasının yanına dönmüş. Yalnız yetim Naciye'nin çeyiz sandığını Zühre nineme emanet etmiş. 'Sandığı anamın yanına götürsem kardeşlerim, yengelerim yağmalarlar kızçağızımm çeyizliklerini. Ne zaman evlenecek o zaman getirirsin torununun çeyiz sandığını..' demiş. Ne var ki, Balkan savaşı patlayasıya değin Naciye'nin başı bağlanamadığından bu çeyiz sandığını, Zühre ninem Selanik'ten kaçarken yanında götürmek zorunda kalmış.

— 4 —

Selanik'ten Çanakkaleye göçmen olarak gelişimizi hiç anımsamıyorum. Çok küçükmüşüm. Ama üç yıl sonra, 1915'te boğazı zorlayan düşman gemilerinin bombardumanı üzerine Çanakkale'den kaçışımız film gibi canlıdır gözlerimin önünde: Bir yelkenli içinde, kara feracesine bürünmüş, titreyen ellerle arada bir şamisinin bozulan düğümünü sıkılayan ninemin kucağındayım. Çoluk çocuk, kadın erkek tüm göçmenler, gelişi güzel istiflenmiş denkler, sandıklar üzerinde oturmuşlar. Büyükler sağımızda, solumuzda mavi sulara gömülen güllelerin fışkırttığı dev fıskıyelere korkulu gözlerle bakarak, yüksek sesle dua okurken, ninem hem salavat getiriyor, hem de: 'Gene macir olduk, gene dağıldı yuvacığımız.' diye sızlanarak iki yana sallanıyor: 'Bu maksımların yüzü suyu hürmetine açlıktan, yoksulluktan sen koru milleti allahım!' diye tanrıya yakarıyordu.

Oysa çocuklar, bayram yeri arabasına bin-

miş yaramazlar gibi pervasız rüzgârın yüzlerine serptiği fıskiyelerin tuzlu sularından gıdıklanarak şakrak kahkahalar atıyorlardı. Ben bağırsak hummasından yeni kalkmışım, güçsüzüm, ninemin göğsüne yaslanmışım. Ama Burhan ağabeyim, çocuklarla birlikte gülüp söylüyor. Benden iki yaş büyük kız kardeşimi, benim tutulduğum hastalığa kurban verdiğimizden Zühre ninem, ağbeyimin şakımasına içerliyor, bunu yasımızı umursamazlığına veriyor, bacağını çimdirerek onu uyarınağa çalışıyor: 'Kız kardaşçığını gömdüğümüzü unutmuş musun bre puşlavat! Soytarı gibi ne gülersin büzüktaşlarına uyup durmadan böyle?'

Gelibolu'da yelkenli, bizi, güvertesinde göçmen kaynaşan küçük bir vapura aktardı. Denkler üzerinde, ya da çergelerde oturan kadınların çoğu kara yeldirmeli, ak başörtülüydü. Tümü de yakın zamanda Rumeli'den kaçmış göçmenlerdi. 'Mori yengecim, macirlik bizim alınyazımızmış meğer. Düşman yüzü görmeyelim diye dördüncü kez dağıtmışız te gene evcağızımızı.' diye yakılıyorlar, İstanbul'da Trakyalı göçmenlerden cami ve medreselerde yer kalmadığını, macirların sokaklarda ziyan zebil olduklarını birbirlerine söylüyorlardı. Zühre ninem de onlara katılıp sızlanmağa başlayınca annem:

«Meraklanma! Kaynım bizi Tophane'den karşılayacak, elbet başımızı sokacak bir yer bulur bize..» dedi.

Daha önce, Çanakkale'de olduğumuzu öğrendiğinde amcam bizi alınağa gelmişse de, annem:

«Aslan gibi kardeşin sağken eltim, kıskançlığından, Burhan'cığımı merdüvenden yuvarlayıp nerdeyse sakat edecekti. Onun yokluğunda belki de boğar, öldürür yavrularımı.» diyerek kaynıyla gitmeğe razı olmamış, amcam da karşı gelememiş. Biliyor çünkü karısının ne mal

olduğunu: Çanakkale'den Selanik'e Serkomiser olarak geldiğinde babam, iyi bir ev bulasıya bir süre için ağabeyinin evinde konuk kalmayı doğal saymış. Ne ki, penbe beyaz tenli fındık kurdu gib taze eltisini kocasından kıskanan elleri ayakları kocaman, kolları bacakları aşırı uzun Çerkes yengemiz annemi, babamın gözünden düşürmek, onda çocuklarını bakamıyor sanısını uyarmak için, Burhan ağabeyimi merdüvenden aşağı yuvarlamış. Bir raslantı eseri olarak amcam o anda kapıdan içeri girmiş. Karısını suçüstü yakaladığından bir temiz dayak çekmiş ona, ama o gece kardeşine:

«Naim!' demiş, Gelin hanımın huzuru, yavrularının selameti için bir ayak önce bu evden çıkın kardeşim. Bu akılsız, kıskanç karının onlara daha ne kötülükler yapabileceğini kestiremeyiz.»

Annemin geçmiş bu olayı anımsatması üzerine amcam:

«Haklısın gelin hanım!» demiş, «Ama artık burada da kalamazsınız. Düşman Gelibolu yarımadasına asker çıkardı. Savaş gemileriyle durmadan bombarduman eder buraları. İstanbul'a gelmek istemezseniz, sizi Eskişehir'e göndereyim. Zühre Hanımın kız kardeşi Dürye Tete, evlâtlarıyla orda yerleşmiş. Köprülü'den, İştip'ten, Üstrumiça'dan, Selanik'ten çok muhacir gelmiş oraya. Belki aralarında ağabeyleriniz, akrabalarınız da vardır.»

Amcamın tahmin ettiği gibi düşman gemilerinin bombardumanı arttırması, hekimin de hastalıktan kurtulmam için hava tebdilini saalık vermesi yüzünden bizimkiler amcamın öğüdüne uyup yola çıkmışlar.

Gelişimizi önceden bildirdiği için, annemin umduğu gibi, amcam bizi Tophane rıhtımından karşıladı, bir arabayla Beşiktaş'ta, göçmenlere ayrılmış viran hana götürüp bir odasına yer-

leştirdi. Kendi evlerine götürememesine özür koşarak:

«Rahmetli kardeşim polis okulundayken bu semtte oturduğunuzu söylemişti. Yabancılık çekmezsiniz umuduyla size bu misafirhanede yer ayırttım.» dedi.

Hanın her odasında birkaç aile barınıyordu. Amcamın hatırına bir odayı bize tüm olarak vermişlerdi. Odamızın bağdadi sıvaları dökülmüş, kafesleri çürük çarıktı. Annemle Zühre ninem, amcamın yanında oda hakkında yorumlarını açığa vurmadılar, ama denkleri çözüp çarşıdan yiyecek tedarik ettikten sonra: 'Bu gece istirahat edin, yarın gelip dul ve yetim maaş düzdanlarınızı çıkarmak üzere sizi defterdarlığa götüreceğim.' diyerek amcam yanımızdan ayrılınca, eşyaları yerleştirmeği bırakan anakız, birbirlerine sarıldılar:

«Naim Bey, yattığın yerden kalk ta gör halimizi... Ağabeyin bak bizi nasıl bir viraneliğe attı.» diye ağlaştılar.

Zübre ninemle erkenden yatağa girdik. Buruşuk memeleri avucumda, fısıltıyla sordum:

«Demin ağlarken, Naim Bey, yattığın yerden kalk ta gör halimizi, diyordun nineciğim. Nerde yatıyor ki benim babam?»

Ninem de fısıltıyla karşılık verdi:

«Tanrının cennetinde yatıyor, kızanım!»

«Nerde bu cennet nineciğim?»

«Gökyüzünde, kızanım!»

«İyi bir yer mi cennet?»

«Elbet te.. bağlık, bahçelik, güllük gülüstanlık bir yer kızanım! Çeşmelerinden, pınarlarından boyalı şerbetler akar, ağaçlarında her zaman türlü taze yemiş bulunur, kızanım!»

«Öyleyse babam, niye bizi de birlikte götürmedi o cennete nineciğim? Götürseydi bu göçmenlik sıkıntısını çekmezdik, babacığım da yalnız kalmazdı orada.»

Zühre ninem yutkundu, sevecenlikle okşadı başımı:

«Babacığın yalnız değil ki orada, kızanım... İlyas dayıcığın, Ağuş dedeciğin, Mükerrem ablacığın var yanında. Az kalsın melekler seni de götüreceklerdi oraya.. Bereket versin, Allah Baba dualarımı kabul etti de, seni bağışladı bize..»

Mükerrem'in çeşmelerden boyalı şerbetler içmesini, ağaçlardan meyvalar toplayıp yemesini kıskandım:

«Keşki dua etmeseydin de, ben de gitseydim cennete, nineciğim! Şimdi ben de orada Mükerrem ablam gibi bol bol boyalı şerbetler içer, kiraz, zerdali, elma, armut.. sonracığıma üzüm, şeftali, portakal yerdim.» dedim.

Zühre ninem, bağrına bastı beni:

«Üzülme kızancağızım!» dedi, «Neneciğin seni hiçbir şeyden mahrum etmez. Sabah ola, hayır ola! Beşiktaş pazarından sana şefteli de alırım, alma da.. Boyalı şerbetler de içiririm. Şimdi başçağızını sok koynuma da, uyu!»

Ne var ki, ertesi gün amcam erkenden gelip bizi defterdarlığa götürdüğünden Zühre ninem vaadini tutamadı. Akşama kadar defterdarlığın avlusunda, bizim gibi maaş çıkarınağa gelenlerle bekeştik. Ağızları asma yaprağına sarılmış çam kozalağıyla tıkalı destilerde su satanlardan su; bir sopanın iki yanına dizilmiş gevrekleri satan simitçilerden gevrek alıyorlardı analar, babalar çocuklarına. Bize de aldılar imreniriz diye. Burhan ağabeyim akranlarıyla avluda oyun oynuyordu. Ben ninemin kucağındaydım, duvar dibinde oturuyorduk, simit geveleyerek onları seyrediyorduk. Kovalamaca, saklambaç oyunu oynuyorlardı. Derken oyunu Hırsız-Polis'e döktüler, birbirlerini kovalayarak büyük camie doğru uzaklaştılar. Çocukların ortadan kaybolmaları, anaları babaları telâşlandırdı. Bi-

zimkiler de:

«Burhan, Burhan!» diye dövünmeğe başladılar. Buranın yabancısı olan göçmenler, kaybolacakları korkusuyla çocukları aramağa gidemiyorlardı. Vilayet kapısında bekleyen polislerden yardım istediler. Bir polis memuru, babalardan birkaçını ardına katarak, çocukları aramağa çıktı. Uzunca bir süre sonra, kulakları çekilmekten kızarmış kaçakları önlerine katmış, döndüler. Gülhane Parkı'nda bulmuşlardı onları. Ceylanı dişleyen kaplan heykelinin üzerinden birdir-bir atlıyorlarmış.

Polisin işe karıştığı bu kaybolma olayı, ağabeyimin aramızdan ayrılmasına neden oldu.

Parmak basmaları için maaş kaatlarını annemlere getiren amcam, olayı duymuştu. Annemi bir kenara çekti: 'Korkarım bu haşarı oğlanla başedemeyeceksiniz gelin hanım! Yaramazlıklarıyla her zaman yüreğinizi ağzınıza getirecek. Uygun görürseniz onu Dar-üş-Şafaka'ya yerleştireyim. Yatılı okullar böyle haşarı çocuklar için iyi bir terbiye ocağıdır. Bu sayede oğlanın boğazını, üstünü başını düşünmekten de kurtulursunuz. Merak etmeyin, yokluğunuzda her perşenme günü onu alır, bize götürürüm.» dedi.

Zühre ninem, Burhan ağabeyimi bizden ayıracak bu öneriyi duyduğunda şiddetle karşı çıktı:

«Süt gibi çöcük, ana kucağından nasıl koparılıp alınır? Orda nasıl korur kendini yalnız başına bu kızan? Hastalanıp ölürse, kıyametecek yanmaz mıyız mori Nurye?»

Ama ninem sözünü dinletemedi. Annem, aldığı terbiye gereği, baba yarısı amcama karşı itaatsizlikte bulunmak istemiyordu. Birkaç gün sonra Burhan ağabeyimi birlikte götürdüler Dar-üş-Şafaka'ya.

Maaş işlerimiz sonuçlanıncaya değin, iki hafta kadar, Beşiktaş'taki göçmen konuk evin-

de kaldık. Zühre ninem, tüm gün evde oturmaktan sıkılırdı. Çoğu kez yeldirmesini giyer, şamisini örter, beni omuzlarına bindirip pazara, ya da yıldız bahçesine götürürdü. Babamın sağlığında oturdukları evin önünden her geçişimizde durur, ak yaşınağının ucuyla gözlerini kurulayarak, özlem dolu bir mırıldanışla, babam hakkında övgüler söylerdi: 'Yiğit adamdı senin baban. Ağabeyisine hiç benzemezdi, gözünü de budaktan sakınmazdı. Nur içinde yatsın, beni çok sever, sayardı. Valide hanım, der de, bir daha demezdi.'.. 'Çok titiz adamdı senin babacığın. Ütüsüz üniforma giymezdi sırtına.. Kılıcı, potinleri, apoletleri her zaman pırıl pırıldı. Yağmur olsun, çamur olsun, akşam eve döndüğünde bir damla çamur görmezdin potinlerinde.. İnşaallah sen de ona çekersin..' ..'Boğazına çok düşkün adamdı babacığın. Olur olmaz yemeği beğenmezdi. Yumurtaya bulanıp yağda kızartılmış pirzolaya, nohutlu pilavla zerdeli hoşafına bayılırdı. Açlığa hiç dayanamazdı rahmetli.. Ramazan'larda iftarı zor ederdi. İşten eve döndüğünde herzman sofrayı hazır bulmak isterdi, nur içinde yatsın!..'

Maaş cüzdanlarımızı, birikmiş aylıklarımızla birlikte alınca yol hazırlığına giriştik. Birkaç aile birarada kalmakta olan komşularımız, gidişimizi çabuklaştırmak için, eşyalarımızın toplanmasına, denklerin sıkılmasına yürekten yardımcı oldular. Yola çıkmazdan bir gün önce, Milli Eğitim Müdürlüğünde müfettiş olarak çalışan amcama vedaa gittik. Annemle Zühre ninem, yola çıkmadan ağabeyimi görmek istediklerini söylediler:

«Ama Burhan, bizim Eskişehir'e gideceğimizi bilmesin. Biz gittikten sonra alıştıra alıştıra söylersiniz.» dedi annem.

Amcam, kendisi götürdü bizi Dar-üş-Şafaka'ya.. Sultan Selim camii arkasında kocaman bir

binaydı ağabeyimin yatılı okulu. Büyük kapısındaki bekleme kulubesinde, içeri giren çıkanları denetleyecek iki kapıcı vardı. Amcam, bizi bekleme kulubesinde bırakıp kendisi müdürle görüşmeğe gitti. Çok geçmeden Burhan ağabeyim, okul kıyafetiyle, koşarak geldi. Hepimize ayrı ayrı sarıldıktan sonra annemin göğsüne kapanıp ağladı.

«Neye ağlıyorsun yavrum? Bak, sana ne cici elbiseler, ne sağlam fotinler vermişler Saray gibi bir okulda yaşıyorsun. Daha ne istersin? Tanrı amcana uzun ömürler versin, onun sayesinde bu devlet kuşu kondu başına..»

Burhan ağabeyim, boğuk boğuk hıçkırdı:

«Burası sandığın gibi saray değil anneciğim, kimsesiz çocuklar hapishanesi.. Her tarafa yasak levhaları asılmış. Helaya gitmeğe bile korkuyor insan. Yatakhane koğuşunda gece uyku girmiyor gözüme.. N'olur, burada bırakma beni anneciğim, al götür!»

Yaşmağıyla gözlerini kurulayan Zühre nineme kalsa, biliyorum, bir dakika tutmayacak onu burada. Ama annem diretiyor, ağabeyimi dizlerine oturtarak mendiliyle yaşlarını kuruluyor, büyük adammış gibi konuşuyor onunla:

«Seni amcan yerleştirdi buraya Burhan, ona karşı gelemem, Baba yarısıdır o. İleride ona dua edeceksin, biliyorum. Hatırım için burasını sevmeğe çalış yavrucuğum. Dişini sıkarsan, çok yakında gülüp oynayan şu arkadaşların gibi sen de alışırsın buraya.. Büyük tatilde..» soluklandı, 'Seni Eskişehir'e aldırırım.' dememek için dudaklarını ısırdı, «Evet, büyük tatilde sen de yanımıza geleceksin. Her zamanki gibi beraber olacağız. Ama hiç kuşkum yok, o zaman da okulunu özleyeceksin! 'Ah, şu okullar bir açılsa!' diye günleri iple çekeceksin!»

Annem bunları söylerken bez bir çanta içinden, getirdiği kutuyu çıkardı:

«Şimdi al bunu! İçinde leblebi-üzüm var, şeker var. Her sabah birazını afiyetle yersin!» diyerek verdi. Ninem de koynunda getirdiği beze sarılı, teninin sıcaklığında yumuşamış koz helvasını çıkarıp uzattı:

«Al! Bu koz helvasını ye de, ağızcağızının tadı yerine gelsin! Ucundan kemal'cığıma da tattır! İmrenip bir yerciği şişmesin!» dedi, cebine birkaç gümüş kırklık ta koydu.

Ağabeyim, annemin kucağından indi. Helvasından bana ısırtırken dargın gözlerle bir an anneme baktı, sonra koşarak içeri kaçtı. Ardımız sıra ağladığını görmemizi istememişti herhalde.

— 5 —

İlk kez tiren yolculuğu yaptığımdan mı bilmem, o yolculuğun coşkulu sevincini hâlâ duyarım yüreğimde. Şimdilerde taşkömürü dumanının kokusunu aldığımda bir özlem sızlatır içimi. Bu koku bende gezi hevesleri, bilmediğim ülkelere gitme istekleri de uyarır, İzmit körfezi kıyısını izleyen tirenin trik-trak'larına ayak uyduran seferberlik yıllarının türküleri yankılanır kulaklarımda:

Gemi gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Şu zamane kızları
Koca diye ağlaşır

Recebim sarı lira vereceğim

Ya da:

Yavuzg eliyor Yovuz
Denizi yara yara
Kız seni alacağım
Başına vura vura

Ya da:

Ayşem kunduranı tek tek bas
Dostumsun ister öldür ister as

Ya da:

Telgrafın tellerini arşınlamalı
Yar üstüne yar seveni kurşunlamalı

İzmit istasyonunda Zühre ninemin kınalı avuçlarından yediğim pişmaniye'nin tadı ne eşsizdi. Sapanca'dan aldığımız, yimeğe kıyamadığını için boynuma asılı duran ipe dizilmiş al yanaklı elmalarım ne tazeydi.. Sabanca gölünde martı gibi uçuşan ak yelkenlilerin bıraktığı salyangoz izleri ne parlaktı..

Tirenimiz uzun uzun düdük çalarak ilerliyordu. Hayvanların otladığı çayırlar, yemiş ağaçları, bağ kulubeleri, girdaba kapılmış gibi dönerek uzaklaşıyorlardı. Onlarla birlikte yeşil dalları vagon pencerelerini yelpazeleyen akasya ağaçlarının, uğuldayan telgıraf direklerinin geriye doğru kaçışlarını görmek beni şaşırtıyordu; biz duruyoruz, onlar gidiyorlar sanıyordum. Bir ara bunu nineme de söyledim.

«Hep böyle sanır da aldanır insanoğlu, kızanım! Giden biziz neneciğim, giden biziz.. Kalansa hep o fani dediğimiz dünyadır.» yanıtını verdi.

Eskişehir istasyonunda bizi Dürye Tete'mizin büyük oğlu Yusuf Ali ağabey karşıladı. Yusuf Ali ağabey, başındaki mor fesi, belindeki geniş sarılmış kırmızı kuşağı, sanki ayağına acele geçirdiği için arkası basık kunduralar, usturayla kazınmış başı, ağzını örten, uçları yukarıya kıvrılmış kara bıyıklarıyla bıçkın bir külhanbeyi görünümündeydi. O tür kişilerin kendilerine özgü çarpık saygı gösterisiyle eğilip Zühre ninemin elini öptü, hal hatır sordu, sonra yüzü peçeyle örtülü anneme döndü:

«Sen de hoş gelmişsin Tetem' kızı!» dedi. Be-

nim de yüzümü okşadı. Elleri buz gibiydi. Bizi istasyon önünde duran, içyüzü al atlas kaplı, fenerleri altın gibi ışıyan faytona bindirmek istedi. Ama Zühre ninem:

«Eşyalarımızı almadan mı gideceğiz bre Yusuf Ali?» diye dikildi.

Yusuf Ali ağabey, bazı sözcüklerin üzerine basarak:

«Anbara indirmeden bagajları vermezler Zühre Tete'ciğim!» dedi, «İndirmelerini beklersek öğleye kadar ayrılamayız istasyondan. Yorgunsunuz, dün gece Allah bilir uyumamışsınızdır tirende.. Onun için bir ayak evvel götürmek isterim sizi eve.. İki kız kardeş yıllardır hasretsiniz birbirinize.. Anam dört gözle bekler yolunuzu.. Şimdi götüreyim sizi, ben sonra Hamdi'yi gönderir, aldırırın eşyanızı.. Bagaj kaatlarınız nerde?»

Annem:

«Bende...» diyerek çantasından çıkarıp uzattı bagaj kaatlarını...

Yusuf Ali ağabey, annemin sevimli çukurcuklar oluşan ak ellerine yenecek tatlı bir şeye bakar gibi baktı, sonra uzanıp aldı kâğıdı:

«Tamam! Dört parça eşya vermişsiniz bagaja..»

«Evet!» dedi Zühre ninem, «Çuvala sarılı iki sandığımız, kilimle sıkılmış iki dengimiz var. Sandıklardan biri Naciye'ciğindir. Bilirsin değil mi Salih Hocanın yetimciğini.? Ceylan derisi kaplı sandık oncağızındır. Çeyizleri vardır içinde.. Bana emanettir onlar Yusuf Ali... Bir ziyanlık gelirse torunumun emanetine, kıyametecek yanarım.. Yok yok. Bekleyelim, eşyamızı alalım da, öyle gidelim tetem..»

Yusuf Ali ağabey, dişleri arasından uzağa tükürük fırlattı:

«Meraklanma sen Zühre teteciğim, istasyon anbarı karakoldan daha emin yerdir. Bir şey ol-

[illegible] eşyanıza.. Sandıklar kilitli mi?»

Ninem, yaşmağını sıkıladı:

«Kilitli olmasına kilitlidir bre evlâdım, ama insanlara kilit mi dayanır? Hepimiz çiy süt emmişik.. Bakarsın biri sandığı açar, çalar öksüzün çeyizliklerini.. Ben taa Katerin'den bura' taşımışım bin zahmetle o sandığı... Gâvur içinden sağlam çıkarayım da, kendi vatanımızda mı yağmalatayım onları? Olmaz bre Yusuf Ali, olmaz bre tetemm..»

Yusuf Ali ağabey, ninemin bu direnişi karşısında, la havle çekerek, iki istasyon hammalıyla gidip furgondan eşyalarımızı aldı, bir tatar arabasına yükledi. Biz de faytona bindik. Ben annemle Zühre ninemin arasında, arka kanapede oturmuştum. Yusuf Ali ağabey karşımımıza geçti. Benim iki kadın arasında sıkışıp kaybolduğumu görerek, eğilip kucaklamak istedi:

«Gel aganın! Seni arabacının yanına oturtayım da, rahatça seyret etrafı..» Sarmısak karışımı bilmediğim bir koku hohlandı yüzüme, korkuyla Zühre ninemin eteğine sarıldım. Ninem, geniş yenli feracesiyle korudu beni:

«Bırak tetem!. Arabacının yanında oturmağa alışık değildir o.. Düşer de, maazallah, kafacığını kırar. Mustafam'a bile emanet edememişimdir ben onları.. Kaç sefer Burhan'cığımı, Kemal'cığımı paytonunda yanına oturtmak istemiştir de, vermemişimdir. Bırak otursun yanımızda torunum..»

Yusuf Ali ağabey direnmedi.

Arabamız dört köşeli taşlar döşeli caddeden, arkamız sıra gelen yük arabasının hızına uyarak ilerliyordu. Atların birbirine uyumlu nal sesleri, cadde boyunca sıralanan binalarda yankılanıyordu. Hiç bilmediğimiz bir kente gelmenin merakıyla bakınıyorduk çevremize.. Evlerin arasından, kıyısında sağlıklı kavak ağaçları

yükselen durgun bir ırmak görünüyordu.

«Vardar kadar büyükmüş buranın ırmağı da.. Nedir adı bu suyun bre tetem?» diye sordu Zühre ninem..

«Porsuk'tur adı..» dedi Yusuf Ali ağabey, «Vardar'a çok benzer.. Kışın azgınlaşıp taşar. Zemheride de donar.. Şehrin havası da Küpürlü'nün havasına benzer. Kuru soğuğu aman allah, burun koparır.. Kapının demir tokmağını çıplak elle tuttun mu, yapışır avucun ossaat. Bu benzerlik yüzünden Urumelinden İzmir'e, Aydın'a, Bergama'ya göçmüş, olan Küpürlü'lü macırlar, birer ikişer bura' gelip yerleşiyler..»

«Kimler geldi bre Yusuf Ali? Tanadıklar var mı?»

«Olmaz mı tetem! Başta Pırserek mahallesinin Halidi Şeyhi Yahya efendi geldi. Sonra bakkal Hacı Recep'ler, tabak Hasan ağanın tayfası geldiler..»

Yusuf Ali ağabey. Köprülü'lü göçmenleri saydıkça Zühre ninem, umulmadık bir karşılaşma coskusuyla sevinç ünlemleri atıyordu. Birden Yusuf Ali ağabeyin elini tuttu, umutla sordu:

«Ma'cırlar, Mustafa'mla İsmayıl'ımdan birhangi haber getirmişler midirler bre Yusuf Ali?»

«Elbet te..» dedi Yusuf Ali ağabey,» Mustafa yeğenim İzmir'de bir beyin yanına girmiş, arabacısı olmuş. İsmayıl yeğenim de Kuşadası'ndaymış. Bekçilik yaparmış..»

Zühre ninem, ne zamandır yitirdiği yavrularını yeniden bulmuş gibi şakıdı:

«Aman bre Yusuf Ali! Doğru mu söylersin? Çok sevindirdin beni.. Adreslerini de öğrenmiş misin puşlavatların? Öğrenmişsen hemen birer mektupçuk yazıp çağıralım onları da buraya... Kış gelmeden bir araya toplanırız inşallah, değil mi tetem?..»

Yusuf Ali ağabey, anneme bakarak aynı coşkuyla yanıtladı ninemi:

«Elbette Zühre teteciğim! Porsuk kıyısında konak gibi ermeni evlerinden birini kiraladık mı, hepimiz aynı çatı altında toplanırız, çektiklerimizi unutup şu yalancı dünyanın tadını çıkarırız.»

— 6 —

Ne var ki, Yusuf Ali ağabeyin bu önerisini, ev içinde belindeki anahtarları şıkırdatarak dolaşan, kulakları çok ağır işiden Dürye tete de, şiş karnında dert olan kocası terzi Kuman ağa da, yılların özlemine karşın, geçim sofrasında üç kaşık daha katılmasından duydukları tedirginlikle, pek sıcak karşılamadılar. Soyumuza katıldığında adına deli lâkabı eklenmiş gelinleri, üç çocuklu Bahriye ise: 'Ben evimi dağatamam. Kim isterse gitsin otursun o konakta.. Ben buradan bir adım bile ayrılmam! diyerek öneriye açıkça karşı çıktı. Hele kardeş çocukları arasında kaç-göç'e gerek olmadığı savıyla annem, kalçalarını döğen gür saçlarıyla ortalıkta dolaşmaya başlayınca, eteklerini kemerine sıkıştırarak, bizi evden bir ayak önce uzaklaştıracak önlemler almağa bile girişti: Sofanın bir yanındaki odayı bize vermişlerdi. Öbür yanındaki odada karısı ve çocuklarıyla Yusuf Ali ağabey yatıyordu. Sofadaki minder İstanbul'da, Heybeliada Bahriye Okulu öğrencisi onyedi yaşındaki Hamdi ağabeye aitti. Tatil dolayısıyla ailesi yanına gelmişti. Bahçedeki mutfak odasında Dürye tete, kocası, aile içinde Muto diye çağrılan geri zekalı en küçük oğlu Mustafa; onun yanındaki kiler odasındaysa kocası ölünce iki yavrusuyla baba evine sığınan Firdevs abla kalıyorlardı. Bahriye yenge, ilkin Muto'nun bahçede süsen çiçekleriyle silâhlandırıp askercik oynattığı biz çocukları birbirine katmakla

işe girişti. Ben çelimsizliğim yüzünden her zaman kavga dışı kalırdım, oysa Bahriye yenge, kavgayı hep benim çıkardığımı, ama kabahati başkalarına yıktığımı söylerdi. Suçlamakla yetinmeyip beni dövmeğe de kalkardı. Ne ki, her seferinde ninem, tüm koruyuculuğuyla Bahriye yengemin karşısına dikilirdi. Bir gün ağzıma indirdiği tokatla dudağımın yarılması üzerine ninem çok kızdı:

«Yetti mori güvende, yetti artık. Biz sustukça sen azıtıyorsun. Orospi düzenbazlıklarıyla parmak kadar çocukları birbirine kattığını görmey miyiz sanarsın? Bir de kalkıp yetimimi kıyasıya döversin ha? Yoo, bak, bir daha ona bir fiske vurduğunu görmeyeyim. Görürsem, şu kaloşun topuğuyla, kırarım kafanı senin. Duydun mu? O kadar söylerim sana..» diyerek Bahriye yengeyi tartakladı. O da, tüm şirretliğiyle, başına kaloş yemiş gibi haykırarak, kendini yere attı, tepindi, sonra da bayıldı.

Bu olayın gerginliği uzunca sürdü. Gündüzleri kadınlar odalarından çıkmadılar. Salt akşam yemeklerinde biraraya geliniyordu. Sonra sonra ortalık yatıştı, barış geri geldi. Ne ki, çok geçmeden, Bahriye yengenin düzenlediği fesatla evin içinde bir sabah, yeniden kızılca kıyamet koptu:

Olaydan birkaç gece önce, evin havasındaki yumuşama sonucu ocaklı odada, giderini Zühre ninemin ödediği birşölen verilmişti. Yemekten sonra şölenin keyfiyle, minderin başköşesine kurulan terzi eniştemiz, çubuğunu tüttürüp arada bir yellenerek, eski mutlu günlerin anısını eşelemeğe başladı. Dürye tete'yle Zühre ninem de ona yardımcı oldular. Odadakilerden Büyük Bozgun'dan önceki yılları yalnız Fidevs ablayla Yusuf Ali ağabey anımsıyorlar, arada sırada onlar da lâfa karışıyorlardı. Eski günlere özlem, öyle duygulandırıyordu ki yaşlıları, çatlak ses-

lerini umursamadan türküler bile söylüyorlardı. Muhabbet, bozgundan sonraki zor yılların anısına daldığında üzüntü, keder egemen oldu odaya. Konuşmalar, iç çekmelerle, ah'lar, of'larla vurgulanıyor, ölenlere gözyaşı dökülüyor, ağıtlar söyleniyordu. Bu arada rahmetli babamın şehit edilmesi olayı da tüm ayrıntılarıyla dile getirildi. Ondan yadigar kalan bir komiser üniforması, iki meç, bir altın sigara tabakası, çerçevelenmiş diplomasıyla bir fotoğrafı, el yazısıyla doldurulmuş kırmızı kaplı birkaç defteri ortaya çıkarıldı. Kadınlar, bunları yaşlı gözler ve kutsayan ellerle okşayarak ağıtlı övgüler söylerken, erkekler rahmetliye ait kişisel anılarını ortaya döküyorlar, abartıp renklendirmede birbirleriyle yarışıyorlardı. Dürye Tete'nin oğulları Yusuf Ali ile Hamdi, babama olan hayranlıklarının karşılığı onun eşyalarından birini edinme hakkını kendilerinde görmüş olacaklar ki, biri annemden babamın altın tabakasını, öbürü bir meçini istediler. Annemin 'kıçından donunu bile çıkarıp verecek' cömertlikte olduğunu bilen Zühre ninem, onun yanıtlamasına fırsat bırakmadan atıldı:

«Bre puşlavatlar! Sizde hiç akıl iz'an, saygı denen irfan yok mu? Yetimciklerime babacıklarından yadigar kalan bu eşyacığı nasıl istersiniz? Ya biz nasıl veririz onları size? Burhan'cığımla Kemal'cığım büyüdükleri vakit haklarını aramazlar mı bizden?» dedi.

Ninemin bu haklı uyarısı karşısında Yusuf Ali ağabey isteğinden vaz geçti. Ama gösterişe pek düşkün olan Hamdi ağabey, yakarısını inatla sürdürdü. Hiç olmazsa okula gidinceye değin meçlerden birini takınasına izin verilmesini istedi. Zühre ninem de şölen gecesinin iyimser havasını bozmamak için buna karşı çıkmadı. Böylece Hamdi ağabey, sabahları giyinir giyinmez odamıza gelip meçi alıyor, beline bağ-

layıp günboyu gösteriş yapıyordu. Akşamlarıysa meçi getirip bizim odanın duvarına asıyordu.

O sabah Hamdi ağabey odaya meçi almağa geldiğinde deli Bahriye'nin ben akran kızı Şevket te ardından usulca süzülmüş içeriye. Ninem nafile namazı kılıyordu Ben bahçenin öbür ucunda, kapısı çuval perdeden olan ayakyolunda hem işimi görüyor, hem de kuburda kaynaşan uzun kuyruklu tombul kurtları merakla izliyordum. Heladan dışarı çıktığımda Şevket, ocaklı sofanın bahçeye açılan kapısından beni karşıladı. İki yumruğunu bana doğru uzadıp birbirine vurarak:

«Oh yacık, oh yacık! Hamdi amcam içerde anneni öptü yacık!» diye beni kızdırmağa başladı. Şevket, komşu çocuklarının yemişlerimden kendilerine vermediğimde kızıp dul annemin namusuna söz değdirmelerinden alınarak onları taşladığımı biliyordu. Onun bu görgüye dayalı suçlamasına daha çok bozuldum:

«Benim annem öyle şey yapmaz, iftiracı!» diyerek büyük bir öfkeyle o güne değin yapmadığım şeyi yaptım, üzerine atıldım, saç saça baş başa sofanın kilimleri üzerinde yuvarlanmağa başladık. Gürültümüze etraftan koşuştular. Bahriye yenge kızını altımdan alıp beni mindere yuvarlarken, Dürye tete bahçe kapısında dikilerek neden kavga ettiğimizi sordu. Bahriye yenge, hem sesini sağır kaynanasına duyurmak, hem de bir ayıbı evin köşesine bucağına ulaştırmak isteyen dellal ünleyişiyle:

«Neden olacak?» diye bağırdı, «Anasının kaynımla içerde paralaştığını müzevirlemiş diye, piçkurusu, düvmeğe kalktı kışçağzımı.» Bana döndü: «Bir daha Şevket'e dokanırsan kırarım ellerini senin!» dedi.

Dürye tete, Bahriye yengenin bağıra bağıra söylediklerini iyice duymamıştı. Elini kulağına

götürüp başını uzadarak yeniden sordu

«Kaynın, Kemal'ın anasından para mı istemiş, dedin?»

Bahriye yenge, pis pis sırıtıp gözlerini anlamlı anlamlı döndürerek:

«Ne istediğini ben söylemeyeyim de, sen anla anacığım! Hamdi efendi, bu piçin oynak anasını üpmiş, üpmiş!» diye bağırdı.

Dürye tete, dişsiz damağıyla parmağını ısırarak kala kaldı, bir şey söyleyemedi.

Deli Bahriye'nin suçlayan haykırışı, evde ne kadar insan varsa bir anda hepsini ayaklandırmıştı. Bir bölümü avluya açılan kapı ağzında, Dürye tete'nin ardında birikmiş, bir bölümü ocaklı sofanın içine doluşmuştu. Yalnız annemle Zühre ninem odamızdan çıkmamışlardı. Suçlamanın utancıyla annem dışarı çıkınağa cesaret edememiş olmalıydı. Ninem de nafile namazını bitirememişti herhalde. Ama Hamdi ağabey, kireç gibi ağarmış bir yüzle gülle gibi girmişti sofaya. Belinden sarkan babamın ışıl ışıl meçi, devinimin hızıyla yıldırımlar çakıyordu. Odanın ortasına gelince dikildi, bir eli meçin kabzasında, çakmaklanan gözlerini sofada dolaştırdı, tanınmaz bir sesle:

«Nerde o küçük güvende?» diye homurdandı, annesinin eteğine sarılmış Şevket'i görünce şahin gibi atıldı üzerine. Bahriye yengenin anaç kuluçka gibi yavrusunu korumağa çalışmasına karşın koparıp aldı onu elinden. Yüzüne, duvarlarda kamçı gibi saklayan iki tokat indirdi, kızın ağzı, burnu kan içinde kaldı.

«Hayde, içerde ne yapmışım, bir daha söyle de herkes duysun!»

Şevket, kollarıyla korunmağa çalışarak:

«Valla' ben bir şeycik söylemedim Hamdi amcacığım! Billah' söylemedim.» diye kekeledi. Bahriye yenge, koşup aralarına girdi:

«Bırak kızı Hamdi efendi!» diye bağırdı, «Dayakla korkutarak işlediğiniz rezilliği örtbas ede-

meyecesin.. Her şey ortada, ayan beyan.. Aranızda kavilleşmeseniz sabahın köründe birarayа gelmezdiniz. Kocasının kılıcını esirgemeyen aşifte, yanağını da esirgemez elbette dostundan. Kızım gözleriyle gürmiş n'aptığınızı.. Bağıra çağıra süledi, hepımız kulacıklarımızle duyduk. Nafile gizlemeğe kalkışma!»

Herkes susuyordu, ama kınayan gözler Hamdi ağabeyin yüzünde dolaşıyor, Şevket'in iddiasını doğrulayacak somut bir kanıt arıyordu.

Hamdi ağabeyin yüzü bu kez kıpkırmızı olmuştu, ne söyleyeceğini bilemiyordu:

«Allah kahretsin senin gibi yağlı karayı! Yengem olmasan ayaklarım altında çiğnerdim seni...» diyebildi.

Bu sırada nafile namazını bitiren Zühre ninem, anneciğimin utanç gözyaşlarının cazırdattığı bir kızgınlıkla girdi sofaya:

«Mori güvende, mori Vlah çingenesinin orospi kızı! Allahtan korkmaz, peygamberden utanmaz mısın sen ki, gül gibi temiz kızının namısına dil uzadır, canını atarsın? Bare yırtayım o çirkef kusan ağzını, koparayım o yılan dilini de, bir daha kimseye çamur atıp zehir kusmayasın!» diyerek Bahriye yengenin üzerine atıldı, tırnaklarıyla ağzını, burnunu paraladı. Araya giren Dürye tete, zor kurtardı gelinini ablasının elinden. Zühreninem, soluyarak söyleniyordu:

«Şu utanmaza bakın hele! Elinin karasıyla, Konaklı Emine Hanımın gül gibi ak torununa kara çalacak.. Yirmi yaşında dul kalan Nuriye'ciğimi gavur içinden temiz pak çıkarmışım ben, burada mı kirlettireceğim onu size? Koynumdan bir gece bile ayırmamışım kızçağızımı. Her gece sağımda yetimciğim, solumda Nuriye'ciğim yatar. Ben sağ iken ona paşalar, beyler bile el uzadamamıştır, Hamdi puşlavatı mı kalkışacak o boki yemeğe? Ama kabahatın büyüğü Yusuf Ali'de.. Bu kancık köpeğin terbiyesini verseydi, böyle kuduz gibi saldırmazdı sağa sola.. Timar-

sız kalınca azmış güvende.. Bu densize temiz bir dayak ataca'sın ki, aklını başına devşirsin!»

Bu sözler üzerine gecelik entarisi, başındaki takkesiyle külhanbeyliğini tümden yitirmiş görünen Yusuf Ali ağabey, birden erkekliğini anımsayarak kımıldadı. Şevket'i saçlarından tutarak karısının yanına getirdi. Kızgınlığını gizlemeğe çalışarak, tatlılaştırılmış bir sesle «Doğruyu süyle Şevket!» dedi, «Doğruyu sülersen, birşeycik yapmam sana... Süle!. Bu yalani anan mi üğretti sana?»

Küçük kız, kendisini onca tedirgin eden bir gizden kurtulacağı coşkusuyla ağlamağa başladı, başıyla da babasının sorusunu doğruladı. Bunun üzerine Yusuf Ali ağabey, kızını bırakıp karısını saçlarından yakalayarak odasına sürükledi, kapıyı çarparak örttü. Çok geçmeden kıyasıya dövülen Bahriye yengenin uluması doldurdu evin içini...

Terzi Kuman ağa, dertli şiş karnını uğuşturup birkaç kez yellendikten, oh oh oh! dedikten sonra, olaydan duyduğu üzüntüyü belirtti. Zühre ninemden, annemden özür diledi:

«Adı üstünde, gelinim kıskanç delinin biridir. Bundan sonra daha ne şirretlikler yapacağı bilinmez. Eyisi mi, ağzımızın tadı hepten kaçmadan tez günde iyi bir ev bulsun Yusuf Ali size, oraa taşının, başka çare yok!» dedi, mutfaktaki odasına çekildi.

Annemle Hamdi ağabey, gürültü patırtı sonunda aklanmışlarsa da, evin içinde gene herkes onları gizliden gizliye izlemekteydi. Bu yüzden Hamdi ağabey, kitaplarını toplayıp vaktinden erken döndü okuluna. Biz de ev bulmayı çabuklaştırdık. Birkaç gün sonra Hoşnudiye mahallesinde bir ev bulup taşındık. Ne ki, deli Bahriye yengemiz sayesinde, annemin kırdığı cevizler hakkında akraba ve de hemşehriler arasında uzun süre söylentilerin ardı arkası kesilmedi.

Hoşnudiye Mahallesi'nde

— 1 —

Hoşnudiye mahallesi, Zincirlikuyu yoluyla İstasyon caddesi arasında, tabanı demiryoluyla çizilmiş üçgen biçimi bir yerleşim yeriydi. İstasyon caddesine bakan evler yanaşık düzende iki katlı, arkadakilerse bahçeli tek katlı evlerden oluşuyordu. Bizim evimiz köşe başındaydı, küçük bir avlusu vardı. Konuk odamızın pencereleri iki sokağı da görürdü. Yağışlı havalarda ya da kuru soğuğun egemen olduğu günlerde Zühre ninemle pencere önünde oturur, yolun iki yanından gelenleri sayardık. Belli bir süre hangimizin tuttuğu yandan daha çok yolcu geçerse, bahsi o kazanırdı. Ninem kazanırsa yanaklarımdan iki öpücük alırdı, ben kazanırsam kesesinden bir metelik çıkararak çömlek kumbarama atardı.

«Kumbaranı kırınca, birikmiş paranla bana koz helvası alacak mısın bre puşlavat?»

«Alacağım nineciğim!»

«Alırsın elbet.. Helvasını emip cevizlerini mendilde sana saklayacağımı bilirsin, değil mi küçük sıçan?»

Gülerdim. Aslında dişsiz ağzında salyayla ıslanıp yumuşamış bu cevizleri yiyemez, ona göstermeden çöp tenekesine ya da helaya atardım.

Mahallemizdeki komşuların çoğu Ermeni yurttaşlardı. Tümüyle de iyi komşuluk ilişkilerimiz vardı. Başı sıkılan, çekinmeden komşusunun yardımını arardı. Bitişiğimizdeki meyhaneci

Boğos efendilerle bahçelerimizi alçak bir tahta perde ayırırdı, ama tahtalardan ikisi, üstyanlarından eğreti olarak çivilenmişti, iki yana kolayca açılırdı. Şişman bir kadın olan madam Azniv, buradan kolayca geçemediği için, işlerin bittiği saatlerde, kahve içmek üzere hep bizimkileri kendi bahçelerine çağırırdı. Biz de —benden bir yaş küçük olan kızları Takuhi ile— kah bizim avlumuzda ağaç dalına bağlanmış salıncakta sallanır, kâh onların bahçesindeki kümesin yanında evcik oynardık. Mahalle arkadaşlarımızın kopuğu Tüyübozuk, Azniv adını, arabacıların istasyon kahvelerinde oynadıkları oyun adına benzettiğinden, Takuhi'nin annesine Madam Domino derdi. Küçük Takuhi, annesine Domino denmesine nedense çok bozulurdu:

«Mayriğimin adı Azniv'dir, yaniya Narin demektir. Nerden Domino oloor?» diye karşı çıkardı. Tüyübozuk, bu savunmayı da diline dolardı:

«Annen Domino değilse Narin hiç değil... Seksen okkalık kadın Narin olur mu be? Olsa olsa çamyarması ya da kütük olur.» der, Takuhi'yi, kendisini taşla kovalamak zorunda bırakırdı.

Hıristiyan komşularımızın hükümette görülecek işlerine çoğu zaman annem aracılık ederdi. Erkekleri savaşta olan müslüman komşularımız da erzak ve tayın karnesi çskarmak, çocuklarını aşılatmak, okula yazdırmak v.b. konularda onun yardımından yararlanırlardı. Eline aldığı her işi başarıyla sonuçlandırırdı annem. Bunu, resmi binalara korkusuzca girip çıkmasıyla, düzgün serbest ve haktan yana konuşmasıyla mı sağlardı, yoksa gençliği, kadınlığı ile memurları etkiler de ondan mı başarılı olurdu, kestiremem... Kına gecelerinde, düğünlerde, sünnetlerde yapılan kadın eğlentilerinin elebaşısı da annemdi. Çıkarılan oyunlarda, mum isinin karasıyla bıçkın bıyıkları çekip mor fesini yana eğerek: 'Var mı bana yan bakan!' diye naralanarak, kırmızı

kuşağına elini bastırıp dişleri arasından tükürük fırlatan; tulumbcı ağzıyla şarkı söyleyen; toy damat beceriksizliğiyle gerdeğe giren; çevresini sallayarak Rumeli horalarının başını çeken; birlikte söylenecek türküleri bulup çıkaran hep annemdi. Düğün evlerinde eğlentinin onsuz tadı çıkmayacağını bildiklerinden, daha birkaç gün öncesinden recacılar evimizin kapısını aşındırmağa başlarlar, Zühre ninemin rızasını almağa çalışırlardı. Tanımadığı, güvenmediği kimselerin recasını geri çevireceğini bildiklerinden, aracılığa, ninemin saydığı sevdiği kişileri gönderirlerdi. Akraba düğünleri dışında bu eğlentilere kendisi nadiren katılırdı. Hava soğuk ve yağışlı değilse annemle birlikte benim gitmeme de izin verirdi. Çünkü eğlentilerin yapıldığı perşenbe akşamının kutsallığı içinde bir başına **ibadet** ve zikirle meşgul olmayı pek kutsardı. Soğuk kış günlerinde geceyarısı, sıcak evden çıkıp gelirken, yolda üşüyüp hasta olacağım korkusuyla beni evde alakoymak ister:

«Bu gece hava çok soğuk neneciğim! Sen benimle kal! Bak sana ne masallar anlatacağım!» diye dil dökerdi. Ninemin masallarını, düğün evinden daha çekici bulurdum. Ne ki, belli etmezdim. Ninemden daha başka ödünler de koparma hevesiyle:

«Hayır, ben de gideceğim annemle..» derdim, «Tüyübozuk söyledi, bu gece orada kaynanmış kestaneyle birer külah talkan* dağıtacaklarmış çocuklara.. Cevizli kabak tatlısı da ikram edeceklermiş.»

«Biz de mangalda **kompir**** gömeriz bre neneciğim. Sana cin mısırı da patlatırım. Yarın sabah para da veririm. Gider leblebiciden iki külah leblebi unu da alırsın!»

(*) Talkan: Leblebi unu.

(**) Kompir: Patates

«Ama leblebi şekeri de isterim.»

«Olur, leblebi şekeri de alırsın!»

«Keçiboynuzuyla iğde de isterim.»

«Olur, keçiboynuzuyla iğde için de iki metelik veririm.»

İsteklerimi doymazlıkla sürdürdüğümde dayanamaz, komik biçimde kaşlarını çatarak:

«Yeter bre puşlavat!» diye paylardı beni.» Dayıların gibi senin de meramın beni soymak mı?»

Gece yalnız kaldığımızda, aramızdaki mangalda patatesler, arada bir tıslyarak pişerken, ninem masallarını anlatmağa başlardı, ama gözlerini, konsolun üzerinde duran, 'babacığının yasını tutar o da' diyerek rengini anlamlaştırdığı kara çerçeveli dikdörtken biçimi saatten ayırmazdı. Annem, sözleşilen vakitte dönmemişse, telaşla feneri yakar, beni pamuklu hırkalarla sarıp sarmalayarak sırtına bindirirdi annemi almağa giderdik.

— 2 —

Ninemin anlattığı masallarda her zaman kendi halinde iyi insanlara eziyet eden kötü, zalim bir yaratık bulunurdu. Bu, bazen dev, kimi zaman derebeyi, kimi zaman da padişah ya da üvey ana Hanım Sultan olurdu. Ne ki, soluğuyla evleri harmanlayıp savuran, her gün üç çocuk yiyen o güçlü devi, fakir bir değirmencinin oğlu kılıçla yere sererdi. Zalım derebeyinin askerlerini, dimate dikote diye kırbaçladığı canavar görünüşlü ecinni iki kedi koşulmuş savaş arabasıyla öksüz bir Keloğlan dağıtırdı

Ninemin en sevdiğim masalı Nar Hatice'ydi. Nar Hatice peri kızları gibi güzel, öksüz bir bey kızıydı. Analığı onun güzelliğini kıskandığından, sadık bir adamına para vererek onu, kartalların akbabaların barınağı ıssız bir kayalığa attırırdı. Nar Hatice, akbabaların kartalların

pençesine düşmemek için, kayalara oyulmuş büyük bir mağaraya sığınırdı. Mağarada kırk iskemleli, çanağı kaşığı kirli ve de darmadağınık bir yemek masası, duvar boyunca sıralanmış kırk karyola bulunduğunu görürdü. Karyolalar it yatağı gibi perişandı. Nar Hatice, akşama değin çalışarak yataklara, yemek masasına düzen verir, çanakları kaşıkları tertemiz yıkar, kurulardı; masaya dizerdi. Akşama doğru dışarda at kişnemeleri nal seslerine karışan erkek homurtuları duyunca korkar, bir dolaba girip saklanırdı. Mağaraya gelen haramiler, içerdeki düzeni, temizliği görüp şaşırırlardı:

«Biri bizim sığınağımıza girmiş.»

«Yatağımızı, yemek masamızı düzene koduğuna bakılırsa, bu bir kadın olmalı.»

Haramilerin başı, sesini yükseltirdi:

«Ey hanım! Eğer buradaysan saklandığın yerden çık! Bizden sana kötülük gelmez. Büyüğümüzsen ablamız, anamız ol! Küçüğümüzsen bacımız sayar, bağrımıza basarız seni..»

Bu güvence üzerine Nar Hatice, saklandığı yerden çıkardı. Başkanlarından başlayarak cümlesinin elini öper, bacıları olurdu.

Artık sabahları haramiler yol kesmeğe gittiklerinde Nar Hatice türkü söyleyerek ev hizmetlerini görürdü. Ortalık işinden sonra akşam için bir kazan da yemek pişirirdi. Haramiler, her akşam sığınaklaına döndüklerinde bacılarına ipekli giysiler, zarif kunduralar, gerdanlıklar, küpeler taşırlardı.

Ben yanda analığı, Nar Hatice'den kurtulmanın sevinciyle süslenip püslenir, tavus kuşu gibi kabarıp dolanırdı konakta. Ayın ondördü olduğunda gece balkona çıkıp aya seslenirdi:

«Ayım ayım, ay paresi! Sen mi güzelsin, ben mi güzelim?»

Gecenin sessizliği içinde ayın yanıtı yankılanırdı:

«Sen de güzelsin, ben de güzelim, ille Kırk Haramilerin bacısı Nar Hatice daha güzel!»

Üvey ana, ölmediğini öğrenince Nar Hatice'ye daha da kinlenerek harakete geçerdi: Cadı kadın kılığına girip mağaraya varır, dil dökerek kıza, sihirli bir yüzük armağan ederdi.

Akşam soygundan dönen kırk haramiler, bacılarını yere serilmiş soluksuz bulurlardı. Öldüğünü sanıp yasını tutarlar, sonra abanozdan bir tabut yaptırıp yolları üzerindeki iki kavak ağacı arasına asarlardı. Her sabah yol kesmeğe giderken buraya uğrayıp hem altındaki çeşme yalağından hayvanlarını sularlar, hem de ağaca tırmanıp Nar Hatice'nin güzel yüzüne bakıp gözyaşı dökerlerdi. Bir gün atını sulamak için komşu beyin oğlu da çeşmeye gelirdi. Ne ki, at suya eğildikçe ürküp başını geri alır, su içmezdi. Bey oğlu: 'N'oluyor?' diye eğilip yalağa bakardı. Suda tabutun yankısını görünce o da meraklanıp ağaca tırmanırdı. Nar Hatice'nin gül yüzünü görünce de dayanamayıp yanağından öperdi. Tanrının hikmeti, bu öpücükten Nar Hatice mayalanıp hamile kalırdı. Dokuz ay on gün sonra da, nurtopu gibi bir oğlan doğururdu. Yavrucuk anasının memesini emerken parmağındaki yüzükle oynardı. Beyoğlu, aylardan sonra içindeki özleme dayanamayıp Nar Hatice'yi ziyarete geldiğinde onun anne olduğunu görüp şaşırırdı. Oğlanın, anasının parmağındaki yüzüğü çıkarmak istediğini farkedince de yüzüğü çıkarıp ona verirdi. Ne ki, o saat Nar Hatice, gözlerini açardı. Beyoğlu, Nar Hatice'yi de, oğlunu da alıp konağına götürürdü, kırk gün kırk gece düğün yapardı.

Böylece aradan birkaç yıl geçerdi.

Bir gün Nar Hatice, konağın önündeki çeşmede haramilerin at suladıklarını görürdü. Hemen aşık oynayan oğlunu çağırır, ona bir tümce belletip sokağa salardı. Çocuk bü tümceyi, hara-

miler duyacak biçimde yüksek sesle yinelerdi:

«Şen dur aşıcağım şen dur, kırk dayımın başı için!»

Böylece dikkatleri çekilen haramiler, az sonra Nar Hatice'yle buluşurlardı. Başına gelenlere üvey anasının neden olduğunu öğrenince de gidip onu yakalarlar, atlarının kuyruğuna bağlayıp hayvanları kırbaçlarlardı. Her parçası bir yana dağılırdı üvey ananın.

Her masalı bitirdiğinde Zühre ninem, derin bir iç geçirir:

«Hiç aklından çıkarma kızanım!» derdi, «Allah baba, fakir fukaranın, ezilip horlananların ahını hiçbir zaman zalımın yanın komamıştır. Ergeç onları lâyık oldukları en ağır cezaya çarptırmıştır. Bu kuru kafacığımla şimdilerde düşünürüm de, Tanrının o büyük bozgun acısını Türk'lere sebepsiz tattırmadığını anlarım. Bulgar gavurcuklarına, momçelere çok çektirmiştir bizim Türk milleti. Zavallıcıklar bizim idaremizde ne mallarına, ne kızancıklarına sahip olamamışlardır. Karılarını kızlarını dağa kaldırıp güvende gibi oynadırdı erkeklerimiz. Sonradan duyduk ki, büyük Bozgun günlerinde iki Ayan konağımızı da o köylücükler ateşe vermişlerdir. Günlerce sürmüştür yangın. Onlar da gece-gündüz şarap içerek hora tepmişlerdir yanan konaklarımızın etrafında..»

— 3 —

Mahallede kız-oğlan, pekçok yaşdaşım vardı. Bütün gün sokakta yalınayak koşar, oynarlardı, ama ben aralarına katılamazdım. Üstüm başım temizdi, ayaklarımda her zaman fotinlerim vardı. Kapının eşiğinden ayrılmama da izin verilmezdi. Onların kan ter içinde itişmelerini, kovalaşmalarını, aşık ya da bilya oynamalarını, şeytan uçurtması uçurtmalarını imrenerek

uzaktan seyrederdim. Onlar da hiçbir zaman beni oyunlarına çağırmazlardı. Bazen fazlaca meraka kapılıp evimizin eşiğinden ayrılarak, iddialı oyunlarını yakından izlemeğe kalkışacak olsam, çocukların elebaşısı Tüyübozuk, kirli elini pantolonuna sildikten sonra göğsümden beni iter:

«Hey, İstanbul'lu mahallebi çocuğu! Hadi git, eşikteki yerine otur! Bize eli maşalı ninenden azar işittirme!» derdi. Bu küçümsemeler fena halde onuruma dokunurdu. Kapı eşiğinde bakımlı bir kukla gibi oturacak yerde neden ben de mahalle çocukları gibi keyfimce koşup oynamıyordum? Ninemle annemin koydukları yasağa karşı içimde bir başkaldırma hıncı, bir direniş gücü gün günden büyüyordu.

Bir gün, pencereden uçurmak koşuluyla bana verilmiş bir şeytan uçurtması, bu yasağı çiğnememe vesile oldu: Sırtıma eski bir gömlek, kıçıma yamalı bir pantolon geçirerek yalınayak, bahçe kapısından yan sokağa fırladım. Zincirlikuyu caddesi denilen toprak yolda, ayaklarıma batan küçük taşların acısına aldırmadan, tozu dumana katarak koşmağa başladım. Ne var ki, yalınayak dolaşmağa alışık olmadığımdan, narin tenim çok geçmeden tozun toprağın etkisiyle çatır çatır çatladı: ayaklarım yara içinde kaldı, ama bundan hiç yakılmadım. Çünkü Tüyübozuk, o gün beni: 'Mahallebi çocuğu!' diye kınamamış, uçurtmamı uçurtmam için bana yardım bile etmişti.

O akşam ayaklarımı sıcak sular, vazelinlerle tedaviye çalışan Zühre ninem, bunu niye yaptığımı sorduğunda omuzlarımı silktim:

«Kapı önünde oturup ağzımın suyunu akıtmaktan bıkmış usanmıştım da ondan!» diye bağırdım. Ayaklarımdaki çatlaklar ağırdığı halde dişlerimi sıkıp ağlamıyordum. Ama bu itiraf üzerine gözyaşlarım boşandı. Ninem, ellerini

kurulayıp şamisinin ucuyla yaşlarımı silerken:

«Bulamadın mı başka imrenecek şey, bre puşlavat?» dedi, «O baldırı çıplaklar gibi yalınayak dolaşmayı marifet mi sandın? Bak ayacıkların kan revan içinde kalmış. Kimbilir kaç gün kundura giyemeyeceksin ayacıklarına..»

Tedaviyi bitirince beni minderde pencere önüne oturttu, kendisi de yanıma geçti:

«Baka neneciğim!» dedi, «Seni bugüne değin oynamak için sokağa salmamışsak, korkudan salmamışık. Çanakkale'de geçirdiğin hastalıktan seni zor kurtrmışdık. O gün bu gün bir türlü kendini toparlayamadın kızanım. Sana bakan hekim, bir iki yıl iyi beslenmeni, soğuğa sıcağa karşı iyi korunmanı öğütlemişti bize.. Onun için kapı eşiğinde oturturduk seni.. Koşup oynamana da karışırdık. Ama madem o piçkurularına imrenirsin, pek ala... Bundan böyle sen de çık sokağa, büzüktaşlarınla oyna, ama kemiceklerin pekişesiye yalınayak basma yerel. Kendini de fazla yorma! Deli gibi koşup terleme, terliyken de çeşmeden su içme!»

Nineciğimin boynuna sarıldım, buruşuk yanaklarından öptüm:

«Söz veriyorum nineciğim, tenbihlerini tutacağım,» dedim.

Böylece o günden sonra ben de sokakta oynayan mahalle çocukları arasına katıldım. Ne var ki, nineme verdiğim söz, elimi kolumu bağlıyordu. Sanki onun denetleyen bakışları her an üzerimdeydi. Bu yüzden öbür oğlanlar gibi rahatça sıçrayıp koşamıyordum. Bu da beni daha çok kız çocuklarıyla eşleşmeğe itiyordu. Kızlardan en çok Takuhi'yle arkadaşlık ederdim. Çünkü Takuhi, hiçbir önerime karşı çıkmaz, oynarken de ötekiler gibi mızıkçılık etmezdi.

Artık ben de oğlanlarla aşık ve de ninemin basecik dediği bilya oyunlarına katılıyordum.

Ne ki bu oyunlarda ütülen hep ben oluyordum. Ama bilya ve aşık torbam boşaldığında, ütüldüklerimi Tüyübozuk'tan parayla geri alabiliyordum.

Tüyübozuk, her oyunda olduğu gibi, sidik yarışmasında da en başarılımızdı. Bu yarışı günde birkaç kez yinelerdik. En sevdiğimiz yarış yeri, Kavaf Osman efendilerin ateş tuğlasından örülmüş üç katlı evlerinin merdivenle çıkılan parmaklıklı kapı sahanlığıydı. Biz oğlanlar Tüyübozuk'un ardı sıra merdivenlerden tırmanıp parmaklık boyunca sıralandığımızda kızlar aşağıda kuyruk olur, işememizi beklerlerdi. Tüyübozuk'un: bir, ki, üç! komutuyla birlikte ıkınarak işemeğe, sidiğimizi olabildiğince uzağa çüydürmeğe çalışırdık. Kızlarsa gülüşüp haykırışarak bu sidik kemerlerinin altından geçerlerdi. Tüyübozuk, sünnetli olduğundan, parmaklarının hünerli yardımıyla sidik eğrisini çok uzağa fışkırtırdı. Oysa biz sünnetsizlerin sidiği, kalın ve kısa bir eğri çizerek daha yakına dökülürdü.

Kavaflar, yazın sidik yarışlarının neden olduğu amonyak kokusundan rahatsızlık duyduklarından zenci hizmetçilerini bizi engellemekle görevlendirmişlerdi. Tüyübozuk'un gündüz feneri diye alaya aldığı ışıl ışıl tenli, şişman zenci kadın, doğrusu bu görevini ustalıkla yapardı. Bizim sahanlığa çıkıp yarışma pozu almamıza sabırla göz yumardı. Tüyübozuk tam: bir, ki, üç! diye komut verdiğinde kapıyı birden açar, ya kovayla su atarak bizi ıslatır, ya da bir ısırgan demetiyle bacaklarımızı dalardı. Biz paldır küldür merdivenlerden kaçarken o da ardımızdan:' Sizi gidi gozü kor olasıcalar! İşeyecek başka yer bulamadınız ha? Alın payınızı işte!' diyerek alaycı kahkahalar atardı.

Ama bir gün, Tüyübozuk.un düzeniyle, yaptıklarının acısını fena çıkardık Gündüzfeneri'?

nden: Zenci kadın her akşam üzeri elinde mavi çinko sahanla, oflaya poflaya merdivenlerden iner, yoğurt almağa giderdi. İstasyon caddesindeki yoğurtçuya dar bir sokaktan çıkılırdı. Sokağın çıkış yanında iki akasya ağacı vardı. Tüyübozuk, bizi bu ağaçların dalları arasına mevzilendirdi. (Kollarım güçsüz olduğundan ağaca tırmanamama Tüyübozuk yardım etmişti.) Sidik torbalarımız yarışma zamanlarınkinden daha doluydu. Gündüzfeneri yoğurtçudan dönerken, Tüyübozuk'un işaretiyle musluklarımızı açıp onu bir sidik yağmuruna tuttuk. Öyle şaşırmıştı ki, elindeki yoğurt sahanını atıp elleriyle yüzünü kapamaktan başka bir harakette bulunamadı. Bizi kovayla ıslattığından beter etmiştik onu. Sonra da hızla aşağıya kayıp ortalıktan silinmiştik. Ne var ki, durumu öğrenen Kavaf Osman efendi fena kızmış, kapı kapı dolaşarak mahalleye gözdağı çekmişti: 'Çocuklarınıza sahip olun! Bir daha onlardan birini kapımın sahanlığında yakalarsam, merdivenlerden aşağı atıp kellesini patlatacağım.'

Bu tehdit yüzünden bir süre kırmızı tuğlalı evin merdivenlerindeki sidik yarışmamıza ara verdik. Orayı yarış yeri olarak salt Perşenbe günleri kullanabiliyorduk. Çünkü o gün sabahtan, Kavaf Osman efendinin hanımları, gelinlik kızları bohçaları koltuklarında, sefertaslarını taşıyan zenci halayıklarıyla birlikte, Sıcaksular'daki hamamlara yıkanmağa giderler, ancak ikindi üzeri eve dönerlerdi. Biz de o süre içinde merdivenin sahanlığından birkaç sidik yarışını rahatça gerçekleştirirdik.

— 4 —

Elebaşımız Tüyübozuk'un bir üstünlüğü de babasının faytoncu olmasındandı. Arabacı Mestan ağa, öğle üzeri eve uyumağa gelirdi.

'Analığımı özledi mi duramaz, eve damlar bizim moruk. Bizi sokağa salar, kendisi iki saat analığımın koynunda dinlenir sizin anlayacağınız.' Bunları söylerken pis pis gülerdi Tüyübozuk. Babası faytonu, evlerinin kapısı önünde durdurunca, iki parmağını ağzına sokup keskin bir ıslık öttürür, Tüyübozuk'u hizmete çağırırdı. Biz de onun ardı sıra koşuşarak arabanın çevresinde toplanırdık. Bizim asker dikilişiyle hizmete hazır durduğumuzu gördüğünde Mestan ağa, kamçıyı yerine sokar, arabadan aşağıya atlar, hayvanların kayışlarını arabadan çözer, sonra bize dönüp: 'Rahat!' komutunu verirdi. Biz sağ ayaklarımızı ileri çıkarıp rahata geçerken, o da oğluna görevi söylerdi: "lan Tüyübozuk! Ben uykudan kalkasıya şu orospuları, arkadaşlarınla Sarısu'ya götürün, kana kana suvarın! Sonra da ağaç yapraklarıyla karınlarını iyice doyurun. Akşama değin İstasyona beş-altı sefer yapacaklar, az'cık güçlenip canlansınlar!' derdi, sonra bizi askerce selamlar, kapıdan içeri girip kaybolurdu. Biz de şenlik gösterisiyle işe koyulurduk: Yumuşak başlı olan iki kısrağı, yularlarından tutarak, önce Sarısu'da sulamağa götürürdük. Tüyübozuk, ıslık çalarak onları su içmeğe özendirirdi. Hayvanlar, burunlarıyla üfleyip kokladıktan sonra dudaklarını suya değdirir, cızık cızık sesler çıkararak içmeğe başlarlardı. Suyun yudum yudum boyunlarından aşağı doğru indiğini görürdük. Sonra hayvanların kıl torbalarını otla, akasya yapraklarıyla doldurma yarışına girerdik. Arada bir, yanımızdan ayrılmayan, ıslak dudaklarını enselerimizde dolaştıran kısraklara avucumuzla birer tutam ot yedirir, ağızlarının ıslak temasından gıdıklanarak, yürek dolusu kahkahalar atardık. Mahalleye dönüşte, gözüpek olanlarımız, çifter çifter, köprünün korkuluğu üzerinden hayvanların çıplak sırtlarına binerlerdi.

Her seferinde Tüyübozuk, beni terkisine almağa uğraşırsa da, ben ninemi bahane ederek yan çizer, yaya gidenler arasından ayrılmazdım.

Faytonun yanına döndüğümüzde Tüyübozuk, ot ve yaprakla dolu torbaları ustalıkla hayvanların başına geçirir, sonra da boyunlarını, sağrılarını okşayarak onları arabaya koşardı. Kızoğlan, mahallenin tüm çocukları arabaya dolar, şarkılar söyleyerek hayvanların karınlarını doyurmalarını beklerdik. Kısraklar, arada bir horklayıp soluklanarak büyük bir iştiha ile ot ve yaprak karışımı yemlerini yerlerdi. Doru kısrak her zaman ak kısraktan önce bitirirdi yemini. Tüyübozuk nedenini açıklardı: Onun yaşı küçük, dişleri keskindi, yemini çabuk öğütürdü.

Tüyübozuk, boşalan torbaları hayvanların başından çıkarıp arabacı yerinin önüne güzelce yerleştirdikten sonra, babasının yerine otururak kırbacı, dizginleri alırdı:

«Hazır mıyız? Tiren yoluna değin varıp geleceğiz. Sıkı tutunun demirlere! Düşerseniz hiç bana bakmayın! Koşarken ayağınızın takıldığını, düştüğünüzü söylersiniz ananıza babanıza.» der, sonra hayvanlara döner, diliyle damağı arasından haydama sesleri çıkarıp: «Haydi yavrum, deeh!» diye bağırır, aynı anda kırbacı havada ustalıkla şaklatırdı. Araba toprak yolda tozutarak hızla yol almağa başlardı. Koşumlarının çıngırak sesleri, gidişe ayak tutardı. Yelelerini uçurarak kısrakların tırısa kalkışı bizi pek keyiflendirirdi:

«Hayda! Savulun yoldan! Hoşnudiye mahalleliler varıyor!» diye bağırırdık. Bu coşkulu haykırış hayvanları etkilerdi, daha bir çabuklaşırdı tırıs gidişleri.. Büyük okulun önünden dolaşıp bir süre demiryolunu izler, sonra bir yay çizerek, ikinci yoldan, sokağımıza dönerdik.

Dayılarım Geliyor

— 1 —

Hoşnudiye mahallesine taşınmamızla birlikte Zühre ninem, oğullarını Eskişehir'e getirtme uğraşına girişti. Yusuf Ali ağabeyi çağırtıp ondan yardım istedi. İki ev arasına giren soğukluğu giderme çabasıyla Yusuf Ali ağabey, ninemin bu uğraşına yürekten ilgi gösterdi. Kısa zamanda iki dayımın da adreslerini bulup getirdi. Ninemin ağzından, göçmenlik yıllarının acılarını, ana yüreğinin özlemlerini dile getiren etkin mektuplar yazdı. İkisi de: (Mektubumu alır almaz durmayıp tedarik göresin, tez günde Eskişehir'e gelesin! Bu ölümlü dünyada evlat hasretiyle gözerimi yumdurmasın Tanrım bana!) diye son buluyordu.

İlk karşılık İsmayıl dayımdan geldi. Mektubu getiren postacı tenbihli olduğundan: 'Kuşadası'ndan mektup var büyük hanım!' diye müjdeleyince, ninem etekleri uçuşarak koştu, postacıya bir ikilik verip mektubu aldı. Annem evde yoktu, mektubu kim okuyacaktı?

«Az önce Tevfik'in babası eve geldi, nineciğim! Gidip ona okutalım istersen!» dedim.

«Olur kızanım!» dedi Zühre ninem. Hemen yeldirmesini sırtına geçirdi.

Tevfik'in babası Hüseyin Avni efendi, çiçek bozuğu, saçlarına kır düşmüş bir adamdı. Bacakları eğri olduğundan yürürken iki yana sallanırdı. Maliye'de memurdu, ama herkes onun beş vakit namazında namuslu bir adam olduğu-

nu söylerdi. Mahallenin iaşe dağıtım kurulunda da görevliydi. Mahalleli, savaş dolayısıyla karaborsaya düşen gaz, un ve şekerin, bu kurulca kimseyi kayırmadar dağıtılacağına. imamdan çok ona güvenirdi. Asker ailelerine yardım kurumunda da görevi vardı.

Bahçe kapısından içeri girdiğimizde Hüseyin Avni efendi, kuyu başında abdest alıyordu. Kolları dirseklerine değin sıvalıydı, çıplak ayaklarında takunyalar vardı. Karısı Azime hanım, bahçe kapısının açılışını duymuş, mutfaktaki işini bırakıp o da avluya çıkmıştı. Köprülü'lü diyelektiyle:

«Ovv, Zü'ra'nım! Hangi rüzgâr atmıştır seni? Ayağına sıcak su mu, soğuk su mu dökeyim? Şenlendirdin evimi! Şöyle buyur, otur!- diyerek asmanın altında, Hüseyin Avni efendinin kendi el hüneriyle yaptığı tahtl kerevette nineme yer gösterdi. Bizim evlerine geldiğimizi gören tevfik te o sırada avluya çıkmıştı. Elinde tereyağı sürülmüş bir dilim ekmek vardı.

Zühre ninem:

«Misafirliğe gelmedik Azime hanım!» yanıtını verdi, «Postacı İsmayıl'ımdan şimdi mektup getirdi. Nuriye'ciğim evde olmadığından buraya koştum. Bir zahmet Hüseyin Avni efendı okusun mektupçağızımızı.. Yıllardır haberini almamışım. Merak ederim, bakalım neler yazmış evlâtçığım.»

Azime hanım, sevinç gösterisiyle:

«Gözünüz aydın Zü'ranımcığım!» dedi, «Ne zahmet olacak Avni efendi bir lahzada okur mektubunuzu.»

Hüseyin Avni efendi, abdestini bitirince dua mırıldanıp karısının eline verdiği havluyla kurulanarak yanımıza geldi. Bıyıkları kırıldı, o da Köprülülü diyelektiyle konuşuyordu:

«Nasılsınız, keyfiniz iyi midir? Kerimeniz hanım da iyidir inşaallah?» diye hatır sorup be-

nim çenemi okşadıktan sonra, Zühre ninemin titreyen parmaklarından mektubu aldı, okudu. Hepimiz merakla dinliyorduk.

İsmail dayım da Balkan bozgunundan sonra Selanik'ten İzmir'e, oradan Kuşadası'na nasıl gittiklerini, çektikleri yokluk sıkıntılarını acı bir dille uzun uzun anlatıyordu. Ninem de, Azime hanım da mektubu dinlerken, başlarını sallayıp dizlerini döverek ağlaşıyorlardı. Dayım mektubunu şöyle bitiriyordu: (Hasret, bizim de yüreklerimizde kanayan bir yaradır, anacığım, ama çe fayda? Birkaç ay daha yüreklerimize taş basıp hasretliğe katlanmamız gerekiyor. Çünkü evsahibine, bakkala, kasaba borcumuz var. Dişimizden tırnağımızdan ayırıp yakın zamanda öderiz inşaallah borcumuzu.. Borcumuz olmasa bir dakika durmaz, çıkardık yola.. Ne yapalım kaderimiz böyle.. Önümüz ise kış.. Duyduğumuza göre Eskişehir'in kışı, köprülülü'nünkini aratmazmış. İyisi mi biz kışı bu yıl da burada çıkaralım. Yaza doğru Allah kerim, biz de oraya geliriz inşaallah! Cümlemiz hasretle senin ellerinden, Nuriye'nin, Kemal'in gözlerinden öperiz. Baki Hüdaya emanet olunuz anacığım!)

Oğlun Ismayıl

Okumayı bitiren Hüseyin Avni efendi, mektubu katlayıp zarfına koyarken:

«Ismayıl efendi için Muhacir İskan Memurluğundan bir kâğıt yaptırır, parasız olarak tirenle yolculuk etmelerini salıyabiliriz. Haçan buraya gelecekler, bir zahmet bizim hanıma duyurun. Gerekli kâğıtları hemen hazırlatır, size iletirim. Züranım!» dedi, mektubu geri verdi. Zühre ninem, zarfı bezle sarıp koynuna yerleştirirken ayağa kalktı, hem mektubunu okuduğu, hem de oğlunun parasız yolculuk etmesine yardımda bulunacağı için hayır dualar etti:

«Allah sizder razı olsun, allah tuttuğunuzu altın etsin!» dedi.

Çıktık.

Yolda el ele eve dönerken Zühre ninem, dayıma veriştiriyordu:

«Borcu varmış ta gelemiyormuş. Pehh! Dubaracı köpek! Ne mal olduğunu bilmez miyim ben senin? Anacığının acıklı yüreğinde merhamet uyandıracaksın da, birkaç altıncık daha koparacaksın ondan, öyle değil mi? Yağma yok.. Acımayı çoktan atmışım ben yüreciğimden. Bir mecidiye bile koparamıyacaksın Konaklı Emine hanımın kızından.»

Zühre ninem, bir yandan böyle söyleniyor, bir yandan da şamisinin ucuyla gözyaşlarını kuruluyordu. Eve geldiğimizde:

«Sen eşikte otur, yağlı ekmecik getireyim sana... O gök gözlü oğlan şapur şupur yedi de, bir lokma ısırtınadı sana yağlı ekmeğinden. İmrenip çükün şişmesin maazallah!»

Hiçbir zaman ikindi üstü verilen ekmek-peyniri ya da yağ sürülmüş dilimi geri çevirmezdim. Öyleyken bu kez:

«Hayır, istemem!» dedim dargın, ters bir sesle. «Kuşadası'nda dayımgil borç yüzünden açlık çekerken, benim burda yağlı ekmek kolay geçmez boğazımdan.»

Zühre nineciğim de kapı eşiğine çöktü Sesi titreyerek:

«Der misin bre Kemal'cığım, sahiden borca batmış mıdır Ismayıl'cığım? Kızçağızları Naziye'cik, Pakize'cik, hele o kötürüm Fevziye'cik ağlaşırlar mı ekmecik! diye?. Üç-beş liracık göndersem hemen yola çıkar mı benim hayırsız oğlum?» dedi.

«Çıkar elbet!» dedim, «'Borcumuz olmasa bir dakika durmaz, çıkardık yola.' demiyor mu mektubunda dayım? Borçlarını ödeyecek parayı gönderirsen hemen..»

O sırada annemin eve doğru gelmekte olduğunu görerek fırladım. Sokakta namahremden

sakınacak bir kişi olmadığından annem, peçesini açmıştı. Siyah çarşafı içinde yüzü daha da ak görünüyordu. Özlemle kucağına atıldım:

«Müjde anneciğim.. Ismayıl dayımdan mektup var. Sen yokken Hüseyin Avni efendilere gidip okuttuk. Evsahibine, bakkala, kasaba borçları olduğundan hemen yola çıkamıyorlarmış. N'olur anneciğim, dayımların buraya çabuk gelmeleri için para yollayalım onlara!» dedim bir solukta.

Annem, kollarımı boynundan çözdü:

«Aman evlâdım, in kucağımdan, bayılacağım zira.. Çarşaf altında bunalmışım zaten..» dedi, sonra mendiliyle yelpazelenerek, koynundan beze sarılı mektubu çıkaran Nineme doğru yürüdü.

«Gözümüz aydın anneciğim. En sonu Ismayıl ağabeyimden mektup geldi demek.. Şükürler olsun Tanrıya.. Ver bakayım mektubu..»

İçeri girdik.

Annem, çarşafının pelerinini, peçesini koparır gibi çıkardı, attı kanapenin üzerine. Eteklerini yukarı doğru sıyırdı, pencere önündeki minderе uzandı, mektubu yüksek sesle okumağa başladı. Annemin yazması yoktu, ama Kur'an'ı da, gazeteleri de, mektupları da çok tatlı bir sesle. anlamlaştırarak okurdu. Şimdi de onun ağzından dinlediğimiz mektup, Hüseyin Avni efendiden dinlediğimiz mektuptan çok daha anlamlı ve etkileyici bir içerik kazanıyordu. Zühre ninem, gene ağlamağa başlamıştı. Mektubun okunması ilerledikçe annemin sıcaktan pembeleşmiş yanakları da gözyaşlarıyla ıslanıyordu. Kimi tümcelerde hıçkırıklar boğazını düğümlediğinden yutkunup duralıyordu.

Mektubu bitirince annem, avuçlarıyla kuruladığı gözlerini yerdeki Şarköy kiliminin motifleri üzerinde dolaştırarak bir süre sustu, düşündü. Ben sabırsızlıkla patladım:

«Dayımlara para göndereceğiz, değil mi anneciğim?»

Başını olumlu biçimde salladı annem:

«Göndermesine göndereceğiz, ama dayının ne kadar borcu olduğunu bilmiyoruz ki. Önce bir mektup yazdırıp sormamız, öğrenmemiz lâzım..»

Ninem, bu öneriye karşı çıktı:

«Sorarsak doğruyu söylemez ki agan. Daha çok para koparmak için biri beş gösterir o dubaracı..»

«Başka çaremiz yok!» dedi annem, «Sormadan göndereceğimiz para belki borçlarını karşılamaz. Üstelik para da çar çur olur. İyisi mi biz soralım, o bildirsin.. Duşmanımız değil ya, kanımızın bir parçası o... Senin de benim de dul kadın olduğumuzu bilmiyor mu?»

Tartışma sonunda annemin önerisini uygulamağa karar verdik. Bu kez mektubu Hüseyin Avni efendiye yazdıracaktık. Zühre ninem, Yusuf Ali ağabeyin zamanlı zamansız evimize girip çıkmasını istemiyordu:

«O kopuk yüz bulursa astar ister, kafayı çekip gece vakti de kapımızı çalar, agalarından bir haber var mı, bahanesiyle. Ayğını kesmeliyiz onun bu evden.» Zaten Hüseyin Avni efendi, tirende parasız yolculuk yapabilmeleri için dayımgile kâğıt hazırlatmayı vaatetmemiş miydi?

Mektubu yazdırmak için daha o gece Azime hanımlara gittik. Tevfik, bilya oynamak için beni boş odaya çağırdıysa da, ben mektup yazıldığı sürece annemlerin yanından ayrılmadım. Zühre ninem, dayımgile ummadığım cömert vaatlerde bulunuyordu: Bir ev kiralayacaktı. Kışlık odun-kömürlerini de hazır bulacaklardı.

Dediğini de yaptı. Zühre ninem Dayımgil gelmeden çok önce Tatar Mahallesi'nde, Düriye

Tete'lere yakın bir ev tuttu. Üç araba odun, dört çuval kömür satın aldı. Odunların ördek biçimi sobaya kolayca sığacak ölçüde kesilmesine bizzat kendisi gözcülük etti. Birer külah talkan karşılığında kesilmiş odunları biz çocuklar kömürlüğe istifledik.

Mektubun karşılığı geldiğinde ninemin korktuğu olmadı. Dayım, borcunu pek abartmamıştı. Onyedi mecidiye imiş yaptıkları borç. Annemle ninem, birikmiş paralarından yirmi mecidiye postaladılar dayıma. Yollarını gözlemeğe başladık.

— 2 —

Ne var ki, Ismayıl dayımgili beklerken, bir akşam üstü ansızın Mustafa dayım çıka geldi. Yanında iki ay önce nikâhlandıklarını söylediği, ufak tefek bir kadın vardı. Mustafa dayımgili istasyondan Tüyübozuk'un babası, arabacı Mestan ağa getirmişti. Mustafa dayım, tirenden inip arabacılara, gitmek istediği adresi duyurunca Mestan ağa atılmış:

«O adreste dul kızı ve de torunuyla Zühre hanım oturur,» demiş, «Sen nesi olursun?»

«Oğluyum!» demiş dayım.

«Öyleyse sen İzmir'deki oğlu olacaksın.» demiş Mestan ağa.

«Nerden bildin?» diye sormuş hayretle dayım.

«Yiğit görünüşlüsün, çalımlısın.. Arabacı fiyakası yerleşmiş omuzlarına.» karşılığını vermiş. İkisi de kahkaha atarak birbirlerinin omuzlarını dövmüşler..

«Hadi atlayın arabaya, götüreyim sizi Hoşnudiye mahallesine..»

Mustafa dayım, orta boylu, tıknaz, Mestan ağanın dediği gibi yiğit ve de külhanbey görünüşlüydü. Yusuf Ali ağabey gibi onun belinde de kırmızı kuşak, ayaklarında arkası basık yük-

sek ökçeli kunduralar vardı. Mustafa dayım, nineme, anneme coşkuyla sarılıp onları öptükten sonra beni kollarına alıp birkaç kez havaya fırlattı, sonra yanağıını öperek:

«Sen koca adam olmuşsun bre yeğen!» dedi. «Eskisi gibi kolay sıçratamayacağım seni havalara..» Bir koluyla, parmağı ağzında, sıkılarak dinelen genç kadını sırtından tuttu: «Bu da Hatça gelininiz anacığım.. Hadi Hatça, öpsene kaynananın, görümcenin ellerini!» dedi.

Zühre ninem, berhudar ol kızım! dileğiyle el öptürürken Mestan ağa:

«Hele bayramlaşmayı bırak ta, eşyanızı indirmeme yardım et Mustafa kardaş.. Gayri birbirinize kavuştunuz madem, nasıl olsa bol bol sevişip söyleşecek vakit bulursunuz. Şu sıra beni azat et ki, birkaç müşteri daha taşımaya fırsat bulayım.» dedi.

Dayım beni genç karısının kucağına aktardı:

«Hay hay bre kardaş!» diyerek Mestan ağanın yardımına koştu. Yengemin terle karışık hoş bir koku yükselen yumuşak göğsüne yaslanarak dayımgilin çalışmalarını izledim. Yatak yorgan dengini, fincan şakırtıları veren küçük bir sandığı, altında ızgarası bulunan kapaklı irice bir bakır güğümden oluşan eşyayı indirdiler. Mestan ağa, dayımın verdiği parayı almadı:

«Berber, berber komşusunun saçını sakalını kestiğinde para alır mı ki, Arabacı Mestan, arabacı Mustafa'dan para alsın.» dedi, çevik bir devinimle tekerin demirine basıp yerine atladı, dizginleri aldı: «Sözümü dinlemez de, salepçi önlüğü kuşanırsan, o zaman arabama parasız bindirmem seni, paran helal olur. Haydi eyvallah!» diyerek kırbacını şaklattı, deeeh yarum! larla uzaklaştı.

Annemin, ninemin tüm yakarmalarına karşın Mustafa dayım eşyalarını evin içine sokmadı:

«Bir iki gün misafirlik için neye eviniz kirlensin Nuriye? Eşyamız bahçede dursun. Nasıl olsa uygun bir ev bulup taşınacağız.» diyordu. Hiç kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan, beni hoplatırmışçasına kolaylıkla, koca dengi kaldırıp avluya taşıdı. Annemlere karşı tedirgin bir çekingenlik gösteren yengemin bana bakan gözlerinde ışıl ışıl sıcak bir sevgi parlıyordu. Evlat özlemi çeken kadınların tutkusuyla beni kollarında sıkıyor, öpüyordu.

Dayımın anlattığına göre Hatça yengem, Ödemiş'li yetim bir kızmış. Çocukluğunda anasını babasını gavur eşkıyalar kesmişler. Onu, akrabalarından yaşlı bir kadın büyütmüş. Bu kadıncağız ölünce ortada kalan Hatça yengem, İzmir'e göçmüş. Tütün mağazalarında çalışarak geçiniyormuş. Tepacik'te tek odalı küçük bir evde oturuyormuş. Bir akşam tütün mağazasından evine dönerken Basmahane'de iki serhoş palikaryanın saldırısına uğramış. Dayım da o sırada arabasıyla kaldırım kenarında efendisini bekliyormuş. Durumu görünce tepesi atmış, palikaryaların üzerine saldırmış, ağızlarını burunlarını dağıtarak kızı ellerinden kurtarmış.

Dayım, kendisini iri iri açılmış gözlerle dinlediğimi görerek bana doğru eğildi:

«Bak, yanağımdaki şu bıçak yarasını görüyor musun? O günün yadigarıdır yeğen..» dedi.

Dayım, korkudan tir tir titreyen yengemi arabasına bindirip Tepecik'teki o küçük eve götürmüş. Kimi kimsesi olmadığını öğrenince de onu nikâhına almış.

Sözün burasında Zühre ninem araya girdi:

«Bu tazeyi ziyan olmaktan kurtarmış, büyük sevap işlemişsin Mustafacığım. Allah bu iyiliğini karşılıksız bırakmaz inşaallah!» dedi.

Akşam yemeğinden sonra Hatça yengemin yorgunluktan oturduğu yerde uyukladığını gören Zühre ninem, yatma hazırlığına girişti. Biz,

ninemin odasında yatacaktık, annemin odasında da Mustafa dayımgil kalacaklardı. Sevinçle el çırptım. Bu benim için bayram demekti. Evimize yatılı konuklar geldiğinde ninemin yatağında üçümüz bir arada yatardık. Açılıp üşümeyeyim diye ana kız, beni aralarına alırlardı. Böyle gecelerde ninemin buruşuk göğüslerini bırakıp annemin diri göğüsleri arasına sokulurdum. Ama Mustafa dayım, rahatımızı kaçırma üzüncüyle, Zühre ninemin ileri sürdüğü yatma düzenine karşı çıktı:

«Bizim yüzümüzden neden rahatsız olasınız anacığım? Hatça'yla sofanın minderleri üzerinde de yatarız biz. Sen alıştığın sıcak yatağını sakın bırakma:»

Hatça yengem de kocasını destekledi:

«Sert minderde yatmağa alışkınız biz hanım anacı'm! Yum'şak yatak bata' bize, zabahacak uyku girmez sonra gözümüze.. Siz boş yere keyfinizi bozmayın!»

Ne var ki, biz de ağız birliğiyle onlara karşı direndik. Annem:

«Olur mu öyle şey ağabey?» diyordu, «Yeni gelin sofa minderleri üzerinde yatar mıymış? Nerde görülmüş bu? Duyan ne demez? Bizi âleme rezil mi etmek istersin? Hem anlattığına bakılırsa, zavallı Hatçe kardeşim, bugüne değin gelinliğini bilmemiş. Size bu gece en güzel yatağımı, yorganımı sereceğim.»

Zühre ninem de ona katıldı:

«Doğru söylersin kızçağızım. En güzel yatağımızı serelim, Naciye'ciğimin çeyiz sandığından kullanılmamış bir çarşaf ta çıkaralım taze gelinimize. Böyle şeyler uğur getirir yeni evlilere..»

Hatça yengem, öncelikle kendisine gösterilen bu itibardan çok duygulanmıştı, gözlerinde yaşlar belirmişti, ama gene de direncini sürdürmeğe çalıştı:

«Bu kirimiz pasımızla tertemiz yataklarınıza nasıl gireriz hanım abla? Dünyada olmaz. Bize eski bir çarşafınızı veriyseniz daha ırahat ederiz.»

Zühre ninem, kaşlarını çattı:

«Kir pas ta neymiş? Hamamlığı akşamdan hazırladım, su da ısıttım. Kiriniz pasınız hamamlıkta kalacak.»

Böylece Mustafa dayımgil, yunup paklanarak, annemlerin hazırladıkları gelin odasında, üst üstü konmuş pufla iki yatakta, atlas yorganla örtünerek, zifaflarını tazelediler.

— 3 —

Arabacı Mestan ağanın yardımıyla dayım, geldiğinin ertesi günü, yazın sarı tozlar savrulan, kışın özlü çamuruyla pabuçları ayaktan söken Zincirlikuyu yolu üzerinde bir ev buldu. Evin sıvaları döküktü, çatılmış ağaç karkazları görünüyordu, ama kirası ucuzdu. Yengem, hemen taşınmak istiyordu yeni evine. Zühre ninemse buna karşı çıkıyor, yıllar yılı hasretini çektiği Mustafacığını üç-beş gün daha yanında alakoymağa çalışıyordu.

Yengem tatlılıkla:

«Bırakın evimizi barkımızı bir ayak önce kur'am, işimizi düzene koya'm hanım anacı'm! Böylece size bi' gapı daha açıve'miş oluruz. Canınız çektiği zaman torununuzu alıp bize geli geliveriysiniz. Sufrayı önünüze getiri', peşkiri elinize veririn.» dedi.

Zühre ninem bir şey diyemedi.

Hatça yengem, Mustafa dayımla ele ele vererek iki gün içinde evini döşedi, dayadı. Yere serilmiş uşak halısı, gaz sandıklarıyla tahtalardan yapılmış, ot minder ve yastıkla beslenmiş, üzerine çivitli beyaz örtü serilmiş kereveti; yeni hasır sandalyeleri, üzerinde çiçek dolu

cam bir vazo bulunan küçük masası, duvara asılmış nakışlı aynası, kadife kesesi içinde kur'anı ve iğnedenliğiyle çok şirin bir yuva kurmuştu Hatça yengem. Bu ev döşemede Hatça yengemin etrafında pervaneydim. Büyük bir hevesle ona yardımcı olmağa çalışıyordum. Her küçük yardımım için:

«Amanin, yengesinin bi denesidir bu oğlan!» diyerek beni öpmesi yüreğime çok tatlı bir coşku veriyordu.

Evin döşenmesi tamamlandığında Mustafa dayım:

«Şu benim salep takımlarını da elden geçirip bir güzel temizleyelim yeğen!» diyerek beni mutfağa götürdü; dış yanı kalaysız salep güğümünü, sarı pirinçten dantel kenarlarında fincan asmağa yarar çengeller bulunan üstü gül resimleriyle süsülü bir fincan sehpasını, takırtılarından içi fincan ve tabakla dolu olduğu anlaşılan sandığı getirip ortaya koydu. Sabunlu bezlerle sehpanın üstünü, pirinç dantelleri güzelce sildi, temizledi, sonra fincan sandığını açtı:

«Bu fincanları sen yıkayıp asacaksın çengellerine yeğen! Nasıl yıkanacağını göstereceğim sana, iyice bak!» dedi, sandıktan bir fincan alıp küçük parmağını kulbuna geçirerek yalağın kenarına yerleştirilmiş çinko depolu muslukta sabunladı, gıcırtılı sesler çıkarasıya yıkayıp duruladı, sonra getirip çengele astı:

«Hadi şimdi sıra sende. Ama bak, parmağını kulbuna iyice geçirmeden yıkarsan elinden kaydırıp kırabilirsin, fincanı.»

«Merak etme dayı, kırmam.. iyice gözledim seni..» dedim, «Sen hele şu sandığı musluğun yanına sür, iş kolaylaşsın!»

Dayım, ensemi okşayarak:

«Bakıyorum, kendini zora da hiç sokmuyorsun yeğen!» dedi, sandığı ayağıyla musluğa doğ-

ru sürdü. Ben de musluğa yanaştım. Havlu bezini iyice sabunlayarak işe koyuldum. Sol elimin küçük parmağını kulbuna iyice sokmadan sabunlamıyordum fincanı.

Birini de kırmadan fincanları temizce yıkayıp çengellerine astım, sonra da tabakları yuyup yerlerine sıraladım.

Ben bunları yapasıya dayım, salep güğümünü külle oğup parlatmış, ızgarasını da temizleyip altına yerleştirmişti.

«Nasıl, beğendin mi yeğen?»

«Beğenmez olur muyum? Işıl ışıl parıldamış güğüm, dayı!»

«Ee, parıldamalı ya.. Güğüm parıldamazsa kimse salep içmeğe gelmez. Arıyı çeken çiçeğin rengi, müşteriyi çeken güğümün parıltısıdır, bunu unutma yeğen! Şimdi sehpamızın noksanını da tamamlayalım! Şu sarı tuzluk tarçın dolu, şu beyazında da zencefil var. Yerlerine koyalım, tamaaam! Salep kavanozumuz dolu, sütçü de yarın sabah ezanında beş okka süt getirecek. Hadi gidip içerde birşeyler yiyelim! Benim içim bayıldı, sen acıkmadın mı?»

Ama Hatça yengem, temizlenip yıkanmadan bize yiyecek vermedi. Yorgun olmasına karşın, kocasının üstünü değiştirmesine, yıkanıp temizlenmesine yardım etti. Beni de sabunlu bezle silip pakladı, sonra altımıza birer iskemle verip kahvaltıyı beklememizi söyledi.

İskemlelere kurulduğumuzda dayım:

«Yarın sabah salep satınağa seninle birlikte çıkacağız yeğen!» dedi, «Senin kısmetli bir oğlan olduğunu söylüyor yengen. İlk gün birlikte çalışırsak bize uğur getirirmişsin.»

Dudağımı şişirdim:

«Demek yalnız ilk gün... sonra başka çırak mı bulacaksın kendine?»

Dayım, şiş dudağımı iki parmağı arasına alarak düzledi:

«Hemen surat asma yeğen! Kendime başka çırak bulacak değilim. Ama sen pek ufaksın daha.. Her sabah cin karanlığında kalkıp benimle salep satmağa gelemezsin. Çocukların sabah uykusuna gereksinmeleri vardır. Bak ,Cuma günleri, bir de bayramlarda bana yardım edebilirsin. O günler kirli fincanları yıkamak, dolu salep fincanlarına tarçın, zencefil serpmek senin işin olur. Bu yardımların için iki kırklık tevmiye de veririm sana.. Anlaştık mı?»

Başımı eğdim:

«Anlaştık..»

Zühre ninemin dayımla salep satmağa gitmeme engel olacağını bildiğimden bu anlaşmamızı kimseye duyurmadım. O gece de Mustafa dayımgilde kaldım. Hatça yengem, kendi yataklarına aldı beni. Günün yorgunluğuyla hemen uyumuşum.

Dayım beni uyandırdığında salep pişmiş, sehpayla birlikte sokak kapısının önüne konmuştu. Güğümle sehpayı omuzunda taşıyacağı, iki yanı çentikli, ortası yumuşak bezle sarılı kalın sopası duvara dayalı duruyordu. Dayım önüne beyaz bir önlük bağlamıştı. Önlüğün ortasında büyüyecek bir cep göze çarpıyordu. Sırtında gene beyaz patisten, yengemin diktiği bir ceket vardı.

Hatça yengem, tez elden beni giydirdi. Sabah ayazından korunmam için, nerden bulduğuna şaştığım, beyaz yün bir ceket geçirdi sırtıma.

Dayım omzuma vurdu:

«Hadi yeğen, gidiyoruz.» dedi, «Kahvaltı yapacak vaktimiz yok. Müşterileri bekletmeyelim: Sana simitçilerden taze gevrek alırım. Saleple pek tatlı olur.»

Sabahın erken saatleriydi. Sütçülerin, simitçilerin haykırışları uzak yakın sokaklarda yankılanıyordu. Dayım sopasını takarak güğümü, sehpayı sırtladı, ben su dolu teneke ibriği aldım.

Yürüdük. Hatça yengemin ardımızdan, hayırlı kısmetler dileyerek bir kova su serptiğini duydum.

Ara sokaktan geçip istasyon caddesine çıktık. Dayım bir kez olsun Saleeep! diye bağırmamıştı. Porsuk ırmağı boyunca kaldırımdan ilerliyorduk. Irmağın üzerine gökyüzünden pamuk bulutlar inmişti sanki. Bir balıkçı kayığı bu bulutların arasında bir görünüyor, bir yitiyordu.

İlk molayı Ermeni Kulübü önünde verdik. Kapısının iki yanında şöhret şiar kantocu Şamra'la Hermine'nin kollarından kelebek kanatlarını andırır tüllerin sarktığı giysiler içinde çekilmiş resimleri bulunan bir tiyatro kumpanyasının afiş lavhaları dayalı duruyordu. Avluda ırınağa karşı oturan kadınlı erkekli bir küme insan vardı. Bizi ayrımsayınca seslendiler:

«Salepçi, salepçii!»

Dayım, yükünü indirmiş, yazma mendiliyle boynundaki terleri siliyordu. Bense üşüyen parmaklarımı hohlayarak ısıtmağa çalışıyordum.

Koşup gelen delikanlı, Ermeni ağzıyla on fincan salep ısmarladı.

«Siftahı sizden, bereketi Tanrıdan!» diye yanıtladı dayım neşeyle. «Şimdi ulaştırırım salebinizi..»

Güğümün altındaki ızgarayı takırdattı, sonra güğümün içinde duran kepçeyi birkaç kez döndürürken ilk kez coşkuyla bağırdı:

«Salebim sütlüüü!» Davudi sesi karşı kıyıdaki kavaklarda yankılandı. Sevinçli devinimlerle sarı tepsilerden büyüğünün iki yanına beşer tabak istifledi, sonra besmeleyle güğümü aldı, çengellere asılı mavi ya da kırmızı çizgili fincanlara salep doldurmağa başladı. Bir yandan da keyifle bağırıyordu:

«Salebim kaymak be, hey maşaallah!»

Her dolan fincana ben de bir elimle zencefil,

ötekiyle tarçın döküyordum.

Dolu salep fincanlarını müşterilere dayım götürdü. Ben güğümlerin başında dikili kaldım. Onun gibi: «Salep sütlüü!» diye bağırmak istiyordum, ne ki utancımdan sesim çıkmıyordu.

Mustafa dayım, salebi müşteriler içesiye değin yanlarında kaldı. Onlarla şakalaşıp kahkahalar atıyordu. Bulaşık fincanlarla döndüğünde önlüğünün iri cebine elini sokup şıngırdattı:

«İyi başladık yeğen! On fincan salep, on kuruş kazandırdı bize. Zaten bu oyuncuların uğuru yararı hep başkalarınadır.» dedi, sonra aceleyle ekledi: «Sen su dök te tez elden fincanları yıkayalım!»

İki dakika sonra gene yola koyulmuştuk.

İkinci molayı Köprübaşı'nda verdik. Köprünün kaldırımlarında, değnekleri gevrekle dolu simitçiler, sehpa üzerindeki buğulu camekanlar içinde çiybörek satan Tatar börekçiler toplanmışlardı:

«Simit var, gevrek!.»

«Hadi çiyböreklerim sıcak sıcak!.»

Biz yanlarında yer alınca dayımın davudi sesi onların haykırışlarını bastırdı:

«Salebim sütlüü!»

Çok geçmeden çevremizde asker sivil, kadın çocuk, bir sürü müşteri toplandı. Dayımın sıcak salebi, ötekilerin satışını da hızlandırdığından gelişimizden onlar da memnun görünüyorlardı. Dayım durmadan fincanlara salep dolduruyor, ben dikkatle üzerine tarçın, zencefil serpiyordum; fincanları yıkamağa zor yetişiyordum. Dayım, müşterilere salep sunarken, onlarla şakalaşmayı da ihmal etmiyordu:

«Salebimin südü üfürdağı'ndan gelmiştir, aman cancağızım besmeleyi unutsan da olur, ama üfürmeyi unutursan ağızçağızını yakarsın, karışmam!»

Öyle çok müşteri toplanmıştı ki başımıza, kı-

sa zamanda salep güğümünü yarılamıştık. Dayımın önlüğündeki para şıkırtısı iyiden iyiye çoğalmıştı. Bozdurulan kâğıt paraları dayım, kuşağındaki meşin cüzdana dikkatle yerleştiriyordu. Müşterilerin seyreldiği bir sırayı kollayan dayım, birer fincan salep soldurdu kendimize. Birer tane de nar gibi kızarmış gevrek aldı simitçilerden. Bizim şapırtıyla tıkındığımızı gören börekçilerle, simitçiler de birer fincan salep satın aldılar. Topluca, bir esnaf dayanışmasıyla, birbirimize gülümseyerek, kahvaltı ettik. Sonra, ılıca'ların orda salep içenlerin daha çok olacağını söyleyen simitçilerin öğüdüne uyarak Sıcaksular'a yöneldik. Ne var ki, Sıcaksular'da, Akarbaşı deresine ve kadınlar hamamına gidilen dar geçidin başında, başka bir salepçiyle karşılaştık: Al yanaklarında kara sakalları olan güleç yüzlü şişman salepçi, çevresine toplanıp salep içen müşterileriyle şakalaşıyordu. Geldiğimizi görünce konuşmasını kesti, müşterilerini aralayarak bize doğru salına salına yürümeğe başladı:

«Ne o? Salep satmağa mı gâlıysın bura? Alikoç'un kaymak gibi salebi dururken, senin çiriş bulamacını kim alır, kim içer bre?» diye söyleniyordu.

Dayımın birden yükünü yere indirip salepçiye doğru atıldığını gördüm, yüreğim ağzıma geldi: Bu şişman herifle döğüşecek miydi dayım? Onu döğer miydi, yoksa ondan dayak mı yerdi?

Oysa dayım, tanış birine rastlayanın sevinciyle:

«Vay bre Alikoç, vay bre sırça kurdu! Demek bu Anadol' kasabasında da buluşup görüşecek imişik seninle, şu Allahın işine bak!» diyordu.

Salepçi Alikoç ta tanımıştı Mustafa dayımı:

«Vay bre Küpürlü'nün kopuk arabacısı Muto! Sen ne ararsın burda? Senin İzmir'de yerleşti-

gini duymuşidik.» Birbirlerine kavuşunca sarmaştılar, koca elleriyle birbirlerini sırtını şamarladılar.

«A be sen ne zamandan beri salepçi olmuşsun, kopuk arabacı? Salep yapmasını kim öğretmiştir sana?»

«A be hiç kimse öğretmemiştir. Bilirsin ki, Tanrının Köprülülü kulları, salep yapmasını analarının karnında öğrenirler. Takımları düzünce olmuşum ben de salepçi.. Te çıkmışım bu gün siftah salep satmağa..»

Dayım, benim yanlarında dikildiğimi ayrımsayınca, saçlarımı karıştırarak:

«Bu amcaya iyi bak yeğen!» dedi, «Rufai'dir o.. Sırça bardakla su vermeğe gelmez ona... Suyla birlikte bardağı da katur katur indirir işkembesine.» Bunu söylerken Alikoç'un göbeğini şamarlıyordu.

Ben şaşkınlıkla bakarak sordum:

«İyi ama, ağzı kanamaz mı?»

«Kanamaz!» dedi dayım, «Söyledim ya Rufai olduğunu.. Onlar yanaklarına, karınlarına koca koca şişleri sokarlar da, çekip çıkardıklarında delinen yerden bir damla bile kan akmaz. Onların tükürüklerinde vardır bir keramet. Parmakla tükürük çaldılar mı, tamam, ne yara kalır, ne iz.. (Sonraları dayımla Alikoç'ların evinde yapılan âyinlere gittiğimizde bu söylenenlerin doğru olduğunu hayretle görmüşümdür. Alikoç, belleğime, masalların olağanüstü yaratıklarından biri gibi kazılmıştır.)

İki eski arkadaş, konuşmalarını fazla uzatmadılar. Alikoç:

«Şimdiye ka' Sıcaksular'da benden başka salepçi yok idi. Madem ki bundan böyle sen de salep satarak geçindirmek istersin evini, öyleyse Sıcaksular'da sana da bir yer ayıralım!» dedi, bir an düşündükten sonra önerisini açıkladı:

«Sen karilar hamami önünde salep sat! Bilirim

senin karilara bayıldığını.. Sen onları melaike sanarsın, ben ise dervişim, karilar şeytan gibi gürünürler gözüme.. Karilar hamami sana güredir. Yukarı Mahalle'nin peştamalliları her gün bülük bülük taşınırlar bu hamamlara. Kulağına bir çiçek sokup araba haydar gibi: 'Salep sütlii!' diye bağırdın mi, hamamda yanakları sıcaktan al al kızarmış kariların yüreğini oynadırsın. Hiçbiri salep içmeden evlerine dönemezler. Ben gene burada satarım salebımi, geçidın obir tarafına taşmam.» Eliyle salep içmekte olan müşterilerini göstererek ekledi: «Bu abani sariklilar bana yeter. Zaten kovsam da benden kopup sana gelmezler. Bu salepçi derviş ağaya yüreciklerinden bağlanmışlardır. Derviş ağa derler de, bir daha demezler.»

Böylece Mustafa dayımla Alikoç, Sıcaksular'ı bölüştüler. Dayın, arkadaşına hayırlı işler dileyerek güğümü, sehpayı sırtladı, ben su ibriğini aldım. (Ağma, fukara lillah! Bir sadaka, bir sadaka..) diye dilenen, sırtında yırtık bir cübbe, elinde budaklı kalınca bir sopa bulunan, yalınayak başıkabak bir Arap dilenci önünden geçerek dar geçide daldık. Dayım, takımları yanlamasına taşıyordu, duvarlara çarptırmamak için.

Çok geçmeden Kadınlar Hamamı önünde yerimizi aldık. Dayım, kulağı üzerine sokulmuş bir çiçeği olmadığı halde: 'Salebim sütlü, salebim kaymaaak!' diye bağırmağa başlayınca, hamama girip çıkan kırmızı peştamallı kadınların hemen ilgisini çekti. Hamamdan çıkanlar, Yukarı Mahalle'ye doğrulmuşken onun çağırısına uyarak yön değiştirip yanımıza geliyorlar:

«Salepçi ağa, iki salep doldur bize!» diyorlardı. Bunlardan biri, salebini höpürdettikten sonra:

«Amanin, salebin de pek kaynarmış salepçi ağam! Dilim haşlandı billaha..» dedi. hamamın

sıcağına eklenen salebin sıcağıyla vücudüne ter basmış gibi, peştamalının iğnesini çözdü, penbe göğsünde sıralanmış altınlarını gösterdi.

O sırada peştemalı ipek işlemeli, şalvarı kadifeden zengin bir kadın, ardı sıra bohçasını taşıyan ahretliğiyle yanımıza gelerek:

«Salepçi ağa! İçeriye de salep getiverin mi?» diye sordu.

Dayım, mor fesini arkaya yıkarak saçını kaşıdı:

«Ne yazık ki, hanım yenge, beni içeri sokmazlar. Ama hatırın için şu yeğenimle gönderirim.. İki salep mi?»

«İki salep..»

İki fincan salebi, soyunma bölümündeki minderlere yayılmış zengin bayana götürdüğümde, hamamdan çıkmış, havlular içinde ter kurutan başka kadınlar da salep sipariş ettiler. İki genç kadın da salepleri hamamın iç bölümüne götürmemi istediler: Biz göbek taşındayız.' dediler.

Altı fincan salep siparişiyle döndüğümü gören Mustafa dayım keyiflendi:

«Sen içerde, ben dışarda.. oohh! Burda iyi para kıracağız yeğen!» dedi.

Dayımın doldurduğu fincanları, dökmemeğe çalışarak, hamama götürdüm. İlkin soyunma bölümündekilerin salebini verdim. Tepside kalan iki fincanı içeriye, göbek taşında oturanlara götürecektim. Göbektaşı denen yer nerdeydi? bilmiyordum. Göbek sözcüğünü ağzıma almağa utandığımdan dışardakilere de soramıyordum. Ucunda ağır bir demir bulunan sarkaçlı kapıyı güçlükle açtım, az daha salepleri dökeyazdım. Önüme bir kapı daha çıkmıştı. Ayağımla itip içeriye girdiğimde hamamı dolduran yoğun bir su buğusuyla karşılaştım. Hamamdaki kadınlar hayal meyal seçiliyordu. Kurnaların başında yıkanan kadınların göğüsleri meydandaydı. Ortadaki mermer sundurma üzerinde yarı

uzanmış kadınlarsa sahanlardan birşeyler yemekteydiler. Bana salep sipariş eden kadınlar neredeydiler acaba? Onları nasıl bulacaktım? Aklıma gelen çareyi hemen uygulayamadım. Kendimi epi zorladıktan sonra kısılmış bir sesle bağırdım:

«Haydi salepler geldi..»

Sundurmanın öbür yanında yatan kadınlardan biri doğruldu:

«Buraya getir küçük!» dedi.

Önüne varıp tepsiyi uzatacağım sıra, genç kadının çırıl çıplak olduğunu farkettim. O zamana değin, Istanbul'daki konuk evinde bitlenirken soyunan ninemden başka kimseyi bu denli çıplak görmediğimden, büyülenmiş gibiydim. Bakışlarım genç kadının, başları ileri doğru atılmış göğüslerinden geniş karnına, oradan tüylerle kaplı oyluğuna kayarken pirinç tepsiyi eğritmiştim. Fincanlar bir uçtan bir uca aktılar. Genç kadın çapkınca gülümseyip iki parmağıyla yanağımı kopardı:

«Bacak gader boyunla âlemin cılbah garısının ötesine berisine bakçene, fincanlarına sahapolsanya!.» dedi.

Hamamın tüm kaynar suları başımdan dökülmüş gibiydi. Utancımdan sırsıklam tere bulanmıştım. Ne ki, yanındaki ortayaşlı kadın bana arka çıktı:

«N'olmuş baktıysa?. Gözele bakması sevap, demişler.. Ne kıneyon oğlanı?»

— 4 —

Genç kadınların beni öpücüğe boğduğu, elime bahşiş sıkıştırdığı, kimilerinin de vereceği mektupla mendili ustama götürmemi istediği Sıcak Sular Kadınlar Hamamı önündeki salep satışlarına, ninemden gizli, daha iki kez gitmiştim ki İsmayıl dayımgil çıkageldiler. Onların

gelmesiyle de tüm işlerimiz alt-üst oldu:

İsmayıl dayım, hiç benzemiyordu Mustafa dayıma.. O, uzun boylu, ama hastalıklı denecek kadar sıskaydı. Çatık kaşlarına, seyrek saç ve sakalına kır basmıştı. Konuşurken ağzından, aralarından kimisi çekilmiş çapa dişleri görünürdü. Gözleri insana hınçla bakardı. Hoş geldiniz'e gittiğimizde, yanağımı bile okşamadı. Karısı Fıtnat yenge, fildişi tenli, sırma saçlı, selvi boylu, yüzü her zaman gülümsemeyle aydınlık, güzel bir kadındı. Ne var ki, kıskanç akraba kadınlarının çekiştirmelerinden onun falcı ve büyücü olduğunu, geceleri esma'ül hüsna okumaktan cinlere karıştığını öğrendiğim için, ondan hep uzak durdum. Birileri de onu bu duruma düşürenlerin anasıyla kocası olduğunu fısıldamışlardı: Bir ziyaret dönüşü yengem, kocasını odasında, anasıyla sevişirken yakalamıştı. Bu ihanete dayanamamış, düşüp bayılmıştı, üç gün komada kalmıştı. Ayıldıktan sonra da bir türlü eski durumunu alamamıştı. Yalnız başına sessiz oturuyor, dua kitaplarıyla uğraşıyor, görünmez kişilerle konuşuyordu. Anası: 'Perilere karıştı kızım, hiçbirimizi tanamıyor.' diye yakılıyordu yapma gözyaşları içinde. Ama bir gün nasılsa anasını tanıyacağı tutmuş ve de bir daha ayak basmamak üzere onu evinden kovmuştu. Rumeli'den kaçtıktan sonra da bir araya gelmemişlerdi. Anasıyla babası, hacı'ya hoca'ya çok saygı gösteren Bursa ilçelerinden birinde yerleşmişler. Orada Katerinli Cinci Hoca diye ünlenmiş babası. Ona muska yazdırmak için uzak illerden gelirlermiş.

Ismayıl dayımın üç kızı vardı. En büyükleri Naziye, Fıtnat yengemize çok benzerdi. Onun saçları da sarıydı, ama arsız arsız bakan mavi gözleri vardı. Ninem onu hiç sevmezdi. Çıyan gözlü güvende.' derdi ona. Ama Naziye çok becerikli ve hamarat bir kızdı. Annesi Mızraklı

Il m-ühal, Tabirname, Yıldızname gibi kitaplarla haşır neşir olduğundan evin temizliği, kardeşlerinin bakımıyla hep o uğraşırdı. Dört yaşındaki Pakize'yi o giydirir kuşatır; çocuk felciyle bacakları çarpılmış, salıncakta yatan, büyüğünü küçüğünü altına eden yedi yaşındaki Fevziye'ye o bakardı. Kıçı pişmesin diye sık sık altını değiştirir, günde iki kez boklu bezlerini yıkardı. Oysa Naziye de on onbir yaşlarında, oyun çağında bir kızdı. Ne tekim işten baş aldığı zamanlarda sokağa çıkıp oynayanlara katılırdı. Tatar mahallesinin ip atlayan kızlarından çok, sarı oğlanlarıyla oyun kurardı. Koşmacada, birdir-bir atlamada, ayakçala yarışmada hiçbiri ona erişemezlerdi.

Naziye, arada sırada bize gelir:

«Hadi nineciğim, Kemal'i al da bize gidelim! Bu gün babam paça pişirdi. Tam dişine göre..» der, bizi yatıya çağırırdı. Oysa ninem İsmayıl dayımlarda ne yemek yerdi, ne de yatardı.

«Onların temizi kirlisi belli değildir. Perilere karışmış gelinim ne yaptığını biliyor mu? Tencereyi oturak, oturağı tencere olarak kullanmadığını kim bilir?» derdi bana.. Evlerine gittiğimizde de, çivitli beyaz makat örtülerinde otururken bile, üzerine bir şeyler bulaşacakmış gibi, eteklerini toplardı. Ninemin her zaman kendisini reddettiğini bildiği halde Naziye, çağırısını sık sık yinelemeğe gelirdi. Ninem gitmeği kabul etmeyince de:

«Öyleyse izin ver de nineciğim, Kemal'ciğimi götüreyim bize.» der, ninemin yanıtını beklemeden elimden tutar, koştururdu. Zühre ninemin ardımızdan protestolarını, beddualarını yağdırmasına aldırmadan beni sürükler, götürürdü. Ninem beni almağa gelmezse, onlarda kalırdım. Fevziye, gece de salıncakta yatardı. Öteki iki kızla benim için yere, enlemesine bir

yatak sererlerdi. İki kız kardeş beni aralarına alırlardı. Yorganın altına girdiğimizde Naziye, beni kendisine döndürür, yarı çıplak vücudüyla sokulur, üşümüş gibi yaparak:

«Sarıl bana Kemal, ısıt beni, donuyorum.» derdi. İçimde tatlı bir eziklik duyarak ona sarılırdım. Beni dudaklarımdan öperdi. Neden herkes gibi yanaklarımdan öpmediğini sorduğumda:

«Kızlarla erkekler böyle öpüşürler de ondan akıllım!» derdi. Annesiyle babası da böyle öpüşürlermiş. Karı-kocanın yatakta yatışları da başkaymış. Donlarını çıkarırlarmış. Kadın alta yatar, erkek üzerine abanırmış. Nasıl? diye sorduğumda, işte böyle! diyerek bana, karı-kocanın yatış düzenini uygulamalı biçimde gösterirdi.

Geldiklerinin ikinci akşamı Ismayıl dayımgili yemeğe aldık. Gün boyu evi yerleştirmekle uğraştıklarından, zaten hastalıklı olan dayım, yorgun bitik geldi; gelir gelmez, boylu boyunca mindere uzandı. Bir eliyle midesini bastırıyordu. Zühre ninem, onun bu durumunu görünce:

«Karnın mı ağırır, yoksa acıktığın için mi bastırırsın böğrünü bre evlâdım?» diye sordu. Dayım, başını salladı:

«Hem ondan, hem ondan...» dedi, «Acıktım mı, başlar sancımağa middem!»

Annem, mutfaktan seslendi:

«İstersen biraz ekmek-peynir vereyim ağabey! Açlığını bastırır. Büryanı henüz oturttum maltıza, ama yarım saate kadar her şey hazır olur.»

«Pek âlâ, öyleyse ver bir lokma ekmek, atayım ağzıma..»

Annem, bir sahan içinde ekmek-peynir getirip dayımın önüne koyduğu sırada Zühre ninem beni omzumdan tuttu. Yüzü anaç mutlulukla aydınlıktı:

«Hade, sen de bir koşu git Mustafa dayınlara..

Söyle, hemen gelsinler. Bu gece evlâtçıklarımla, gelinlerimle, toruncuklarımla bir sofra başında toplanacağımızı söylemedin mi Hatice yengene?»

Başımı salladım:

«Söylemez olur muyum? Söyledim nineciğim, söyledim ama Mustafa dayım İstasyon'a salep satmağa gitmiş. 'Dönünce duyururum kendisine, hanım annemin çağırısını.' dedi Hatça yengem.»

«Bu saata ka' kalmaz, dönmüştür salep satmaktan Mustafa'cığım.» diyerek sırtımdan itti Zühre ninem, «Hade, koş! Hemen gelmelerini söyle!»

Ben kapıya doğru atıldığımda Ismayıl dayım. fırlayarak doğruldu uzandığı yerden, beni alakoymak ister gibi kolunu uzatarak:

«Dur!» diye bağırdı, !Gelemez onlar bu eve..»

Zühre ninem de, annem de şaşalayarak birbirlerine bakıştılar.

«Ama neden?» diye sordu annem.

«İşte o kadar söylüyorum. Bu kapıdan içeri giremez onlar.» diye bağırarak yineledi İsmayıl dayım, «Ne bu kapıdan, ne benim kapımdan.»

Zühre ninem, iki dayımın memlekette, bir alacak verecek nedeniyle kavga edip dargınlaştıklarını anımsamış, yüzündeki mutlu aydınlığa gölge düşmüştü:

«Hâlâ o eski kinini sürdürür müsün kardaşçığına bre köpek?» diye azarladı Ismayıl dayımı, «Kafirin malımıza, canımıza verdirdiği onca ziyandan sonra, aklını başına devşirip hâlâ bağışlayamamış mısın o üç altıncığı Mustafa'ma? Paracanlısı aç gözlü köpek, madem öyle, o pareyi sana ben vereyim de, aranızdaki dargınlığı kaldır. Bu gecenin sevincini kursağımda bırakma! Dualarının kabul olduğunu, evlâtçıklarımın etrafımda toplandıklarını göreyim de,

bu fâni dünyadan gözlerim açık gitmeyeyim.»

İsmayıl dayım, ninemin vereceği üç altının sıcaklığıyla yumuşamış gibi yerine oturdu:

«O hesap gene başka..» dedi, «Boynu devrilesice soytarı, keşke yalnız altınlarımı vermemekle kalsaydı da, o boku yemeseydi..»

Zühre ninem, Mustafa'cığının yapmayacağını bildiği, kendince en ağır suçları sıralayarak:

«N'aapmıştır bre kardaşçığın? Yol mu kesmiş, adam mı öldürmüştür? Yoksa evli bir kadının ırzına mı geçmiştir, ha söyle!» diye bağırdı.

İsmayıl dayım, anasıyla bacısının, kardeşine olan bağlılıklarını sarsabilmek için suçlamasını daha da etkinleştirmeğe çalışarak:

«Yediği bok o cinsten olsa, adı yiğide çıkardı. Oysa onun yaptığı kendisini de, bizi de âlemin gözünde iki paralık ediyor.» dedi.

Annem de, Zühre ninem de soluklarını tutmuşlardı. Mustafa dayımın işlediği suçun ne olabileceğini kestiremiyerek İsmayıl dayımın ağzına bakıyorlardı. Dayım da baklayı ağzından çıkarmıyordu.

Ninem dayanamadı:

«Neye bunca suçlarsın Mustafa'mı? Duşmanın mı o senin? Has kardaşındır o bre, has kardaşım..» diye bağırdı.

Ismayıl dayım, annemin önüne koyduğu, Naziye'le Pakize'nin ucun ucun kemirip atıştırdıkları ekmek-peynirden birer parça kopararak ağzına attı:

«Öyle kardaşın Allah vücudunu kaldırsın!» diye homurdandı, «O karıyı nikâhlamakla ailemizin namısını ikiparalık etti.»

Zühre ninem, gelinini korumak ister gibi kollarını kavuşturdu:

«Şimdi de o gül gibi tazeye mi dil uzadırsın, bre soysuz köpek?» diye bağırdı, «Ne kusuru varmış kızçağızın?»

Dayım, ağzındaki lokmayı, ivediyle, gözleri yaşararak yuttu:

«Bilir bilmez konuşma ana!» diye bağırdı, kızarmış bir yüzleğ «O gül gibi taze, dediğin kan, kaşerlenmiş orospidir. Boynuzlu oğlun da onu İzmir'in Tepecik Umumhaneleri'nden alıp kendisine nikâhlı kan etmiştir.»

Bu suçlama, odada kırbaç gibi şaklamıştı. Annemin eli ayağı kesilmişti. Pakize'yle Naziye'nin ağız şapırtıları durmuştu. Minderin bir köşesinde oturan Letafet yenge, gülümseyerek önüne bakıyordu. Böylesi bir suçlama beklemediğinden Zühre ninem de şaşalamıştı, ama tez toparladı kendini:

«İnanmam!» dedi, «Söylediğin gibi kötü bir kız olsaydı, Mustafa'm onu nikâhlayıp koynuna almazdı. Güzelin duşmanı çok olur.»

İsmayıl dayım parladı:

«Hovardanın boynuzlusu her boku yer, anacığım! Boşuna kanat germe oğluna! Bu kaşerlenmiş orospiyi Tepecik Umumhaneleri'nden aldı diyorum sana.. Hemşehriler oğlunun marifetini bana duyurduklarında ben de inanmak istemedim. Hemen attım kendimi İzmir'e..» Dayım, arkasına yaslanıp midesine bastırdı elini, soluklandı. Hepimiz ağzına bakıyorduk. «Basmahane arabacı durağında yakaladım kardaşımı.» diye sürdürdü konuşmasını, dayım, «'Tepecik Umumhaneleri'nden bir karıyı nikâhlamışsın kendine, doğru mu?' diye sordum. Hiç fütursuz: 'Doğrudur, nikâhlamışım.' karşılığını verdi. Tepem attı: 'Nasıl yaparsın bunu Muto? Nasıl sokarsın kaşerlenmiş bir orospiyi ailemiz içine?' diye bağırdım. Kırbacına davrandı: 'Ağzını topla aga!. Bugüne bugün yengen olmuştur o kadın senin.. Böyle konuşamazsın! Konuşursan kırbacı kafanda paralarım.' dedi. Dilimi tuttum: 'Bin kişinin artığı, günahkâr bir kadınmış o, Mustafa! Ne sen ona karım diyebilirsin,

ne de ben yenge diyebilirim, kardaşım. Hemşehrilerin yüzüne nasıl bakarız sonra? Olmaz böyle şey, olamaz! Hemen boş kâğıdını gönder gitsin Karıya!' Hiç oralı olmadı: 'Alemin ne söyleyeceği hiç umurumda değil.. Hatça iyi bir kadındır, senin namıslı bellediğin karıların cümlesinden daha namıslıdır. Umumhaneye düşmüşse utanç onun değildir. O kimsesiz yavruyu dağa kaldırıp kötü yola iteleyen namertlerindir. Kendilerine efe adını veren o gümüş mavzerli, çalıkakıcı pezevenklerdir. Biz Hatça'yı düşürüldüğü çamurdan çıkardık, sevap işledik. Utanmak bize düşmez. Bize dil uzatacaklar utansın!' diyerek onu savunmaz mı?»

Zühre ninem, coşkuyla atılarak, dayımın sözünü kesti:

«Çok doğru söylemiş Muto.cuğum! Onlar utansınlar ya.. İstemeden kötü yola sürüklenmiş, günahkâr bir kadını düştüğü bataktan kaldırmak büyük sevaptır.. (Kötü yerden karı nikâhlamanın ecri sevabı büyüktür) diye yazar kitaplar. Aferim Muto'ya.. O nur yüzlü tazeyi bataktan kurtarmakla Tanrının sevgili kulları arasına katılmıştır. Bütün eski günahları bağışlanmıştır, kardaşçığının. Ne mutlu ona!»

İsmayıl dayım, birden fırladı, kalktı ayağa.. Zehirli bir dille:

«Demek herşeyi öğrendikten sonra sen de konaklı Emine hanımın kızı, boynuzlu oğlunun umumhaneden aldığı orospiyi, gelinin diye bağrına basacasın! Kapından içeri girmesine, sofrana oturup aynı kaba kaşık daldırmasına, kirini çamurunu etrafa bulaştırmasına izin verece'sin! Gül gibi taze dul kızının namısına söz getirmesine bile ses çıkarmayaca'sın, öyle mi?» diye bağırdı.

Zühre ninem, dayımın saldırısına pabuç bırakmadı:

«Kem söz, kem niyet sahibine aittir. Elin hatırı için ben ne oğlumu inkâr ederim, ne de gelinimi.. Madem onlar birbirlerini beğenmişler, almışlar, başımın üstünde yerleri var. Biz anamızdan böyle görmüşüz evlât. Hanayımızın kapıları her tanrının kuluna açıktı. Vlah çingenesi de gelip otururdu soframıza, hacısı hocası da.. Karnımda taşıdığım, emzirip büyüttüğüm ciğerparemle, nikâhına alınağa lâyık gördüğü karısına mı yasak koyacağım? Hay tövbe. Tanrım yazdıysa bozsun!»

Bana döndü:

«Hade koş, çağır Mustafa dayınları da gelsinler!» dedi kesin bir dille..

Zühre ninemin, Mustafa dayımgile arka çıkması beni öyle coşturmuştu ki, Ismayıl dayımın yanıt vermesini beklemeden:

«Şimdi nineciğim!» diyerek fırladım. İki dakika sonra Mustafa dayımlardayım. Dayım, istasyondan yeni dönmüştü. Ayaklarını sıcak su dolu leğene sokmuştu. Hatça yengem önünde diz çökmüş, ayaklarını uğuyordu.

«Dayıcığım! Zühre ninem selâm söyledi, yemeğe bekliyor sizi..»

Mustafa dayım yüzünü buruşturdu:

«Keyfim yok yeğen!.» dedi, sesi kısık çıkıyordu. «Bak ayaklarımı sıcak suya soktum, terleyip açılayım diye.. Hade, git söyle! Bizi beklemesinler, misafirlerini de aç bekletmesinler..»

Dayımın boynuna sarılıp yakardım:

«N'olursun dayıcığım, gidelim bize!. Annem etli büryan, pekmezli irmik helvası yaptı.»

«Bizim hissemizi saklasın annen.. İyi olursam yarın bir ara uğrar, yeriz.. Bak sırtım ter içinde... Sokağa çıkarsam sağlama kafayı vururum.»

Ben de direndim:

«Yengem arkana bez korsa üşümezsin dayıcığım. Ninem beni hep öyle korur. N'olur, bu

gece gidelim bize, gidelim de Ismayıl dayım öfkesinden çatlasın!»

Mustafa dayım, başını geri alarak dikkatle yüzüme baktı:

«Ismayıl dayın bizim gelmemizi istemedi mi?»

«İstemedi ya.. 'Kapıdan içeri sokmayacaksınız onları.' dedi. Hatça yengem için de kötü şeyler söyledi, ama dediklerinin çoğunu anlamadım. Ismayıl dayım seni hiç sevmiyor yenge!»

Önlüğüyle ellerini kurulayan yengem, yanağını okşadı:

«Biliyo'm tosunum! Heç sevmez o beni.. Emme ben de onu sevmiyo'm ki!»

Dayım sordu:

«Anam ne dedi, Ismayıl dayın böyle konuşunca?»

«Ne diyecek ki, bi güzel ağzının payını verdi, aslan Zühre ninem.. 'Biz kapımızı Vlah çingenesine bile kapamamışız, ciğerparem Mustafa'mla nur yüzlü gelinime mi kapayacağım?' dedi, 'Koş çağır onları gelsinler' dedi, beni buraya yolladı.»

Hatça yengem duygulanmıştı, avucunun içiyle gözlerini kuruladı:

«Tanrım ona da cennet kapılarını açar, kıyamet gününde inşaallah!» dedi.

Bu kez Hatça yengeme doladım kollarımı:

«Bize gideceğiz dii mi Hatça yenge?»

Hatça yengem yanağını öptü:

«Bu gece biz gelmeye'ın size tosunum!» dedi, «Gelirsez öteki dayın dilini tutmaz, kötü bi lâf ede, 'Mustafa dayın da altında galmaz, derken iki kardaş, allah saklasın, birbirlerine girellee', iyisi mi, biz burda kala'm tosunum! Zöhre ninene 'Hastalanmış, yatmış. dersin. Biz yarın fırsat kolla', bir ara uğrarız size.. Gözel ananın gözel yimeklerinden tadarız eğer galmışsa..»

Direnmem boşunaydı. Çaresiz yalnız döndüm eve..

Kardeşiyle bir sofrada buluşmağa razı olmadığından İsmayıl dayım karısını, çocuklarını alarak gitmişti. Aç kalmasınlar diye annem, hazırladığı yiyeceklerden, bakır sefertaslarını doldurmuş, Naziye'nin eline vermişti. Onlar gidince Zühre ninem, çok kederli olduğu zamanlarda yaptığı gibi nafile namaza durmuştu. Geldiğimi duyunca selâm verip namazını bozdu:

«Gelmiyorlar mı?» diye sordu.

«Gelmiyorlar nineciğim. Mustafa dayım hasta dönmüş eve.. Bu gece gelemeyecekler, ama yarın uğrayacaklar..» dedim.

Birden çocuk gibi ağlıyarak seccadeye yumuldu Zühre ninem:

«E bre Ismayıl! Birşeycik demem, allahından bulasın! Kardaşçağızının da, karıcığının da kaplerini kırdın, hepimize yemeği zehir ettin bu gece.. Dilerim allahtan, yaşadıkça sana da ağız tadı bildirmesin!» diye ilendi.

O geceki kaçışından sonra İsmayıl dayımın bir daha bize hiç gelmeyeceğini sanıp sevinmiştim. Oysa iki gün geçmeden damladı. Annesinin elini öperek bağışlanmasını diledi, sonra Mustafa dayımdan eski alacağıyla birlikte beş altın vermesini istedi.

Zühre ninem, düşüncesini dan dan söyleyen bir kadındı. Bu kez de öyle yaptı:

«Bre açgözlü çingene! Meğer sen benim kırılan gönlümü almak için değil, altıncıklarımı talan etmek için gelmişsin buraya!» dedi.

İsmayıl dayım, yılışarak sarılıp öptü annesini:

«Bu parayı ödünç olarak istiyorum senden. anacığım! Pazarcılık yapacağım. Köylerden yumurta, peynir, yağ toplayıp buradaki pazarlarda satacğım billahilazim.»

Ninem, oğlunun kollarından kurtulmağa çalışarak:

«Çok dinlemişim bunları senden.» dedi. «Maymun gözünü açtı.. Mustafa'nın üç altın borcun-

dan başka para koparamazsın benden..»

İsmayıl dayım, çok yakardıysa da, ninemi yumuşatamadı. Çaresiz üç altına razı oldu. Ninem, eteğini toplayıp uzun donlarının uçkurunu buldu. Önceden üç altını oraya düğümlemişti.

«Al!» dedi, «Görüp göreciğin bu son paradır benden. O şınlak, aç gözlerini torak doyurur inşaallah!»

Paraları alınca İsmayıl dayım, hemen izin isteyip gitti. Köylerde ve pazar yerlerinde alış veriş yapma bahanesiyle kış bastırasıya, bir daha evimize hiç uğramadı. Bizde Mustafa dayımgille karşılaşmaktan korkuyor olmalıydı. Oysa Mustafa dayımlar da sık gelmiyorlardı artık evimize. Hatça yengem, hamileliğini bahane ediyor:

«Aşerme öğürmelerimle gönlünüzü aktartır. keyfinizi kaçırırım, hanım ana, az'cık düzeleyim hele!» diyordu. Zühre ninemse, onun İsmayıl dayımın şerrinden bize gelmediğini söylüyordu:

«Saygılı gelinim benim! Kendi yüzünden bize söz gelmesini istemiyor fukara..»

Onlar gelmeseler de bazen ninemle, çoğu kez de yalnız olarak, hemen her gün Mustafa dayımgile gidiyordum. Aslında yalnız gitmeyi yeğliyordum, çünkü işini bitirince yengem beni karşısına alıyor, karnını okşayarak, doğacak yavrusu üzerinde tutkuyla konuşuyordu. Anlattıkları masal kadar tatlı geliyordu bana:

«Doğacak yavrum oğlansa, ya sana benzesin ya da Mustuva dayına.. İkinize birden benzerse daha da makbulüm. Kömür gibi kara, güleç gözleri senden, perçim perçim gür saçları da dayından alıveriyse, kötü mü olu', he tosunum? Yavrım doğduğunda, sen zabahları erkenden bize geli'n. Liyene ılık su doldururuz. İçine a'cık gülsuyu gatarız. Sabunu köpürtüp bi gözel yuvarız. Miskler gibi gokan yavrımı emrizip

doyurdum mu, salıncağına yatırırız. Sen ipini çeker, sallarsın, ben ninni söylerin yavrıma.. Aha şöyle:

Dandini dandini danalı bebek
Zıbını kundağı oyalı bebek
Şu gadan oldu doğalı bebek
Uyusun da büyüsün nenniii!»

Ninniyi söylerken karnını okşardı, uyarmak ister gibi. Ninni bitince gene başlardı konuşmağa:

«Bak, eğer kızım olursa, onun benden başkasına benzemesini heç istemem. Biliyo'm, sen çok sevdiğin Zöhre ninene benzemesini iste'n, öyle değil mi? O da gençliğinde herhal çok gözelmiş. Anan da gözel bi hanım. Emme yoo... Gızım benden başka kimseye benzemeyecek... Saçları benimki gibi kıvır kıvır olcek Gün furduğunda, yağ çalınmış gibi ışıyacak telleri.. Ona oyalı anteriler dik'çem... Pullarla süslü başlıklar keydir'cem... Bi gören, bi taha görmek istiyecek alma yanaklı, kiraz dudaklı, güvem gözlü gızımı...»

Biran duralar, saçlarımı avucuyla dağıtırdı:

«Böyüyünce onu sene nikahlıy'cem.. Damadım olmak iste'n, değil mi?»

Hevesle boynuna sarılırdım:

«Elbet isterim yengeciğim!» derdim.

O da:

«İyi!» derdi, «Aranızda altı, bilemedin yedi yaş fark ol'cek... Tam da birbirinizin dengisiniz hani... Er gısmı, garı gısmından altı, bilemedin yedi yaş böyük ol'cek. Gızımı alırsan bene yenge demiy'cen, ana diy'cen. öyle değil mi? Helbet ya... Yavrım bir'ken, iki ol'cek. Gızım da siz gibi gözel kızanlar doğur'cek... Emme torunlarımı ben bakıp böyüt'cem, ha... Size onnarı salt oğşayıp sevmek düş'cek...»

Hatça yengem, kızının kendisinden başkasına benzemesini istemezdi ya, iş bahtına gelince

«Yaniya, dul karının aylıklı arabcısı mı olacağız bacanak?» diye sordu dayım, hoşnutsuzluk sezilen bir deyişle...

Mestan ağanın kaşları çatıldı:

«O ne biçim bir sözdür, kopuk kardaşım?» dedi, «Sen gibi saydığım bir yiğidi, eksik eteğin birine kul edeceğimi nasıl getirirsin aklına? Hiç kimsenin Tanrıdan başkasına kulluk etmesine rızam yoktur benim... Arabayı kiralaycağız sana.»

«Kiralayacak mısınız?»

«Kiralaycağız ya.. Her hafta onlara bir geçim parası ayıracaksın kazancından. Üst yanı senin olacak...»

Dayım, tırnağını kemirdi:

«Bir arabyla iki ev geçindireceğiz, desene!»

«Yoo!.» diye itiraz etti Mestan ağa, «Bir koyundan iki post çıkmayacağını biliriz evvel Allah... O garipler, aza kanat ederler. Elverirki çeşmenin suyu kesilmesin. Benim hesabıma göre arabanın dört tekerinden biri onlar için, üçü senin için dönecek. Böyle olmasa hayvanların yemini arpasını nasıl denkleştirirsin? Ama bak! Arabanı koyacak han, atları barındırack ahır da düşünmeyeceksin. Satılmış ağa'nın avlusunu da, ahırını da bedavaya kullanacaksın. Buraya çok yakın evleri, iki sokak ötede... Ee? Bu kısmete ne diyorsun?»

Mustafa dayım, omuzlarını kaldırdı:

«Ne diyeyim bre bacanak? Madem sen böyle münasip görmüşsün, hay hay! Kiralarız rahmetli kopuğun arabasını... Canla başla çalışıp evvel allah onları aç, açıkta bırakmayız. Tanrım vücut sağlığı verir de, utandırmaz bizi dosta düşmana karşı inşaallah!» Birşey hatırlamış gibi toparlandı: «Ha, bak Mestan ağa! Rahmetlinin oğlu, eli kırbaç tutacak yaşa geldi mi, bir gün bile geçirmeden arabayı çekerim altına...»

«Zahmet olacak size yenge!» dedi, «Biz arabacı milleti soğuğa da, sıcağa da alışkınız ya, şekeri bolca bir ıhlamuru, şu savaş yıllarında kolay kolay reddedemem.» Mestan ağa, mindere yöneldiğinde yerdeki para kümelerini gördü: «Salep satarak topladığın paralar mı bunlar? Güğümüne hammallık ettiğin yetmezmiş gibi, bir de para hammallığı mı yaptırıyor bu tellak peştamalı sana? Şimdi daha da acıdım yorulmana.»

İki meslektaş, mindere karşılıklı oturdukların-da yengem, ıhlamurları koşturdu. Biz de yengemle yerdeki para kümelerinin çevresinde oturup ıhlamurlarımızı karıştırarak, Mestan ağanın ağzına diktik gözlerimizi. Mestan ağanın kötülemesi yüzünden para kümelerinden soğumuştum.

Tüyübozuk'un babası, ıhlamurundan höpürtülü yudumlar alıp hikmetler savurarak, dayımın önüne çıkan olasılığı açıkladı: İki gün önce bir arabacı arkadaşları dünyasını değiştirmişti. Çanakkale'den oğlunun künyesi geldiğinde içip körkütük serhoş olduğundan mı Satılmış ağa Porsuk'a yuvarlanmıştı. Yoksa evlat acısına dayanamayıp ölümün kucağına atıldığından mı, orsını Tanrıdan başk bilen yoktu. İyi bilinen bir şey vrsa, o da kırkbeş yaşlarında bir eksik etek'le yedi yaşlarında bir oğlanın ortada kaldıklarıydı. Mestan ağa'yla arabacı Satılmış, çocukluk arkadaşı imişler. Birlikte büyümüşler, birlikte meslek tutmuşlar. Her zaman kardeş gibi kollarlarmış birbirlerini. Şimdi dul karısıyla yetimini korumak ta ona düşermiş. Düşünmüş: Arabayı satıp onlara geçim parası yapsa, bir zaman için iyi, ama sonrası yok, hazıra dağlar dayanmaz. Hele bu savaş yıllarının pahalılığın... Arabayı satmasa, o da olmaz. Kendisi iki arabayı birden nasıl çalıştırsın? O zaman dayım gelmiş aklına. Arabayı dayım kullanmalıymış.

önünde tellak peştamalı, seni kent içinde salep güğümünü dolaştırır gördükçe arabacılık haysiyetim ikiparalık oluyordu, zıvanadan çıkıyordum. Eh şükür, Tanrının gönderdiği kısmeti tepmezsen, gayri hamam önlerinde tarçın zencefil koklayıp hapçırmaktan kurtulursun, nice zamandır hasret kaldığın kancık beygir bossuruğuna ve de fışkı kokusuna kavuşursun!»

Mustafa dayım, o ünlü kahkahalarından birini attıktan sonra, gözleri parıldayarak Mestan ağa'nın ellerine sarıldı.

«Amman bre Mestan agac'ım, sahi mi sülersin? Bir arabacılık işi mi bulmuşsun kopuk kardaşına?»

Mestan ağa, eldivenlerini gocuğunun ceplerine yerleştirirken başıyla doğruladı:

«Elbette sahi...» dedi, «Biz arabacı milleti yalanı salt müşterilere söyleriz. Eğer salep güğümü taşıyan ellerin dizgin kullanmasını unutmamışsa, beş para harcamadan, yepyeni bir arabanın sahibi olup kopuk kardaşların arasına katılbilirsin!»

Mustafa dayım, şaşkınlığından ne yanıt vereceğini bilemedi.

Dayımın yeniden mesleğine dönebilmesi olasılığı, yengemi de heyecanlandırmıştı. Kocasının: 'Salep sütlüüü!' diye bağırarak çarşı pazar dolaşıp eve yorgun dönmesinden o da hoşnut değildi. Bu nedenle dayım yanıt vermeyince, konuksever bir evhanımlığı içtenliğiyle sözü aldı:

«Şöyle mindere buyurun Mestan ağa!» dedi, «Niye ayakta dinelip duruyo'nuz, ırahat oturup ırahat gonuşmak varkana? Kürkünüzü de soyunun! İçerisi sıcak... Bi kupa demli ıhlamur vere'm de, canınız ısınsın! Kardan yüzünüz pancara dönmüş..»

Mestan ağa, gocuğunu çıkarıp yengeme verdi:

kırklıkları, ikilikleri, çeyrekleri; nikel metelikleri, yirmilikleri, kırklıkları ayrı kümelerde biriktirmek, sonra onar, yirmişer sayıp kağıda sararak fişenk yapmak çok tatlı bir oyun gibi gelirdi bana..

Dayı-yeğen, sevinçle çöktük para yığınının başına... Bir oyun coşkusuyla dayım, paralardan birini iki avucu içinde saklayarak sordu:

«Yazı mı, tura mı?»

«Yazı...»

Dayım, parayı yere attı. Sevinçle ellerimi çırptım:

«Yazı geldi, ben kazandım..»

«Öyleyse hangi paraları fişenk yapmak istediğini söyle, yeğen!»

«Gümüşleri elbet..»

«Ama dikkat et, bu kez gümüşler nikellerden çok daha az... Bahsi ben kazanırım sonra.

«Bekle kazanırsın!. Bir avuç gümüş parayla aldığını, bir kese nikel parayla alabilir misin çarşıdan? Bahsi ben kazandım gitti...»

Birbirimize nispet vererek bozuk paraların yarısını ayırmamıştık ki, sokak kapısı önünde bir arabanın durduğunu, arkasından tokmağın dövüldüğünü duyduk. Ben fırlayıp kapıyı açtım. Gelen, gocuğu yün atkısıyla arabacı Mestan ağaydı.

«Dayın evde mi?»

«Evde, Mestan amca... Buyur!» diyerek yol gösterdim.

Dayım sevinçle karşıladı arabacıyı:

«Hoş gelmişsin bre kardaş!. Bir hayır rüzgarı mı atmıştır seni bizim fakirhaneye, böyle kışta kıyamette?.»

Yüzü soğuktan kızarmış olan Mestan ağa:

«Elbette hayır rüzgarı atacak, şer rüzgarının aramızda işi ne?» dedi, örgü yün eldivenlerini çıkarıp atkısını çözerek, «Ne yalan söyleyeyim,

SALEPCİ DAYIM ARABACI OLUYOR

— 1 —

Mustafa dayım, anasına verdiği sözü tutarak beni salep satmağa götürmüyorsa da, bazı Cuma geceleri (*) tarikat toplantılarına giderken, sarıp sarmalayıp beni de yanına alıyordu. Aslında Mustafa dayım sofu bir adam değildi. Cuma günleri bile pek seyrek olarak giderdi camie... Ama tarikat toplantılarını hiç kaçırmazdı. Özellikle Alikoç'un Tatar Mahallesi'ndeki Rufai tekkesi, en sevdiği yerlerden biriydi. Sanıyorum ki, Rufai dervişlerinin şişli, topuzlu gösterileri, Alikoç'un cam bardakları, şişeleri katırdatarak yemesi, benim kadar onu da eğlendiriyordu.

Bazı geceler tuluat kumpanyalarının oyunlarına ya da Karagöz'e giderdik. Oyuncuların nüktelerine, Karagöz'ün tekerlemelerine dayım, gözleri yaşarasıya gülerdi. Öyle gümbürtülü kahkahalar atardı ki, salondaki tüm gülüşleri bastırırdı. Seyircilerin bir bölümü oyuna değil, onun kahkahasına kapılarak gülerlerdi.

İlk karın düştüğü bir Cuma gecesi, Rufai tekkesinde ayin olmasına karşın evde kaldık. Hasta düşerim korkusuyla yengem gitmemize engel oldu. Canımız sıkılmasın diye, bir hafta içinde deri torbada birikmiş madensel paraları ortaya dökerek, cins cins ayırıp fişenk yapmamızı önerdi. Şıkır şıkır parayla oynayarak gümüş

(*) Perşenbe günü akşamı.

tafa'nın sevgili karısısın... Karnında taşıdığın da onun dölü... Sen de, yavrum da bana uğur getirdiniz. Bak her gün torba torba para taşıyorum evimize... İlkyaz'a değin bir araba parası biriktirmiş oluruz inşaallah! Arabayı aldık mı, dokunma keyfimize... Gayri ahırı olan bahçeli bir Tatar evine taşınırız. Çiçek yetiştirmen için sırlı saksılar alırım sana...»

Yengem, kendini Mustafa dayımın tatlı hayallerine kaptırmıştı. Bakışlarını uzaklardan aldı.

«Bi de kümes isterim, bahçanın obir ucunda.» dedi, «Tavuk, hindi, kaz yetiştir'cem... Cins tavuklarım, güççük yavrımıza her gün taze yımırta doğur'cekle', ona yidirem diye...»

Mustafa dayım, karısının çenesini tutup kaldırdı:

«Tamam, koskoca bir kümes te yaparım sana, her istediğini de alırım, ama bir daha eski günleri anmayacaksın, oldu mu?»

«Oldu...» dedi yengem, bir süre dayımın bıyıklarını yukarıya doğru burdu:

«Emme başkasına söz geçiremem ki... Ben unutsam, onlar unutturmazlar.. En başta ağan.. Nerdeyse davul dövdürüp dellal bağırtacak şeherde... Onun kötülemesi yüzünden evimize gelip gidenlerin de ayağı kesildi.»

Mustafa dayım, üzgün bir yüzle, karısını kollarından uzaklaştırarak doğruldu:

«Sen ziyaretlerine karşılık vermezsen, elbette onlar da keserler ayaklarını..»

Hatça yengem, çaresizlikle ellerini uğuşturdu:

«Karşılık veremedim, veremiyo'm işte... Bi gün yüzüme gapıyı çarpacakla' diye ödüm kopuyo'... Çok sevdiğim hanım anamın evine gitmeğe bilem içim elvermeyo' Benim yüzümden biri, dul bacına söz değdiriyse, n'e derin? Ölsem taha iyi...»

derdiğin! Karnımdakini yitirtmek mi muradın? Onsuz zenginliği neylerin ben?» diyordu nazlı nazlı...

Dayım, karısını döndürmekten vazgeçiyor, onu götürüp mindere oturtuyor, karnını sevecenlikle okşayarak:

«Holan hergele!» diye sesleniyordu görünmez yavrusuna,» Ananın karnına düştüğün günden kısmetimiz açıldı, para yağıyor üstümüze... Yoksa sen de Ismayıl amcan gibi, paracanlısı biri mi olacaksın, ha?» Sonra Hatça yengemi yanağından öperek müjdeliyordu:

«Oğlum için bugün ceviz ağacından bir beşik ısmarladım doğramacıya.. Sana da güllü bir fistanlık aldım. Bakalım beğenecek misin?»

Karısının yanıtını beklemeden fırlıyor, salep sehpasının alt gözünden bir paket çıkarıyor, dürülü kağıdı yırtıyor, güllü basmayı kendi omuzundan aşağıya salıp gösteriyordu:

«Nasıl, beğendin mi Hatça?»

Hatça yengem, yüzü parıldayarak bakıyor basmaya, gözlerinde muzip bir gülümseme:

«Beğenmesine beğendim, eysik olma ya, kaç endezeymiş bu basma?»

«Şey, altı arşın...»

«Öyleysem ikimize de yeter... Doğumdan sonra bi örnek dikineniriz gızımla..»

Mustafa dayım, gelip karısını basmayla sararak kucakladı:

«Demek ilk kızanının oğlan olmasını istemiyorsun. İlle de kız olacak, öyle mi?»

Hatça yengem, dayımın saçlarını okşadı:

«Küsme öyle!» dedi, «Karnımda oynayanın kız olacağı doğuyo' içime, nedeyin? Rabbim bilir a, geçmiş günleri anımsadıkça yüreğimi bi korku kapliyo' Gızım olmasını heç istemiyo'm.»

Mustafa dayım, karısını göğsünde sıktı:

«Unut artık o günleri, Hatçe!. Korkulu bir düştü o, geçti. Sen bugüne bugün Salepçi Mus-

duralardı, yüzü gamla kararırdı:

«Yo, yooo! Rabbim bahtını benimkine benzetmeye gızımın, istemen! Onun da ben gibi eteğine çamır, alnına kara çalınmamalı..» der, uzun uzun ağlamış ta, yeni durulmuş gibi, derin derin iç çekerdi.

Boynuna sarılıp:

«Ama baksana yengeciğim, senin ne eteğinde çamur var, ne de alnına kara çalınmış... Zühre ninemin dediği gibi nur yüzlüsün sen yengeciğim!» diye itiraz ettiğimde, tatlı tatlı gülümseyerek beni kollarına alırdı:

«Mustuva dayın yuyup çitiledi de, şükür Tanrıma, şinci temizlendim, yoğsam tümden batak içinde debelenip boğulacağ'dım.»

— 6 —

Soğuklar bastırınca bir daha dayımla salep satmağa çıkamadım. Zühre ninem:

«Bu soğuklarda yetimimi sokak sokak dolaştırır da hasta edersen, kıyametecek bağışlamam seni Muto, bilesin!» dediğinden, tüm yakarılarıma karşın beni birlikte salep satmağa götürmüyordu dayım.

«İştihanı İlkyaz'a sakla, yeğen! O zaman daha büyümüş olcaksın! Hele şimdi evde otur, iyi besle cancağızını da, çalışınağa gücün olsun,» diyordu.

Sıcaksular'da, İstasyon'da günde üç-dört güğüm salep sattığı oluyordu dayımın. Akşamları bir çanta kağıt, bir torba gümüş ve nikel parayla dönüyordu eve. Kapıdan içeri girince Hatça yengemi sevgiyle kucaklayıp kaldırıyor, bir eliyle para torbasını şıngırdatarak:

«Zengin oluyoruz Hatçe, zengin!. Şu paralara bak!» diyordu. Hatça yengem, sırtını şamarlayarak kocasını yalandan azarlıyor:

«De, yetti odanın içinde beni savurup dön-

Mestan ağa, içten gelen bir coşkuyla sarıldı Mustafa dayıma:

«Ben söylemeden bunu diyeceğini biliyordum kopuk kardaş! Günü geldiğinde ona arabacılığın tüm hünerlerin belleteceğinden kuşkum yoktur..»

— 2 —

Böylece Mustafa dayım, Mestan ağanın deyişiyle, tellak peştamalını soyunup yeniden arabacı gocuğunu geçirmiş oldu sırtına. Bizimkiler, ne koşulla olursa olsun, dayımın bir araba sahibi olmasına pek sevinmişlerdi:

«Oh, şükür Tanrıma! O koca salep güğümünü akşamacek sırtında taşımaktan kurtuldu evlatçığım.» diye bayram ediyordu Zühre ninem. Oysa belli bir işi olmayan İsmayıl dayım, kardeşinin bir araba sahibi olmasını çekemiyordu. Kıskançlığından ona arabayı Mestan ağanın sağladığına da inanmıyordu. Faytonu mutlaka Zühre ninem satın almıştı Mustafa dayıma... Kiraladı, demeleri aldatmacaydı. Evlerinde konuk kaldığım günler, beni bu yönden sorguya çekerdi. İsmayıl dayım:

«Payton alsın, diye kaç altın verdi ninen, Mustafa dayına?»

Ters ters bakardım:

«Fayton için hiç para vermedi ninem, Mustafa dayıma..»

«Vermiştir, vermiştir, saklama! Koca arabayı başka nasıl alırdı Muto?»

«Mustafa dayım arabayı satın almadı ki, kiraladı...»

İsmayıl dayım, ağzımdan istediği yanıtı alamayınca kızardı:

«Sen de aynı kabağa osuruyorsun, ama ben yutmam! Paytonu Muto'ya anaının satın aldığına kalıbımı basarım. Benden yirmi meçidiyeyi

esirger, ama sevgili Muto'suna keseyle altın feda olsun!.»

Bu savından onu kimse döndüremezdi.

Mustafa dayıma arabacılık çok yaraşıyordu. Araba üstünde oturması, kırbaç tutuşu, dizgin kullanışı kimseninkine benzemezdi, fiyakalıydı. Dili-damağı arasından deeh! anlamına çıkardığı seslere, ortasında mavi püskül bulunan kırbacı patlangaç gibi şaklatışına bayılıyordum. Her zaman sağ kaşı üstüne eğilmiş tüylü bir kalpak giyerdi başına. Kulağı üstünde de mutlaka bir mevsim çiçeği bulunurdu. Sırtına, kuzu postu astarlı, yakası tavşan derisiyle kaplanmış çok gösterişli bir gocuk giyerdi. Kıçında kalın şayaktan bir külot pantalon, ayağında geniş konçlu, altı kabaralı sağlam bir çizme vardı.

Dayım atlarını, arabsını da ihmal etmezdi. Atlarının koşumları iri boncuklar, çıngıraklarla süslüydü. Hayvanların yeleleri tertemiz taranmış, birer yanlarında sarı-kırmızı kurdelalar bağlanıp sallandırılmıştı. Tırısa kalktıkları zaman çıngıraklar gidişe ayak tutar, yelelerle kurdelalar bu ritme uyumlu biçimde uçuşurdu. Arabası da titiz bir zevkin izlerini yansıtırdı. Arabanın geniş körüğü boyanıp parlatılmıştı. Fenerlerin pirinçten olan bölümleri altın gibi ışıyordu. Her akşam yıkandığından tekerleklerin boyalı nakışları tertemiz görünürdü. Arabanın iç bölümü de ufak aynalar ve yapma çiçeklerle süslüydü. Bu nedenle Mustafa dayımın arabasına binmeğe canatardım.

Dayım, öğleleri eve yemeğe giderken bize uğrardı. Annesinin elini, bacısıyla benim yanaklarımızı öperdi, sonra gocuğunun ceplerinden paketler çıkarıp bize dağıtırdı: Zühre nineme koz helvası, anneme kavrulmuş iç fındık, bana fıstıklı akide şekerleri verirdi. Şekerin birini hemen ağzıma atardım. Zühre ninemle annem, yemeğe kalması için dayıma çok yakarırlarsa da:

«Bu gün Hatça bekliyor beni.. Başka zaman kalırım!» diyerek onları kırmadan çağırıyı reddederdi, sonra beni yakalayıp birkaç kez havaya hoplatır:

«Biliyor musun? Hatça yengen seni de yemeğe bekliyor,» derdi. Sevinçle boynuna sarılırdım. Ninem, beni zaptedemeyeceğini bildiğinden bu öneriye pek karşı çıkmazdı, ama kaşla göz arasında, pamuklu hırkamı sırtıma geçirirdi. Ninem, arabada dayımın yanında oturmama izin vermediğinden faytonun kanapesine yerleşirdim. Ne ki, sokağı dönünce dayım, faytonu durdurur, beni yanına oturturdu. Dizginleri ikimiz birden tutardık. Dayım:

«Hade yavrum!» diyerek kırbacı şaklatırken ben dizginleri sallar, dilimle damağım arasından cak cak! haydama sesleri çıkarmağa çalışarak ona yardımcı olurdum.

Zincirlikuyu caddesinde oynayan çocuklar, geldiğimizi gördüklerinde koşarak yolumuzu keserlerdi. Dayım arabayı durdururdu:

«Pinin bakalım çocuklar! Ama koltukları kirletmek yok! Hele fenerlere, aynalara el sürerseniz, ensenizde kırbaç gibi şaklar bu beş kardaş» diye elini göstererek onlara gözdağı çekerdi. Herkes arabay doluşunca da sorardı:

«Hangi marşı söyleyeceğiz?»

Her kafadan bir ses çıkardı. Gene kararı o verirdi:

«İzci marşını söyleyeceğiz!»

Dayım, kırbacını şaklatıp: «Hade yavrum! Deeh!» diyerek hem atları hem bizi harakete getirirdi, hayvanlar arabaya asılırken biz de marşa başlardık: «Eskişeh'rin kariman izcileri!(*)»

Ben marşın sözcüklerini bilmediğimden, kula-

(*) Çoğunluğu göçmen çocuğu olduğundan KAHRAMAN sözcüğünü böyle söylerlerdi.

ğıma yansıdığı gibi söylerdim, *karimanicileri* derdim örneğin.

Zincirlikuyu caddesiyle İstasyon caddesi kavşağında marşla birlikte çocukların araba safası da biterdi. Dayım gemlere asılır:

«Haden bakalım, yandı paralar! Dökülün arabadan!» derdi, mahalle arkadaşlarım güle oynaya dağılırlardı.

Bazen evin yoluna sapacağımız sıra, karşıdan biri: 'Arabacı, arabacıı!» diye seslenirdi. Dayım gene gemlere asılırdı:

«Ne dersin? Bu müşteriyi alalım mı arabya?»

Birlikte müşteri taşıyacağız diye yüreğim balon olur, beni gökyüzüne uçururdu:

«Alalım dayıcığım!»

«Bu müşteri ne yana gidecek dersin?»

«Ben, İstasyon'a gidecek, derim!»

«Ben de, Tahılpazarı yönüne gidecek, derim.» Küçük parmağını uzatırdı: «Bahse giriyor muyuz?»

«Giriyoruz dayıcığım.»

«Sen kazanırsan *kırklık* senin! Ya ben kazanırsam?»

«Cebimdeki kırklıklardan biri senin olur.»

Kaşla göz arasında bahis tutuşmamız biterdi. Dayım arabayı müşterinin yanında durdururdu:

«Nereye götüreceğiz hemşehrim?»

«İstasyon'a!»

Müşteri arabaya yerleşirken dayım, sırtımı şamarlardı:

«Çok igballısın yeğen!» derdi, kırklığı da avucuma sıkıştırırdı.

İstasyon dönüşü çoğunlukla boş olurdu arabamız, çünkü müşteri almak için sıraya girmemiz gerekirdi. Dayım, beni eğlendirmek için yol boyunca arabacılık öyküleri anlatırdı:

«Küpürlü'de bir gece Pırserek mahallesine müşteri götürmüştüm, geri dönüyordum. Gök-

yüzü zifir gibi karanlıktı. Bulutlar yere inmişti sanki. Fenerlerin ışıkları önümüzü güçlükle aydınlatıyordu. Vardar köprüsüne vardığımızda hayvanlar zıng! diye durdular. Mavimtırak bir ışık kaplamıştı birden köprüyü... Omuzlarıma da ağır bir yük binmişti sanki... Hayvanlar da bu ağırlığın altındaydılar. Her yanlarından ter, duman fışkırıyordu.' Geceyarısından sonra köprüden geçme! Vardar cadısı hayvanları çatlatır zare.' derlerdi arabacılar, ama kulak asmazdım. Korkuyla, bildiğim tekmil duaları okur. üflerim, ama nafile... Sabahı ettim. Hayvanlardan birini çatlatmıştı cadı o gece..»

Eve vardığımızda yengem, mutlu bir gülücükle, kapıdan karşılardı bizi.. Dayım, yengeme getirdiği çerez paketini ona benim vermemi isterdi. Arabadan atlayıp yengeme koşardım:

«Bunu dayım sana almış yengeciğim, buyur!» derdim.

Yengem paketi alıp yanağımı öperdi:

«Sene bi'şey almamış mı dayın?»

Kasılırdım:

«Almaz olur mu? Bana da fıstıklı akide şekeri almış... Baak!» diye ağzımın bir yanında tutup emdiğim şekeri, dilimin üzerine alıp gösterirdim. Bir elimle de cebimi tokatlardım:

«Burada daha bir kulah şekerim var. Bir tane vereyim mi ağzına?»

Yengem, başını geri çekerdi:

«Şinci kalsın tosunum! Hele önce yemeğimizi yiye'm bi...»

Biz bunları konuşasıya dayım, koşumları çıkarıp hayvanların torbalarını başlarına geçirir, üstlerine örtülerini örterek yanımıza gelirdi. İki koluyla sarıp bizi içeri sokardı. Ama kapı örtülür örtülmez yengem, dayımın kolundan sıyrılıp koşar, leğenle içinde ılık su bulunan güğümü getirirdi. Dayımın gocuğunu, çizmelerini çıkarmasına yardım ettikten sonra eline su dö-

kerdi. Dayım, elini yüzünü güzelce sabunlayıp yuyunca yengem, soba yanında asılı duran ılık havluyu alır getirirdi. Dayım havluyla kurulanırken karısı güğümü leğeni alıp gitmeğe davranırsa buna izin vermez, bir eliyle onu omuzundan yakalayıp kucağında sıkar, yanağını öperdi.

Sofrayı her zaman kurulmuş bulurduk. Üzerinde cami resimleri, yazılar bulunan tahtakaşıklar siniye dizilmiş, yanına dürülü peşkirler konmuş olurdu. Dayım, keyifli sesler çıkararak şilteye çöker, beni de yanına oturturdu. Yengem, dumanı tüten, üzerine kırmızı büberli yağ haşlanmış tarhana kasesini önümüze sürer, sonra kendisi de karnını tutarak besmeleyle karşımızdaki şilteye yerleşirdi. Yemeğe başlama onuru dayıma aitti. Ne ki, dua etmeyi unutup kaşığa davranacak olsa yengem, elini tutar, bir şey söylemeden kocasının yüzüne bakardı. Dayım, gülümseyerek başını sallar, sonra kaşığını bırakıp avuçlarını yukarı kaldırarak yengemin bellettiği duayı okurdu:

«Yemeğimiz arı, suyumuz duru, hamdolsun sana yüce Tanrı!»

Dua bitince dayım, gene kaşığına yapışır, besmele çekerek kaseye daldırırdı:

«Hade yeğen, geri kalmak yok!» derdi.

O darlık savaş günlerinde sofradan tek kap yemekle kalktığımızı hiç anımsamıyorum. Çorbanın ardından ya fasulye-pilav, ya etli patates, ya tavuk yahnisi ya da soğanlı sucuk üzerine kırılmış yumurta yerdik. Ağzımızı tadlandırmak için yengem sofraya son olarak küçük bir tabak içinde reçel, tahan pekmez ya da helva getirirdi. 'Yarabbi şükür!' diyerek sofradan ilkin dayım kalkardı. Ellerimizi, ağzımızı yıkamadan mindere oturamazdık. Çoğunlukla benim yüzümü, ellerimi, sabunlu bezle yengem silerdi.

Yemekten sonra dayımın kahveyle birlikte çu-

buk tüttürmek âdiydi. Ama kahvesini bitirir bitirmez fırlar, kalkardı:

«Filcan soğumadan kaçıyorum diye kusuruma bakmazsın, değil mi Hatça?» diyerek çenesini okşardı karısının.

Yengem, dayımın elini alır, öperdi:

«Hayvanların soğukta dinelip hastalanacaklarından korktuğunu bilmesem, böyle tez kalkmandan alınırdım elbet... Hadi, Tanrı koluna, diline güç, kesene bereket ve'sin!» diyerek kocasını uğurlardı. Dayım çizmelerini giyerken başında dikilip onu seyrederdim. Bana sorardı:

«Sen gelmiyor musun yeğen?»

«Gelmiyorum dayı!. Yengemle kalacağım. Onu yalnız bırakmak istemiyorum.» Bu yanıtın yengemi, kendisine dünyalar verilmiş gibi sevindirdiğini bilirdim. Sarılıp beni öperdi:

«Yengesinin bi denesi... Saygılı, yiğit tosunum benim!» derdi.

Dayım, beni eve teslim etmek isteğiyle bir kez daha sorardı:

«İyi ama, nenen merak etmeyecek mi seni?»

«Merak ederse, yeldirmesini giyer, beni almağa gelir dayıcığım, sen tasalanma!»

Dayım gidince sofrayı yengemle güle oynaya kaldırırdık. Bulaşığı yıkarken doğduğu memleketin özlem dolu türkülerinden söylerdi:

«Duman sandım şalvarının izini
Ayda birkez görebilsem yüzünü
Beri gel yarim
Keklik kebanını yiyen doymasın
Beni yardan ayıranlar onmasın.»

Türkü söylerken gözlerinin yaşardığını, burnunu çekişinden anlardım. İşimizi bitirip mindere oturduğumuzda korkarak sorardım:

«Türkü söylerken niye... (ağlıyorsun diyemez, kekelerdim)... niye gözlerinden yaş geliyor yengeciğim?»

«Böyle dokanaklıt ürküler çığıranda gözyaşımı tutameyyo'm işte, n'edeyin?» derdi, «Çocukluğumun tatlı-acı günlerini hatırleyo'm. Yazları Bozdağ'a çıktığımızda gözel anam, göle karşı oturur, beni kucağına alır, bu türkülerden çığırırdı... Sonraları efeler bubamı öldürdüler. Anacığım her gün ağıtlar, yanık türküler söyler, ağlardı. Zavallıcık ağlaya ağlaya tükendi erkenden, kara toprağa girdi, şu koca dünyada beni yapyalnız kodu da gitti.»

Böyle acılı anılarla yüzümün karardığını görünce toparlanırdı:

«Şinci bu firekli söyleşiyi bırakam da, seninle bi oyun oynaya'm, he ne diyo'n?»

Yüzüm o saat coşkuyla aydınlanırdı:

«He, oynayalım yengeciğim!»

Minderden kalkardık:

«Körebe'ye ne diyo'n?»

Ellerimi çırpardım:

«Evet evet, körebe oynayalım!»

«Ebe kim ol-cek? En eyisi saya'm da, haksızlık olmasın, di'mi tosunum?»

«Evet, sayalım yengeciğim!»

«Öyleyse sen say!»

«Yoo.. ben salt *oncam*'ı biliyorum. Çok kısa benimki... Sen say yengeciğim! Seninki hem uzun, hem de masal tekerlemesi gibi güzel...»

Yengem, uysallıkla parmağını ağzına sokup ; 'Ooovv!' dedikten sonra sayınağa başlardı:

Karga karga gak! dedi
Pin duvara bak dedi
Hacı nene kına döğe'
Altın Paşa'yı seve'
Altın Paşa çardakta
Gümüş yüssk barmakta
Geti' gızı göre'm
Atlara pindire'm
Saraydan geçire'm
Sarayda gayfe gayna'

İçinde bülbül oyna'
Has epmek, pus epmek
Bi bozacık
Sen çık!»

Ne hikmetse hep ben çıkardım, yengem ebe olurdu. Bir yazınayla gözlerini bana bağlatırdı, güvence vermek için. Sonra kollarını öne doğru uzatıp:

«Başleyo'z...» derdi,«Hadi ses ve' baka'm!.»

Kahkahalar atarak odanın içinde dört dönerdim, yanaklarım al al yanardı. Yengem beni tutmak için çaba harcar görünürdü. Onun da yanakları kızarırdı, ama sonunda yenilgiyi kabullenip gözlerinden yazmayı indirirdi:

«Sen kazandın tosunum! Pire gibisin maşaallah! Böyüdüğünde sen de dayın gibi ele avuca sığmıy'cen!» Yüzümün kızarıklığını görür, beni mindere götürürdü. Yazınayla terimi silerken birden duraksardı:

«Ve' elini hele!» derdi, «Şuraya bak! Nası', duyuy'on mu? Haspam da körebe oynuyo'du herhal bizimle... Belkim de dışarı çıkınağa can atıyo', sevdiklerinin yüzünü görmek için..»

«Belki de o daracık yerde oturmaktan bunalmıştır. Artık karnına sığamıyor olmalı...»

Yengem, birden toparlanırdı:

«Eyi hatırlattın tosunum! Gerilen karnıma a' cık badem yağı çala'm da ırahatlasın bi denem!» Kalkar, küçük mavi şişeyi alıp gene eski yerine otururdu. Hırkasını çıkarır, entarisini, etekleri oyalı bürümcük gömleğini yukarı sıyırırdı, ama aceleyle donunu, bacaklarını örtmeye çalışırdı, utanmış gibi.. Sonra avucuna şişeden badem yağı dökerek karnına sürerdi. İçiresiye uzun uzun ovalardı. Bunu, karnı çatlamasın diye yaptığını bilmezdim. Sonraları yağ sürme işini ben üstlendim, nişanlıma yardımcı olmak için.

Bir gün, yengemin bacakları arasında oturup gene böyle karnına badem yağı çalarken, bü-

yük dayımın hızı Naziye çıkageldi. Sokak kapısı aralıkmış, usulca içeri girmiş. Çoktandır onlara gitmediğimden beni alınağa gelmiş. Zühre ninem evde olmadığımı, Mustafa dayımgile gittiğimi söylemiş, o da buraya gelmiş.

Naziye, Hatça yengemin çıplak karnına yağ çaldığını görünce pis pis güldü:

«Uzun zamandır bize neden gelmediğini merak ederdim, ama şimdi anladım. Hatice yengen varken elbet bizi aramazsın! Eee... oğlanları oyalamasını onun benden iyi bildiğine hiç kuşkum yok,» deyip kapıyı çarparak çekti, gitti. Yengemin yanakları, şamar vurulmuş gibi kızarmıştı, gözlerinde yaşlar belirmişti.

Naziye eve vardığında kızgınlığından bir iki tabak kırmış, ağlamış. Babası: 'N' oluyor azgın kız? Gene kim oynattı kanını?' deyince patlamış: 'Kim olacak? Boynuzlu amcamın vesikalı karısı...' diye bağırmış avaz avaz, 'Gittim ki evde, çırılçıplak soyunmuş, oğlanlarla kırıştırmıyor mu? Kanım oynadı..' (Sonradan olup bitenlerde bu yalanın büyük etkisi olmuştur.)

ASKER KAÇAĞI DİYE

— 1 —

Aralık ayında çok nadir görülen güllük güneşlik bir gün, öğle yemeğinden sonra, işe giderken dayım beni evde bırakmadı:

«Her zaman böyle hava bulunmaz, yeğen... Gel, bugün seninle birlikte iş tutalım!» dedi.

«Tutalım dayıcığım!» dedim el çırparak. Yengemin yardımıyla giyindim, koşarak arabacı yerine tırmandım. Yan yana oturup dizginleri birlikte kullandık. Ermeni Kulübü önünden İstasyon'a bir yolcu aldık. Bir Ermeni tüccarmış, İstanbul'a gidecekmiş. Bavullarından büyüğünü dayım, ayaklarımızın altına yerleştirdi, küçüğünü içeriye koydu. Adam çok üzgün, çok sinirli görünüyordu. Dayım, arabayı İstasyon doğrultusunda sürerken, başını geri çevirerek müşterisine takıldı:

«N'oldu bre hemşerim? Karadeniz'de gemilerin mi battı? Neye bu kaa' tasalısın?»

Adamcağız derin bir soluk verdi, sonra Kayserili Ermeni ağzıyla:

«Tasalı olmaayım da, ka,n'edeyim? Canınızın, malınızın tehlikede olduğunu bilseniz, siz ne yapardınız, göbek mi atardınız?»

Dayım böyle bir yanıt beklemediğinden kalpağını geri atıp başını kaşıdı:

«A be yavu, ne sülersin sen?» dedi, «Canınız neden tehlikede olsun? Kikiriğin, Fıransızın donanmaları geçemedi Çanakkale boğazından, geçemeyecek te... Hade, deyelim geçti, düşman İstanbul'a girdi... N'olacak? Kim sizin kılınıza do-

kunacak? Onlar da gâ... şey... Hıristiyan, siz de Hıristiyansınız... Variken doğranacak koca bir ümmet-i Muhammet...»

Ermeni tüccar başını salladı:

«Korkumuz İngiliz, Fıransız gâvurundan değel, müslüman kardaşlarımızdan...» dedi, «Bir zamandan beri her yerde bize düşman gözüyle bak'orlar, gizli gizli silahlandığımızdan söz edeorlar... Sözüm ona biz Ermeniler fırsat gözleormuşuz, müslüman kardaşlarımızı arkadan vurmak için... Böyle deorlar... Gazetalar da yazoor.. Ka, olacak iştir bu? Kardaş kardaşı vurur? Tövbe vurmaz ya, düşmanlarımız kardaşı kardaşa düşürmek isteorlar, fitne çeviroorlar *iravıra* (*)

Dayım, dişleri arasından bir tükürük fırlattı kaldırıma doğru:

«İlk kez duyarım bu söylentiyi senden, ama canım sıkılmıştır şimdi benim de... Böyle sözler hayır getirmez... Bir kerek kuşku girdi mi araya, komşi komşiya bile duşman kesilir. Küpürli' de gelmiştir bizim de başımıza. Yıllar yılı gül gibi geçindiğimiz Bulgar komşilarımızla kanlı bıçaklı olmuş idik. Allah kuru iftiradan saklasın, demişler.»

Bu sözlerden sonra İstasyon'a kadar sıkıntılı bir suskunluk egemen oldu ikisine de... İstasyon önünde dayım, arabadan atlayıp Ermeni müşterisinin bavullarını taşımasına yardım etti. Kapı önünde kucaklaşıp helallaştılar. Ermeni tüccar, İstasyon binasında kaybolasıya dayım ardından bakarak kafa salladı, sonra geldi çıktı yerine:

«Acıdım gavura.» dedi, «Korku girdi mi bir kerek adamın yüreğine, ne iş tutabilir, ne de rahat uyuyabilir. Hangi kodoşlar sokar insanların arasına kuşkuyu, korkuya, fitneyi bilmem ki...»

Faytonu bekleme yerinde sıraya soktuğumuz-

(*) İravıra: Vallahi.

da, arabacılardan biri, elinde defter tutan polise:

«İşte aradığın arabacı geldi. Köprülü'lü arabacı Musta'fendi bu kardaşımızdır,» dedi.

Dayım, dizginleri bırakıp, kırbacı yerine sokarken sordu:

«Buyur hemşerim!. Niçin ararsın beni?»

Polis memuru, sıkıntılı bir yüzle:

«Hakkında bir ihbar var,» dedi, «Asker kaçağı'ymışsın... Şurdaki karakola götüreceğim seni...»

Dayım, hiç direnmedi, arabadan atladı:

«Bir kaçaklığımız yoktur, ama hay hay, gidelim hemşerim!» diyerek yürüdü, sonra bir şey anımsamış gibi Mestan ağaya döndü:

«Sen bir zahmet hayvanların yem torbalarını başlarına asıver, bacanak! Bizim yeğen ufaktır, beceremez bu işi...» dedi, az sonra geri döneceğinden emin bir kişi umursuzluğuyla yürüyüp gitti, polisin yanı sıra...

Üçü beşi birarada toplanıp sigara içen arabacılar bir süre onların ardından baktılar. Biri ansızın:

«Yazık oldu yiğite... Asker kaçağı, diye yakaladıklarını bir daha kolay kolay salıvermezler bu aynasızlar,» dedi.

Bir başkası:

«Kim ihbar etmiş acaba fukarayı?» diye sordu.

Hayvanların torbalarını başlarına geçirmekte olan Mestan ağa, yüzünü buruşturarak tükürdü. Benim duymamı istemiyormuşçasına alçak bir sesle:

«Kim olacak? Kendi öz kardaşı ihbar etmiş,» dedi, «Geldiğinde aynasızı bir kenara çektim 'Karısı kimsesiz, üstelik hamile... Bir dul kadınla yetiminin geçimlerini de o sağlıyor. Gel, bir iyilik et! Bırak yakasını yiğitin!' dedim. Çok acındı: 'Elimden gelse bırakırdım ağa!' dedi.

'Ama asker kaçağı olduğunu kendi öz kardaşı ihbar etti komisere..' dedi, 'Şimdiye hiç askerlik yapmamış, kafa kağıdı da yokmuş.' dedi. 'Daha genç görünürmüş ya, yaşı kırk varmış.' dedi, 'Kardaşının söyledikleri tüm zapta geçirildi ağam! Gayri benim elimden bir şey gelmez!' dedi. Şu kardaşın kardaşa yaptığına bakın! Yılan olsa yapmaz bu kötülüğü.»

Arabacıların tahmini doğru çıktı. Dayımı bir daha salıvermediler. Kendisini hemen askerlik şubesine teslim edeceklerini, o gece kalkacak tirenle Çatalca'daki hazırlık kıtasına sevk olunacağını öğrenince dayım, o polisi göndererek Mestan ağayı çağırttı. Karakolda dayım ona durumu anlatmış, koynundan çıkardığı paraları karısına vermesini, beni anneme, faytonu mal sahibine teslim etmesini istemiş.

Mestan ağa, beni arabayla evimize götürürken:

«Mustafa dayını ihbar edenin büyük dayın olduğunu anana da, ninene de söylemeyeceksin evlat! Söylersen akrabalar arasına fitne sokarsın. Fitne, ana-oğulu bile birbirine düşman eder.» diyerek sıkı tembihlerde bulundu. O gün Mustafa dayım da fitne'yi kötülediğinden, Mestan ağa'nın öğüdünü tutup duyduklarımı kimseye söylemedim.

Evdekiler, Mustafa dayımın başına gelenleri öğrendiklerinde bir süre döğündüler, sonra oturup onu kurtarmak için kimden yardım isteyeceklerini düşündüler.

«Galiba gene Yusuf Ali'ye düşecek işimiz,» dedi Zühre ninem, «Eğri yolda gezen o kopuğun polislerden, zaptiyelerden çok tanıdığı olmalı. Ondan yardım isteyelim mi? Ha, ne dersin Nuriye?»

Annem razı olmadı:

«Vaz geç anne!. Hazır ayağı kesilmişken soysuzu gene dadandırmayalım evimize.. En iyisi

ikimiz gidelim istasyondaki karakola... Anasıyla kız kardeşinin yalvarması, belki polislerin yüreğini daha kolay yumuşatır,» dedi.

Hemen çarşafa, yeldirmeye büründüler. Zühre ninem, beni yengemlere gönderdi:

«Dayıcığını zaptiyelerin götürdüğünü sakın sölemeyesin Hatça yengene, neneciğim! Hamile kadıncağız kederinden maazallah yavrusunu düşürür de, kıyametecek yanarız sonra,» dedi.

Hem yengemi üzmemek, hem nişanlımı korumak kaygusuyla, Zühre ninemin tenbihini tuttum, başımızdan kötü bir şey geçtiğini sezdirmemek için, ninemler dönesiye, türlü şaklabanlıklar yaparak onu eğlendirmeğe çalıştım. Yengem, bu taşkınlığıma bir anlam veremiyerek:

Bugün çok keyiflisin tosunum! Yolda gene para mı buldun, yoğsam dayın sene gene o şireden mi içirdi, öğleyin gittiğinizde...» diye soruyordu. (Bir gün dayımla salep satmağa gittiğimizde Sıcaksular'da bir çil kuruş bulmuş, olağanüstü sevinip coşmuştum. Bir gün de dayım, ünlü bir şıracıdan bir bardak şıra içirmişti bana. Şaraba dönüştüğünden eve geldiğimizde, şıranın etkisiyle, durmadan gülmüştüm. Yengem bunlara kinaye düşürüyordu.)

Ortalık kararırken Zühre ninem geldi. Dayımı kurtaramadıkları her halinden belli oluyordu.

Yengem, büyük saygı gösterisiyle karşıladı ninemi, feracesini soyunmasına yardım etti, mindere oturttu, arkasına yastık koydu. Zühre ninem, kıvanç duymasına karşın:

«Yorma bre kızcağızım kendini!. Ben koyarım yastığı arkama.. Baksana karıncığın burnunda.. Bu halinde sana hizmet ettirmek günahtır.» dedi.

Yengem, hizmet ederken gülümsemeğe çalışıyorsa da, birşeyler sezinlediği farkediliyordu. Zühre ninemin böyle geç saatte gelişini hayra

yormadığı besbelliydi. Büyük oğlunun şerrinden, beni almağa geldiği zamanlarda ninem içeri girmez, kapıdan seslenirdi. Oysa bugün soyunup dökünerek mindere yerleşmişti.

Yengem, ayakta saygıyla dikilerek hatır sordu:

«Ne iyi ettiniz de geldiniz hanım anam!. Bu akşam için paça pişirdiydim. Birlikte yiriz. Nerdeyse Musta'fendi döner işinden...» dedi. birşeyler söylemiş olma zoruyla..

Zühre ninem, sesini olabildiğince iyimserleştirerek:

«Mustafam bu akşam dönemez belki eve, kızcağızım...» dedi, «Zare biri asker kaçağı diye ihbar etmiştir evladımı... Zaptiyeler götürmüşlerdir onu...»

Yengem, ayaklarının bağı çözülmüş gibi çöktü, en yakın şilteye:

«Zap.. zaptiyeler mi götü'müşle'?» diye kekeledi sönük bir sesle.

«Evet kızçağızım, arabacı Mestan ağa haberi bize duyurunca, hemen hanım ablanla karakola koştuk, ama yetişemedik. Mustafa'ını askerlik şubesine göndermişlerdi bile... Şehrin yabancısıyız, askerlik şubesi nerededir, bilmeyiz ki... Ona buna sorarak güç bela bulduk en sonunda şubeyi... Yalvara yakara şube reisinin karşısına çıkabildik. Zehir zemberek bir adammış. meğerkilim şube reisi. Niçin geldiğimizi öğrendiğinde açtı ağzını, yumdu gözünü... Sakalı bıyığı bitmemiş çocuklar duşman karşısında can verirmiş te, böyle kazık gibi herifler askerden kaçarlarmış. Biz de utanmadan gelir, onlar için şefaat dilenirmişiz. Nuriyeciğim: 'Kaçak değildir, Balkan Harb''nde askerliğini yapmıştır benim kardeşçiğim,' diyecek oldu. Reis efendi büsbütün celallandı, bağırmasından camlar zangırdadı: 'Savaşta olduğumuzu unutma hanım!' dedi, 'Şimdi eli silah tutacak yaşta olan herkes vatan

hizmetindedir.' dedi. Benden oğlumun yaşını sordu. 'Kırk yaşında olmalı.' deyince de: 'Gördün mü bak! Daha altı yıl askerlik yapar senin oğlun!' diye bağırdı.. Meğerkilim Mustafa'mın emsali, iki yıldan beri cephelerde döğüşürlermiş. Oğlum iki yıldır, bal gibi, asker kaçağıymış...»

Zühre ninem, derin bir iç geçirdi:

«Hasili kızçağızım,» dedi, «Adama Mustafa'cığımın asker kaçağı olmadığını bir türlü anlatamadık... Nuriye'ciğim, görüşüp helallaşmamız için izin istediyse de, o zebellah herif, buna da razı olmadı... Kolumuz kanadımız kırık, döndük geriye...»

Yengem sessiz, sessiz ağlıyordu.

Ninem, gelininin yanına gitti, saçlarını okşadı:

«Ağlama mori kızçağızım!» dedi, «Benim ana yüreğim de yanıktır, ama n'apalım, Allah yazısını böyle yazmış... Dua edelim savaş tez günde bitsin de, evlatçığım sağ selamet aramıza dönsün!»

Yengem, başını Zühre ninemin göğsüne yaslamış, hıçkırıyordu.

«Ağlama mori kızçağızım! Beni de ağladırsın işte...» diyerek bir süre ninem de yaşmağının ucuna gözyaşı döktü. Neden sonra omuzlarının sarsıntısı duran yengem, kalkıp yüzünü elleriyle gizleyerek, mutfağa gitti. Mutfak kapısı örtülünce Zühre ninem, alçak sesle bana:

«Baka kızanım!» dedi, «Hatçe yengen artık bu evde yalnız kalamaz. Bize götürmek isterim onu... Razı olmazsa, sen de yalvar yengeciğine.. seni çok sever o.. Belkim seni...»

O sırada kızarmış gözlerle geri döndü yengem.

Zühre ninem, sevecen bir sesle:

«Gel, yanıma otur kızçağızım!» diyerek onu yanına çağırdı. Yengem isteneni yaptığında ninem onu koluyla sararak:

«Baka kızçağızım!» dedi, «Gençsin, üstelik hamilesin... 'Bir başına kalamazsm bu evde... Mustafa'm savaştan dönesiye, birlikte oturalım derim, bundan böyle... ha? Biz tok sen de tok, biz aç sen de aç... olmaz mı?»

Yengem, sarılıp Zühre ninemi öptü:

«Tanrı biliyo 'ya, seni öz anam gibi seviyo'm, hanım anacım.» dedi, «Emme Musta'fendi sağ oldukça evimi kapıyaman... Böyle ant ve'diydim, kusuruma bakma'n değ'mi?»

Zühre ninemin döktüğü diller, benim yakarılarım yengemi kararından döndürmeyince:

«Öyleyse ben gideyim.» diye kalktı, «Kemal bu gece burda kalsın, sana ayakdaşlık etsin! Yarın kimsesiz bir kocakarıcık arayıp bulalım, canyoldaşı olsun sana...»

Yengem, bu öneriye karşı çıkmadı.

Zühre ninem gitmeden, uçkuruna düğümlü paralardan çıkarıp vermek istediyse de yengem, kabul etmedi:

«Musta'fendi yeterince para bıraktı bene, hanım anacı'm. İleride ihtiyacım olursa isterim sizden...» dedi.

— 2 —

Zühre ninem, yengeme canyoldaşlığı edecek yaşlı kadını bulasıya Mustafa dayımlarda kaldım. İlk günler çok gözyaşı döktü yengem, adını sanını bilmediği gammazcıya beddualar yağdırdı. Gece yatacağı zaman döşeği içinde diz çöker, ellerini çenesi altında kavuşturup gökyüzüne bakarak, Mustafa dayımın sağ selamet dönmesi için Tanrıya yakarırdı. Dualarına benim de katılmamı isterdi:

«Sen sabisin! Künahsız meleksin! Allah baba, senin duanı benimkinden makbul sayar..» derdi. Duayı o söyler, ben yinelerdim:

«Allahçığım! Mustafa kulunu kötülerin şer-

rinden, duşmanların süngüsünden kurşunundan sen koru!.. Karısına, yavrusuna, anasına, bacısına, yeğenine bağışla onu! Sağ selamet geri dönder ki evi kapanmasın, amin!»

Bu dualar gün günden onun içinde kocasının sağ selamet geri döneceği inancını pekiştirdiğinden mi, yoksa kadere rıza gösterdiğinden mi bilemiyorum, yavaş yavaş dinginleşiyordu. Artık kafesli pencere önünde oturup doğumu yaklaşmakta olan yavrusunun kundak bezlerini, zıbınlarını hazırlayarak kocasından gelecek haberi umutla bekliyordu. Oysa dayımdan ne mektup, ne de haber vardı.

O günlerde, bir kuşluk vakti, komşulardan biri kapıyı teleşla döğerek seslendi:

«Hatça'nım huu! Hatça'nım, aç kapıyı, bak ne söyliyce'm!»

Ben koşup kapıyı açınca, kara çarşafının eteklerini uçurarak komşu hanım içeri daldı. Arabacı Mestan ağalara yaptığı ziyaretten dönüyormuş. Pelerininin iki kanadını arkaya atarak mindere yerleşirken:

«Ah kardeş, yerden göğe haklıymışsın sen!» diye başladı, «Dünyanın en mendebur herifiymiş, o senin papas kayınbiraderin. Asker kaçağıdır, diyerek polislere yakalatıp aslan gibi kocanı cepheye sürdüren o dürzüymüş. Tevekkeli demezler AKREP ETMEZ AKRABANIN AKRABAYA ETTİĞİN.»

Yengem, donup kalmıştı. Neden sonra:

«Tanrım, yaptığını yanına komaz inşaallah!» diye mırıldandı.

Komşu kadın, bir süre daha Ismayıl dayıma verip veriştirdikten, misafirlikte öğrendiği birkaç dedikoduyu da duyurduktan sonra çekilip gitti. Onu kapıya dek geçiren yengem, içeri dönünce eski yerine oturmadı, oda içinde bir duvardan ötekine gidip gelmeğe başladı. Bir yandan da söyleniyordu:

«Günün birinde onun, benim yüzümden gardaşına bir kötülük ideceğ'ni biliyo'dum a, bu gadarını ummeyo'dum.. Bak sen şu godoşun ettiğine... Gahpe dinli, bi garında yattığı gardaşını heç acımadan nası' da sürüyo' ataşın içine? Vay namert... Onun bu gadan kötü olduğunu nası' bilebilirdim? Yunan cavurundan gaddarmış senin böyük dayın... Tanrı saklıya, Mustafa'mın künyesi gel'cek olsa cavır, sevincinden kalkıp şıkır şıkır oyney'cek...» Bir süre sustu, sonra gelip beni kollarına aldı: «Bu habarı anana da, Zöhre nenene de duyurmaya'm, e mi tosunum! Mustafa'm için zati yürekleri yanık, bi de böyük dayının ettiği kötülüğü öğreniylerse temelli yıkılırla' Söz veriyo'n değ' mi aslanım? Ne anana, ne de nenene duyurmeycen bu kötülüğü, he mi?»

«He, duyurmayacağım yenge!» dedim. Böylece Mestan ağadan sonra yengeme de söz vermiş oldum, sözümü de ömür boyu tuttum.

— 3 —

O günlerde bir akşamüstü kapı çalındı... Ben sokak kapısı yanındaki helada olduğumdan kapıya yengem baktı:

«Kim o?»

Dışardan bir erkek öksürüğü duyuldu, sonra pürüzlü bir ses:

«Benim yenge hanım. Düriye Tete'nin oğlu Yusufali'yim,» dedi.

Helanın kapısını araladım, fısıltıyla yengeme seslendim:

«Sakın açma kapıyı, yengeciğim! Zühre ninem onu bizim eve bile sokmaz...»

Yengem başını salladı, sonra dışarıdan duyulacak kadar yüksek sesle:

«Düriye Tete'nin oğlu değil, Zöhre anamın oğlu ossan gene açmazdım kapıyı sene...» dedi,

«Sen ne millettensin? Namus, haya nedir bilme' misin? Eri eskerde olan gadının bu saatte gapısı döğülür mü? Utan meyo'n mu sen heç?»

Yusufali ağabeyin sesi serteldi:

«Böyle terbiyesizce konuştuğun için asıl sen utan!» dedi bağırarak, «Akrabadır, dedik, kocasını askere almışlar, bel ki bir şeye ihtiyacı vardır, dedik, sana yardım etmek istedik... Meğer hata etmişiz, çirkefin üstümüze sıçrayacağını hesap edememişiz ..» Bu sözlerden sonra homurdanarak çekip gitti.

Ertesi gün Zühre ninem, canyoldaşı olacak kadını bulduğunu duyurmağa geldiğinde Hatça yengem olanları anlattı ona:

«Mustafa'm duysa, mazallah eskerden kaçar da gelir, cavıra haddini bildiri'..» diye sözünü bağlayınca, ninem şamisini sıkılayarak gitmeğe hazırlandı:

«Mustafa'cığımdan önce ben bildiririm o köpeğe haddini... Bakalım bir daha gelebilir mi kapına...» dedi, beni elimden tutarak yürüdü.

Yusufali ağabeyin Muttalip Caddesi'ndeki bakkal dükkanına birlikte gittik... İçerde ondan başka kimse yoktu. Ninemin niçin geldiğini sezmiş gibiydi. Yılışık bir gülüşle yaltaklanarak karşıladı bizi:

«Hangi rüzgar attı seni buraya, Zühre Tete'ciğim? Eline sıcak su mi dükeyim, soğuk su mi? Fıstıklı bir lokumcuk versem yer...»

Zühre ninem, ayağından çıkardığı kaloşu sallayarak, Yusufali ağabeyin lafını ağzına tıkadı

«Bir daha o kapıyı çaldığını duyarsam, bu kundurayla kırarım o kabak kafanı, bilmiş olasın!» diye bağırdı, «Hatça gelinin kaynı var, kaynanası var... Sana mı düşmüş ona bakmak, a kel kafalı köpek? Fazla paran varsa git, anacığına, çöcüceklerine harca... Neye partal anteriyle gezdirirsin Dürye kardaşımı? Yardım ede-

cekimiş... peh... yardım... Gel ayı, ye beni!..»

Yusufali ağabey, ağaç gibi dikiliyordu.

Zühre ninem, ıyakkabısını yeniden ayağına geçirdi, beni elim:en tuttu, kapıya doğru yürüdük. Dışarı çıkmadan durdu, döndü:

«Tekrar söylüyorum, bir daha gelinimin kapısına gittiğini duymayayım, duyarsam bu çarşı içinde rezil ed:rim seni... Anansız, karınsız bizim eve de gelmeyeceksin! Hovardalık etmek istiyorsan kötü yerde ara kendine oynaş!.» dedi. Çıktık.

Zühre ninemin Hatça yengeme bulduğu canyoldaşı, oğlu Çanakkale'de şehit düşmüş, kimsesiz, tombalacık bir Tatar karısıydı. Saçları kınalıydı. Buruşuk yüzünde her zaman mahzun bir gülümseme vardı. Kendisine teyze ya da nine dedirtmezdi. *Mensare Abay* diye çağırılmasını isterdi.

Mensare Abay, tüm Tatar kadınları gibi eline çabuk, becerikli, ve de çalışkandı. Hatça yengemin hamileliğini bahane ederek evin tüm işlerini ilk günden üzerine aldı. Çalışırken Tatar türküleri söylerdi. Dünyada yapyalnız kalmasına karşın, oğlunun şehit düşmesinden yakınmazdı: 'Tanrı verdi, Tanrı aldı.' derdi. Oğlunun *şehadet şerbetini* içmiş olması onun için bir öğünç vesilesiydi. *Şehit anası* olmaktan gurur duyar, onurlanırdı.

Mensare Abay'ın canyoldaşlığı, benim eve dönmeme neden olmuştu. Hiç hoşnut değildim bundan... Yengem benimle çok ilgiliydi. Kararlarında payım bulunmasını isterdi. Bana danışmadan hiçbir işe girişmezdi:

«Zıbının yakasına oyayı, şu penpe iplikle mi örsem iyi, yoğsam şu mavi iplikle mi? Hangısını sevdin tosunum?»

«Masayı odanın şu yanına mı goysam iyi duruyo' yoğsam şu yanına mı?»

«Akşam yemeğine pilav mı haşleye'm, yoğsam

erişte mi? Yanında ne iyi gide', ayran mı, yoğsam pestil hoşafı mı?»

«Masal mı söyliye'm? Peki söyleye'm, emme hangısını? *Koca Avradın Azgın Tekesi*'ni mi, yoğsam *Kezban Bacının Akıllı kazı*'nı mı?»

Oysa bizim evde bana hiçbir konuda danışılmıyordu. Danışılmak şöyle dursun, herhangibir nedenle düşüncemi söyleyecek olsam:

«Sen sus balçalım: Bacak kadar boyunla her işe burnunu sokma!» diye azarlanıyordum. Zühre ninemin bana olan düşkünlüğü de tavsamış gibiydi. Ana-kız, hep savaştan ve de Mustafa dayımdan söz ediyorlardı. Ondan mektup alamamanın üzüntüsüyle birbirlerine de çatıyorlardı. Bu nedenle sabahleyin kahvaltımı yer yemez, oynama bahanesiyle, kendimi sokağa atıyordum, ama arkadaşlarla *köşe kapmaca* ya da *koşmaca* oynamaktan çabuk usanıyordum. Takuhi'nin bahçede başbaşa *evcik* oynama önerisi bile bana çekici gelmiyordu. Çoğunlukla küsmeye vesile bulup aralarından kaçıyor, soluğu yengemlerde alıyordum. Kapıyı Mensare Abay açıyordu. Beni görür görmez bir sevinç çığlığı atıyor:

«Tam da zamanında keldin küçük bek! Öyle bir çiy börek yapmışım ki...» diye müjdeliyor ve bana yedirmek için mutfağa seyirdiyordu.

O gelesiye ben içeri dalıp yengemin boynuna sarılıyordum:

«Burada olmayınca seni çok özlüyorum yengeciğim,» diyordum. O da beni öpüyor:

«Ben de seni özleyo'm bi denem!» diyordu, annemi, zühre ninemi soruyordu. Bu telaşlı telaşlı gelişlerimin onu dayımdan haber getirdiğim umuduna kaptırdığını sezinlediğimden:

«Postacı nedense bize hiç mektup getirmiyor yenge, hep komşulara dağıtıyor,» diyordum. Arkasından soruyordum: «Postacı size de getirmedi mi mektup?»

Yengem, ensemi okşayarak:

«Geti'medi tosunum, emme bir gün elbet geti'cek,» diyordu, hiçbir zaman umutsuzluğa kaptırmıyordu kendini.

— 4 —

Dayımın ilk mektubu Ocak ayı sonunda geldi. Askerlik şubesi aracılığıyla yollandığından gecikmişti. Yengem mektubu alınca kocası gelmiş kadar sevindi. Zarfı öptü, yanağına sürdü, sonra mindere oturup mektubu açtı, okudu. Mensare Abay'la ben, dizi dibine çöküp onu dinledik.

Mustafa dayım, Hadımköy'deki talimgahtaymış. Sabah akşam talimle uğraşıyorlarmış. Geceleri de *ordumuzun nusreti*(*) için dua ediyorlarmış. Sağlığı çok iyiymiş dayımın. Hasretlikten başka bir tasası yokmuş. Talimğah'ta iki hafta daha kalacaklarmış, sonra cepheye gönderileceklermiş. Yüzbaşısı onu çok seviyormuş. Daha şimdiden dayımı onbaşı yapmış. Cepheye giderken de rütbesini çavuşluğa yükseltecekmiş.

Yengem, mektubun sonundakileri duymamızı istemediğinden, o bölümü içinden okumuştu. Mutluluğu gözlerinde ışıyordu.

«Dayın, mektubun altına bir mani de yazmış,» dedi sonunda, «Dinleyin bakın: *Bir dalda iki ceviz — Aramız derya deniz — Sen orada ben burda — Ne bet kaldı ne beniz.*»

Mani, Mensare Abay'ı çok etkilemişti. İç geçirerek:

«Hey gidi gençlik... Anaoğa karaş(*), savaş bilem söndürememiş yüreğindeki sevgiyi...» dedi.

(*) Nusret: Başarı, üstünlük.

(°) Anaoğa karaş: şuna bak.

Mektubun okunması bitince yengem beni omuzumdan tutup kaldırdı:

«Hadi koş! Hanım anamgile mücide götü'. Dayının yazdıklarını da bi gözel anlat onlara...» dedi.

Koşarak eve geldim. Bir yandan kapıyı telaşla tekmeliyor, bir yandan bağırıyordum:

«Nineciğim aç kapıyı!. Çabuk aç nineciğim, n'olursun, çabuk aç!»

Zavallı nineciğim, iki ayağı bir pabuçta, açtı kapıyı. Sıkıştığımı sanmıştı:

«Ne tutarsın o mereti o kadar? Sıkışmadan gelsen ya eve! Oyun çok tatlı, kopamadın ayaktaşlarından, değil mi puşlavat?» Sıkışan biri gibi sallanmadığımı görünce de şaşaladı: «Neyin var? Çingene karılarından mı korktun yoksa gene? Gel, damacığını kaldırayım!»

Yengemin, Mustafa dayımdan mektup aldığını müjdeleyince bu kez o sıkıştırmağa başladı beni:

«Abe kızanım niçin daha önce söylemezsin bunu? Ne yazmış dayıcığın? Cepheye göndermişler mi evlatçığımı? İyi miymiş dayıcığın? Hade bre kızanım, ne susarsın, söylesene ne yazmış dayıcığın?»

Göğsümü şişirdim:

«Cepheye gitmemiş daha, ama onbaşı olmuş aslan dayıcığım. Yakında çavuş yapacakmış onu yüzbaşısı...»

Dayımın sağlıklı ve de henüz talimgahta olduğunu öğrenince sevinç gözyaşları içinde sarıldı bana nineciğim, öptü, kokladı:

«Daha başka ne yazmış dayıcığın? Hade anlat!»

Bir bir anlattım aklımda kalanları... Çok sevindi ninem; uçkuruna düğümlediği paralardan çıkardı:

«Al bakalım şu gümüş ikiliği!. Kendine leblebi unu, keçiboynuzu, iğde alırsın!.. Müjdeyi hak

ettin zare...» dedi. Parayı avucuma sıkıştırır sıkıştırmaz, soluk kara feracesini geçirdi sırtına, şamisini örttü:
«Hade yürü gidelim yengene!» dedi, «Anan polis İbrayim efendinin ablasına misafir gitmişidi, akşama gelir ancak... Yengen, evlatçığının yazdıklarını okusun, kulacıklarımla duyayım, sonra da mektubunu alıp koklayayım.. Zare kokusu sinmiştir Muto'cuğumun o kağıtlara..»

GÜZEL BİR EVİMİZ OLUYOR

— 1 —

Gazyağının, şekerin, kahvenin bulunmaz olduğu savaşın zor günlerinde mahallemizdeki Ermeni komşularımız ansızın sürgün edildi. Geceleyin toplandıklarından gidişlerini duymadık bile... Sabahleyin müslüman komşular telaş ve coşkuyla haberi birbirlerine ulaştırdılar. Zühre ninem, Takuhi'nin annesi madam Azniv'i çok severdi. Ne zaman beni gönderip ödünç olarak bir fincan kahve ya da şeker istese, boş çevirmediğinden kendisini ona karşı borçlu hissediyordu. Bu nedenle onlarla görüşüp helallaşamadığına çok üzgündü:

«Gavur hakkı kaldı üzerimde,» diyor da bir daha demiyordu. Ben de tatlı, uysal arkadaşım Takuhi'yi yitirdiğime yanıyordum.

Müslüman komşular, olayı tepkiyle karşılıyorlardı:

«Bunca yıldır bir mahallede oturduk, Allah için söyleyin, iyilikleri bir yana, kötülüklerini gördük mü hiç? Görmedik, değil mi? Niye bize sormadan, danışmadan alıp götürürler öyleyse biçareleri?» diye acınıyorlar, yapılanı haklı bulmuyorlardı.

Sürgüne gidenler, yükte hafif, bahada ağır neleri varsa götürmüşler, ama eşyalarını olduğu gibi bırakmışlardı. Hıristiyan komşularımızın suçsuz olduklarına, tez günde geri dönecekleri ne inanıldığından, ilkin bu eşyalara dokunulmadı, ama bir süre sonra (Çalınıp çırpılmasına fırsat vermeme, geri dönecekleri güne değin mu-

hafaza etme) gerekçesiyle bu eşyalar, komşular tarafından, birbirleriyle yarışırcasına, evlere taşındı. Ne ki, hiçbiri sözlerini tutmadılar, bu eşyaları talan malı gibi pazarcılara sattılar ya da tepe tepe kullandılar. Zühre ninem, Madam Azniv'in kıymetli halısını, bu yağma furyasından nasılsa kurtarabilmişti. Onu naftalinleyip Naciye'nin çeyiz sandığını sakladığı yüklüğe kilitledi.

Sürgüne gidenlerin evleri de *emval-i metruke*'den sayıldı. Rumeliden göçmüş olanların memleketlerinde bıraktıkları malların tapuları karşılığında bu evleri alabilecekleri duyuldu. İskan komisyonunda üye olan komşumuz Avni Efendi, Aguş dedemi Köprülü'den tanıdığı ve çiftlik sahibi olduğunu bildiği için, tapu göstermememize karşın, dişçi Hamparsum'un iki katlı yeşil boyalı evini bize verdirdi. Ne ki, biz giresiye komşular, oda kapılarının tokmaklarına varıncaya dek evi elden geçirmişlerdi. Hela aralığında kullanılmış iki diş fırçası, dişleri kırık bir kadın tarağı ile döşemelerde mavi kırmızı renkte birkaç oyun fişi kalmıştı.

Yeni evin temizlenmesine, eşyaların taşınmasına Mensare Abay da yardım ettiğinden evden eve göç işi bir günde tamamlandı.

— 2 —

İki katlı bir gavur evine sahip olduğumuzu duyan Tatar mahallesindeki akrabalarımız, güle güle oturmasına geldiler. Dolapları, kapıları yağlıboyayla boyanmış yeni evimizi pek beğeniyorlardı. Ne ki, hasetlerinden yüreğimize kurt düşürmeği de ihmal etmiyorlardı: Düriye Tete'mgilin duyduklarına bakılırsa hükümet, bu evleri zenginlere parayla satacakmış. Hazinede memurlara maaş verecek parası kalmamış çünkü hükümetin. İsmayıl İsmayıl dayımgilse bu evlerin cephede yaralanmış, sakat kalmış gazilere

dağıtılacağını duymuş. İsmayıl dayım vurguncu kafasıyla karlı bir çözüm yolu da öneriyordu: «Nasıl olsa bu evi sana burakmayacaklar. Beni dinlersen gel, evi vakit geçirmeden başkasına devredelim. Kim alsa, elimizi öpe öpe yirmi altına deviralır bu evi: Sayende ben de sebeplenirim, fena mı?»

Oysa Zühre ninem, oğlunun ne mal olduğunu bildiğinden öneriyi uygulamaya hiç yanaşmıyordu. «Dokunma keyfime İsmayıl.» diyordu. «Şu sefil macırlıkta, nasıl ise sokmuşum kafacığımı güzel bir evceğizin içine... Ne zoruma başkasına, gel ayı ye beni, diyeyim? Oturduğumuz kal' otururuz. Allah izin verirse yaza toruncuklarımın sünnet düğününü de yaparız şanlı şöhretli, bu evde. Ondan sonra, çık! derlerse, napalım. çıkarız. Şeriatın kestiği parmak acımaz, demişler...»

Zühre ninem, böyle rahat konuşuyordu, ama geceliyin feneri yakıp Azime Hanımlara gitmekten de kendini alamıyordu, bu söylentilerin aslı astarı olup olmadığını Hüseyin Avni Efendi'den öğrenmek istiyordu. Ordan güveni artmış olarak döndüğünde, gıyabında oğluna ağız dolusu veriştiriyordu:

«Seni haset Vlah çingenesi, seni dubaracı köpek! Zaten sen anana da, kardaşlarına da düşmansın. Onların hiçbir şeyciği olmasını istemezsin.» Bu sözlerle hıncı biraz tavsayınca bize dönüyor. «Baştan aşağı yalan, baştan aşağı dubaraymış İsmayıl'ın söyledikleri... O müslüman adam yemin billah ediyor, böyle emir gelmediğine... Çekemeyenlerin uydurmasıymış bütün bu söylentiler.» diye açıklıyordu. Feracesini çıkarırken de bana buyuruyordu:

«Hade neneciğim, git odunluktan iki oduncuk getir de, sobaya atalım, kor düşünce mangala alıp bir ıslah mısırcık patlatalım, evimizin keyfini sürelim!»

ÇANAKKALE TÜRKÜSÜ, YILDIZ NİŞANI

— 1 —

Zühre ninem, cepheye giden oğlundan ilk mektubu yeni evimizde aldı. Mustafa dayım, talimgahtan Gelibolu'ya gidişlerini anlattıktan, sağlığı ve özlemleri hakkında bilgi verdikten sonra, cephe gerisinde ihtiyat kıtalardan birinde takım çavuşu olarak görev aldığını, duamız berekatıyla düşmanı denize dökecekleri günü sabırsızlıkla beklediklerini yazıyordu. Selam ve sağlık dilekleriyle mektubuna son verirken karısıyla karnındaki yavrusunu önce Tanrıya, sonra Zühre nineme emanet ediyordu. Bu sözlerde bir vasiyet acılığı sezinleyen ninem, şamisine gözyaşları dökerek:

«Sen emanet ediyorsun evlatçığım, ama karıcığın bizimle oturmak istemiyor ki, n'apayım? Ona bir canyoldaşı buldum, gene de içim rahat değil. Nasıl meram anlatsam, bilmem ki,» diye yakılıyordu.

Zühre ninem, okunması biten mektubu annemin elinden alıp öptü, kokladı:

«Cuvabını hemen yazdıralım Avni Efendiye...» dedi sevecenlikle, «Ama karısının kendi evinde yalnız başına oturduğunu duyurmayalım Mutoʻcuğuma... İsmayıl'ın şerrinden onu eve almadığımızı sanar da kırılır yüreciği evladımın.»

Ninem mektubu katlarken arka yüzünde de yazı olduğunu gördü annem:

«Ver bakayım mektubu! Arka sayfasına da

birşeyler yazmış ağabeyim,» dedi, mektubu aldı, okudu:

«(Son zamanlarda burada yanık bir türkü çıktı. Akşamları ordugahta hep o türkü duyuluyor. Çanakkale'de yakıldığını söylüyorlar. Savaşa katılan âşıklardan biri yakmış olmalı. Kulaktan kulağa hızla yayılıyormuş. Yakında sizin oralarda da çığırılır herhalde.. Beyitlerini yazıyorum:

Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı
ooof gençliğim eyvah
Çanakkale içinde bir dolu desti
Analar babalar umudu kesti
oof gençliğim eyvah
Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
oof gençliğim eyvah
Çanakkale içinde sıra sıra kazanlar
Oturmuş katipler künye yazarlar
oof gençliğim eyvah»

Türkünün dizelerini okurken annemin sesi düğümleniyor, kendini tutmağa çalıştığı halde gözlerinden yaşlar sızıyordu. Ninemse daha ilk beyitten başlamıştı ağlamağa. Türkünün okunması bittiğinde başkaldıran bir sesle haykırdı:

«Hangi pezevenkler çıkarırlar bu savaşları bilmem ki? Dünyaya gözümü açtığımdan beri muharebe, hep muharebe.. arkası kesilmez muharebenin. Abe niçin girsin kara toprağa onca ana-baba kuzucukları, gençliklerine doyamadan, ha?.» Annemin elinden mektubu kaptı. Dayım kağıdın dörkeni içindeymiş gibi ona seslendi:

«Anacığın umudunu kesmemiştir Mustafa'm! Gece gündüz ettiğim duaların yüzü suyu hürmetine Tanrım seni koruyacaktır. Hiç merak etme! Düşmanın kurşunu da, süngüsü de sana değmiyecektir. Ölmeden mezara koyamayacak-

lardır seni. Sağ salim döneceksin inşaallah anacığının, karıcığının, yakında doğacak kuzucuğunun yanına...»

Dayımın tahmini doğru çıktı. Birkaç hafta geçmeden Çanakkale türküsü Eskişehir'de de söylenmeğe başladı. Türküyü ilk öğrenenlerden birinin Hatça yengem olduğunu söylemeğe gerek yok. Onlara gittiğimde birlikte okurduk türküyü. Mensare Abay da, Tatar şivesi ve çatlak sesiyle bize katılırdı. Türküyü söylerken gözlerimi yengemin yüzünden ayırmazdım. Mahzun mahzun gülümserdi, ama (ölmeden mezara koydular beni) ya da (Oturmuş katipler künye yazarlar) dizelerini okurken titrediğini algılardım.

«Künye yazmak, nedir hatça yengeciğim?» diye sordum bir kez türküyü bitirdiğimizde, «Ceza yazmak mı yani?»

Yanağını okşadı yengem. Elleri buz gibiydi:

«Savaşta şehit düşenin adını sanını yazıp anasına bubasına, garısına kızanına gönde'dikleri bi'uğursuz kağattır, aslanım! Kağadın geldiği evin temeli yıkılır, damı çöke'.»

Benim ellerim de buz kesti. Yengemin türküyü okurken neden titrediğin anlamıştım:

«Hiç merak etme yengeciğim!» dedim, «O uğursuz kağıt bize gelmeyecek. Mustafa dayım düşmanı tepeleyecek, sonra da sağ selamet geri dönecek. Zühre ninem söyledi, dualarımız onu koruyacakmış.»

Bu sözlerim üzerine yengem beni sevecenlikle kucakladı:

«İnşaallah tosunum, inşaallah!» dedi.

— 2 —

Mart ayı içinde bir gün, arabacı Mestan ağa uğradı evimize. Çok sevinçliydi:

«Müjde Zühre Hanım!» dedi, ninemin elini öptükten sonra, «Çanakkale savaşı bitmiş. Bizim-

kiler İngiliz'in Anzak'larını, Hintlilerini ve de Fransız'ın Senegalli zencilerini Gelibolu'dan söküp denize dökmüşler. Kikirik'in dretnotları, Fransız'ın zırhlıları da, hâşâ minel huzur, götlerine bakaraktan çekilip gitmişler. Meğer ki bizim kopuk arabacıdaymış keramet... Meğer ki gavur, kaçmak için Mustafa Çavuş'un Gelibolu'ya gitmesini bekliyormuş. Aslano ğlun, süngü takıp Allah Allah! diyerek saldırınca, atmışlar kendilerini Akdeniz'in köpüklü sularına... Kaçan kaçmış, kaçamayan cehennemi boylamış.. Bugün tüm yurtta zafer şenlikleri yapılacakmış.»

Kapının önünde kümelenen mahalle arkadaşlarım:

«Yaşasın yiğit Mustafa Çavuş!» diye bağrıştılar.

Zühre ninem, sevinç gözyaşları içinde:

«Baka sen şu Allahın hikmetine!» dedi Mestan ağaya, «Demek •Mustafa'm muharebeye katılınca, bizimkiler kovalamışlar Gelibolu'dan tekmil gavurları, öyle mi? Oh, hele şükür! Yakında Urumeli'yi de kurtarırlar mı dersin Mestan ağa? Kurtarırlar da topraklarımıza döner miyiz? Her gece yatağa girerken Tanrıma yalvarırım: Maacir olarak süründüğümüz bu yerlerde canımı alma, Urumeli topraklarında gömülmek nasip eyle bana! derim. Dualarım kabul olacak mı dersin abe Mestan ağa?»

Tüyübozuk'un babası, Çanakkale zaferinin coşkusuyla göğsünü kabartarak:

«Hiç merak etme Zühre Hanım! Çok yakında Rumeliiyi de temizleyeceklerdir bizimkiler düşmandan... Siz de özlediğiniz topraklara döneceksiniz inşaallah!» diye ona güvence verdiğinden Zühre ninem, Mestan ağanın göğsüne kapanıp ağlamağa başladı. Bense ayakkabılarımı ayağıma geçirip yengemlere uçtum. Kapıyı tokmaklarken bağırıyordum:

«Müjde yengeciğim, müjde... Aslan dayım tüm düşmanları tepelemiş, Gelibolu'yu kurtarmış. Çanakkale savaşı bitmiş. Dayım geliyormuş. (Savaş bittiğine göre dayım niçin gelmesin?)»

Yengem, sararmış bir yüzle açtı kapıyı:

«Kim söyledi bunları sana tosunum? Mek... mektup mu va'yoğsam dayından?» diye sordu kekeleyerek. Mensare Abay da başörtüsünü uçurarak gelmişti. Islak ellerini önlüğünde kurulamağa çalışıyordu:

«Oh oh!» dedi, «Temek şehit oğlumun öçünü almış dayın... Madem öyle balam, dayın kelgende davul zurnayla karşılamağa keteriz.»

Mestan ağanın söylediklerini bir bir anlattığımda iki kadın birbirlerine sarılıp evin içinde sevinçle döndüler. Yengemi hiç böylesine coşkulu görmemiştim. Ben de katıldım onlara... Çoktandır türkü söylemesini unutan Hatça yengem, mindere oturup güzel sesiyle türkü çağırmağa başladı:

«Koç Mustafa'ın kayalara yaslanır,
Ah garabinem saksılarda ıslanır
Deli göynüm yarim ilen uslanır

Ah, fidan boylum, sallan da ge' göreyin
Ah, gelive' de yar olduğun bileyin
Sen gelmezsen kimlere yar diyeyim, aman!»

Öğleye doğru toplar atılmağa, izcilerin trampete, fifre sesleri yankılanmağa başlayınca sokağa fırladım. Mahallenin çocuklarıyla İstasyon caddesinden geçen alayları izledik. Kentteki zafer şenlikleri, bana göre, Mustafa dayım onuruna yapılıyordu. Bunu arkadaşlarıma da övünçle söylüyordum. Mestan ağayı dinlediklerinden, arkadaşlarımdan hiçbiri beni yalanlamağa kalkışmayor, savıma yürekten katılıyorlardı. Azime Hanımın oğlu Tevfik:

«Bunun Çavuş dayısı olmasa, Çanakkale düşmandan kurtarılamazdı.» diyordu, ciddi ciddi.. Salt Tüyübozuk, bu başarıdan Ismayıl dayıma da pay çıkarıyordu.

«Ağır ol sümüklü!» diyordu Tevfik'e (Tevfiğin burnundan kış ayları yeşil yeşil sümük akardı hep) » İsmayıl dayısının hakkını yimeyelim. Bu şenlikte onun da payı var. Eğer o, Mustafa dayısının askere alınmasını kolaylaştırmasa, düşmanı tepelemeğe fırsat mı bulurdu bunun Çavuş dayısı? Naa, bulurdu... Şindi o da bubam gibi İstasyon'la kentin mahalleleri arasında durmadan yolcu taşırdı.»

Arabacı Mestan ağanın nineme söyledikleri kulaktan kulağa hızla yayılmış, az zamanda Mustafa dayım mahallenin sevgilisi olmuştu. Evimize gözaydınlığına, kutlamağa gelenler, evvelce duydukları savaş öykülerini Çavuş dayıma yakıştırarak anlatıyorlar, Eskişehir'e geldiğinde onun kahraman gibi karşılanacağını iddia ediyorlardı.

«Der misin mori komşi? Sahi gönderirler mi Mustafa'cığım?» diye yarı umut, yarı kuşkuyla soruyordu Zühre ninem. Çünkü henüz savaş öteki cephelerde sürüyordu.

«Aa, elbette gönderecekler Zühr'anım!» yanıtını veriyordu mahallenin bilmiş Sabriye ablası,» Askerlerden biri savaşta yararlık gösterdi mi, göğsünü madalyalarla süslerler, sonra da izinli olarak sılaya gönderirler.»

Ama Sabriye ablanın dediği çıkmıyordu. Mustafa dayım sılaya gönderilmediği gibi mektubu da gelmiyordu. Hatça yengem keder içindeydi. Gene türkü söylemez olmuştu. Kara kara düşünüyordu biteviye... Ben de dayımın düşmanı tepelediğinden söz açmaz olmuştum. İçimde ıslıklı bir ses: (Ölmeden mezara koydular onu — Ölmeden mezara koydular onu.) diyordu. Ninemse durmadan nafile namaz kılıyordu.

Bu üzüntülü bekleyiş, yengemin vakitsiz doğum yapmasına neden oldu. Bir sabah Mensare Abay, cinkaranlığında geldi kapımıza. Ninemle fiskos ettiler, sonunda Zühre ninem:

«Öyleyse,» dedi, «Vakit geçirmeden hastaneye kaldıralım gelini.» Bana döndü: «Biz hazırlanasıya, sen de git, komşumuz Mestan ağaya söyle, koşsun paytonunu.»

Zühre ninem, annemi de birlikte götürdü. Beni Mansare Abay'a emanet etmişlerdi. Ama Hatça yengem olmayınca eve sığamadım. Erken saatte beni sokakta gören Tüyübozuk:

«Gel!» dedi, «Yumurta tokuşturmağa götüreyim seni... Doyasıya yumurta yersin bugün... Yarın da bir oturak kelibar (kehribar) sıçarsın!»

Tüyübozuk'un elinde boyalı iki yumurta vardı.

«Şunu görüyor musun, şunu? En azından yirmi yumurta üteceğim onunla,» dedi. Yumurtaları iki ayrı cebine yerleştirdi. Pazar yerine yollandık.

Kentte boyalı yumurta tokuşturmak Rumlardan geçme bir bir gelenekti. Ocak'tan Nisan'a kadar bakkal dükkanlarında, manavlarda sepet sepet kırmızı, mavi, yeşil, kahverengi pişmiş yumurtalar eksik olmazdı. Çocuklar kadar büyükler de pazarlarda, sergi ve dükkan önlerinde yumurta tokuştururlardı. Kırılan yumurta, kıranın olurdu. Sonradan öğrendiğime göre Tüyübozuk'un tokuşturduğu yumurtalardan biri, patal taşından yontulmuştu. Gözle bakıldığında gerçek yumurtadan hiç farkedilmezdi, ama diline ya da ıslak dudağına değdirdiğinde, boyalı olmasına karşın, yumurtanın yapıştığını görürdün. Tüyübozuk, yumurta tokuşturacağı zaman patal taşından olanı cebinden çıkarmazdı. Çün-

kü oyun gereği, iki rakip te birbirinin yumurtasını inceleme hakkına sahipti. İki rakip te ötekinin yumurtasını dişine vurur, diliyle yoklardı. Bu nedenle Tüyübozuk, ilk ağızda gerçek yumurtayı avucuna alır, sınamaya onu sürerdi. Sınavdan sonra: 'Kim yatacak, sen mi, ben mi?' diye rakibine sorardı. Tokuşturucular genellikle yatmayı karşı taraftan isterlerdi. Tüyübozuk, öneriyi herzaman uysallıkla karşılar: 'Peki, ben yatayım;' derdi, ama kaşla gözarasında gerçek yumurtayı, patal taşından yapılmış olanla değiştirirdi. Bu konuda gözbağcılar kadar becerikliydi. Yapma yumurtayı avucunda gizleyerek, baş ve şahadet parmaklarının halkası arasından yumurtanın salt sivri yanını göstererek rakibinin vurmasını beklerdi.

«Çat!»

Doğal ki, vuranın yumurtası kırılırdı. Yumurtasını yitiren, hırsla yedekteki ikinci, üçüncü yumurtalarını yarışmaya sürerdi. Hilesi anlaşılmasın diye Tüyübozuk, üç yumurta üttükten sonra, tokuşturmayı sürdürmezdi. Cebindeki kırılmış yumurtalar yediyi, sekizi buldu mu, çevreyi değiştirmek üzere, tokuşturmaya tümden araverirdi. O zaman Porsuk kıyısına gider, çimenlere oturur, küçük bir külah içinde cebinde taşıdığı tuz-bübere banarak ikişer, üçer yumurta yerdik.

— 4 —

O gün yumurta tokuşturmaktan eve döndüğümde Mensare Abay:

«Kayda kezersin küçük beg?» dedi, telaşla, «Zühre ninen bir yandan, anan bir yandan kaç saattir özünü arayıp tururlar. Tel gelmiş Çavuş dayından.. İlkindi vakti tirenle kele...»

Sözünü bitirmesini beklemedim bile... Topuklarım kıçımı döverek bizim eve koştum. Zühre ninemin feracesi sırtındaydı:

«Nerelerdesin bre puşlavat? Öldürdün bizi... Aramadık yer bırakmadık... Hangi kayıplara karışırsın bilmem ki... 'Gene çingeneler mi kaçırdı bu kızanı yoksa?' diye deli divane olduk...»

Onun yakılınasına daha fazla fırsat vermedim:

«Aslan dayım geliyormuş, öyle mi nineciğim?»

Zühre ninem başını salladı:

«Geliyor, ama hiç kalmadan yoluna devam edecek... Çanakkale'den Sarıkamış'a gönderirlermiş dayıcığını... Tireni bugün ikindi vakti Eskişehir'den geçecekmiş. Bize telgıraf çekmiş ki İstasyon'da buluşalım, görüşelim. Hade biz gidip görüşeceğiz, diyelim, ya karıcığı n'olacak? Zavallı kızcağız hastanede canıyla uğraşır...»

Annem, telgırafı alınca Mustafa dayımın Eskişehir'den geçeceğini tüm akrabalara duyurmuşsa da, hiçbiri İstasyona gelmemişti. (İsmayıl dayımla Yusufali ağabeyin, Çavuş dayımın karşısına çıkacak yüzleri mi vardı?) Gelenler salt Mestan ağayla birkaç arabacı arkadaşıydı. Armağan olarak kimisi dayıma tütünle sigara kağıdı, kimisi kaynanmış yumurta, kimisi çiy börek getirmişti. Ninem de kaput bezinden bir torbayı yiyecekle, çerezle doldurmuştu. Sarıkamış'ın soğuk bir yer olduğunu öğrendiğinden yün çoraplar, yün eldivenler, uzun paçalı donlar da almıştı.

Askerleri sevkiyat eden tirenin (Böyle diyorlardı yük tirenine.) söylenenden iki saat geç geleceğini öğrendiklerinden, Mestan ağadan mada tüm arabacılar, armağanlarını Zühre nineme emanet ederek, işleri başına dönmüşlerdi.

Tiren geldiğinde hava kararmıştı. Kapalı yük vagonlarının ancak kapı ağızlarında oturan askerlerin yüzleri seçiliyordu. İçerdekileri ayırd etmek olanaksızdı. Bizim gibi karşılamaya gelmiş olan büyük kalabalık, peronun parkeleri üzerinde, yakınlarının künyesini ünleyerek koşuş-

tuklarından, tirende aradığını bulmak daha da zorlaşıyordu. Bu nedenle Mestan ağa, bizi fenerlerden birinin altına çekti:

«Siz buradan ayrılmayın! Kalabalığa karışırsanız, bir daha buluşamayız birbirimizle. Ben varıp Mustafa Çavuş kardaşı arayayım.»

Çok uzun gelen bir bekleyişten sonra Mestan ağa, Mustafa dayımı bulmuş, getirdi. Lamba ışığı altında Çavuş dayım, Enveri kabalığı, yanık yüzü, uçları yukarı bükülmüş pos bıyıklarıyla olduğundan heybetli görünüyordu. Göğsünde kırmızı kurdelayla asılmış yıldız biçiminde büyüyecek bir nişan göze çarpıyordu.

«Duanız berekatıyla işte sağ salim elini öpmeğe geldim anacığım!» dedi.

Ninem, elini öptürdükten sonra ağlıyarak oğlunun boynuna sarıldı, yanaklarını öptü: «Şükür tanrıma bin şükür!» diye mırıldandı.

Ninemden sonra annem de sarmaşıp öptü dayımı:

«Askerlik sana yaramış ağabeyciğim!» dedi, «Aslan gibi olmuşsun maşaallah! Asker rubası da çok yakışmış sana... Gelin hanım görmeliydi ki seni...»

Mustafa dayımın gözleri kuşkuyla kısıldı:

«Neden getirmediniz onu? Hasta mı yoksa?»

Zühre ninem toparlandı:

«Birşeyciği yok karıcığının...» dedi, «Doğum sancısı tuttuğundan onu bu sabah hastaneye yatırdım, anacığım! Dünyaya gelmek için acelesi varimiş zahir köftehorun... Yedi aydan fazla duramamış anasının karnında. Bare bir hafta on gün önce çıksaydı dünya yüzüne de, babacığını karşılamağa getirseydik.»

Dayım, üzgün bir gülüşle:

«Kendi gelmediği gibi, anasını da koyvermemiş, baksana! Çekeceğimiz var bu veletten... Kolay kurtuldu mu bare Hatice?»

Zühre ninem, ne diyeceğini kestiremedi:

«Ee.. ilk çöcük bu... Yedi aylık ta olsa, anasına zorluk verir. Tel'in geldiğinde Hatice henüz doğurmamıştı. Ama ebesi: 'Bu gece yatsıyacek kucağına veririm kızanını...' dedi, eli kulağındadır.»

Dayım, bıyıklarını çekiştirdi:

«Hastane yakın mı?»

Mestan ağa, gizlendiği gölgelikten lambanın aydınlığına çıktı:

«Harman yerinde.. Oraya gitmeğe kalkarsan iki saatte dönemezsin. Tirenin burada kırkbeş dakika eğleneceğini söylediler. Onun da yarısı geçti. Hastaneye gidersen, sağlama kaçırırsın tireni. O zaman katmerli asker kaçağı olursun, gözünün yaşına bakmazlar, seni divan'harbe çekip kurşuna dizerler..»

Annem de, Zühre ninem de ellerine sarıldılar dayımın:

«Sakın ağabeyciğim!»

«Sakın anacığım! Yapmaasın bu çılgınlığı evlatçığım! Birşeyciği yok derim sana Hatice'nin..»

«Doğacak yavrusuyla birlikte karıcığının resmini çektirip gönderirim sana ağabey...»

«Maazallah seni kurşuna dizdirirlerse, karıcığın da, biz de ölürüz kahrımızdan Muto'cuğum!»

Dayım bu toplu direnişe boyun eğdi:

«Peki!» dedi, «Ama tiren kalkınca hemen hastaneye gidip Hatice'nin yanından ayrılmayacağına söz vereceksin ana!»

Zühre ninem, yaşmağıyla gözlerini kurulayarak:

«Söz bir, Allah bir Mustafa'm!» dedi, «Bir dakika yanından ayrılırsam, bir daha sana kavuşmayayım anacığım!»

Mestan ağa da güvence verdi:

«Meraklanma kardaş! Tiren kalktı mıyıdı, ben götüreceğim ananı hastaneye..»

Bunlar konuşulurken ben, dayım yanımıza gel-

diğinden beri benimle ilgilenmediği için, parmağını dişleyerek somurtuyordum. O sırada gözü bana ilişen dayım, durumu kavradı, birden beni koltuklarımdan tutup havaya kaldırdı, yanağımdan öpmek istedi. Öptürmedim.

«Küstürdüm seni, diğ' mi yeğen?» dedi, «Surat asmakta haklısın! Yanağını okşayıp, nasılsın! bile demedim sana... Bu eşekliği yapsalar ben de küserdim.» Yüzünü yüzüme yaklaştırdı: «Sana kendimi bağışlatmak için n'apayım yeğen? Söyle, ne isterse veririm.»

Şımararak dudaklarımı şişirdim, göğsündeki yıldız nişanını gösterdim:

«Bunu isterim!»

Dayım, madalyasını istediğime çok sevindi:

«Ben de zati onu sana emanet edecektim,» dedi, çengelli iğnesini çıkarınağa çalışarak ekledi: «Savaşta kazanacağım ilk nişanı sana adamıştım yeğen... Al bakalım!»

Kurdelasından tutup benim olan nişana baktım. Çukur yerleri kırmızıya boyanmış. gümüş ya da nikelden büyücek bir yıldızdı.

«Bunu sana, düşmanı tepeledin diye mi verdiler dayıcı'?»

Başını salladı:

«Hem onun için, hem de savaşta bacağım kırıldığı için.»

Zühre ninem endişeyle atıldı:

«Bacağın mı kırılmışidi Muto'cuğum? Maarebede yaralandın, gazi oldun demek?»

«Oldum ya... Mektubumda bildirmişidim bunu size... Almadınız mı mektubumu?»

«Almadık evlatçığım... Aylardan beri hiç mektup gelmedi senden...»

Dayım, nasıl yaralandığını anlattı:

«Şafakta düşmanı kovalarken önümdeki çukuru görmemişim... İçine düştüm, ayağım kırıldı. Sıhiyeler iniltimi duyup beni çukurdan çıkardılar, geriye götürüp Gelibolu'daki hastaneye yatırdılar. Orada bacağım alçıya kondu. Beş

hafta kaldım hastanede. İyileşince tebdilhavaya gönderirler, diye umuyordum, ama asker kaçağı olduğum için tebdilhava vermediler, Moskof'a karşı Sarıkamış cephesine sürdüler..»

Zühre ninem:

«Olsun anacığım, dualarımız orada da seni düşmanın hem süngüsünden, hem kurşunundan koruyacaktır,» dedi, teselli etme isteğiyle. Bense coşkuyla sarıldım dayımın boynuna:

«Demek şimdi sıra Moskof'ta, Çavuş dayıcığım! Onları da tepeleyip gene böyle nişan alacaksın, değil mi?»

Bir kahkaha atarak beni havaya hoplattı:

«Elbette yeğen! Bu sefer oradan sana kocaman bir ay nişanı getireceğim... Söz... Haçan ikisini birden göğsüne takaca'sın, seni havaya hoplattığımda herkes bayrak salladığını sanacak...»

O sırada bir kampana çaldı. Aynı anda ileridekı vağonların birinden bir boru sesi duyuldu. Perona inmiş olan erler, telaşla koşuşmağa başladılar.

Dayım beni öpüp anneme aktardı:

«Toplan borusu çalıyor. Vagona dönmem, takım erlerini toparlamam gerek. Biri noksan oldu mu, hesabını benden sorarlar...» Vedalaşmak üzere nineme sarıldı: «Hade anacığım, hoşça kal! Dualarını da eksik etme! İnşaallah yakında oradan da yüzakıyla döneriz.» Koynundan bir cüzdan çıkardı, içinden ilk aldığı demeti: «Bunlar senin anacığım!» diyerek nineme uzattı: «Canın çektikçe kendine kozhelvası, lokum alırsın!» dedi. İkinci demeti verirken: «Bunları Hatice'ye götürürsün. Şu sıra paraya çok gereksinmesi olacaktır,» dedi. Üçüncü demeti anneme verdi: «Bunlarla da sen, birkaç kilocuk şeker, bir çuval un, bir teneke gazyağı at evine, kardaşçığım. Önümüzdeki aylarda çok kıtlık olacakimiş, öyle diyorlar. Zahmet çekmezsiniz... Hatice de, doğacak yavrum da size emanet...»

Çavuş dayım, benim avucuma da birkaç gümüş para sıkıştırmayı unutmadı. Annemin kucağından kapıp sonkez havaya hoplattı beni. Yanaklarımı öptü. Mestan ağayla da kardeşçe kucaklaşıp helallaştı, sonra koşarak uzaklaştı. Annemle Zühre ninem, gözyşları içinde ona, iyi yolculuk, selamet dilediler. Bense avucumdaki yıldız nişanını kıvançla sıkarak arkasından bağırdım:

«Unutma dayıcığım! Dönüşünde bana ay nişanı da getireceksin!»

Başını döndürüp bağırdı:

«Söz, yeğen! Hem de kocaman bir ay nişanı..»

— 5 —

Zühre ninem sözünü tuttu. Hastahaneden çıkasıya Hatçe yengemin yanında kaldı. Hekimler ilkin razı olmamışlardı, ama ninem dayatmış: 'Cepheye giden oğlumun vasiyetidir, ölü'm çıkar ama ben çıkınam sağiken bu odadan.. demiş, onlar da üzerine varmamışlardı.

Hatçe yengem kendini kız'a hazırlamıştı ama kıvır kıvır kara saçlı, karag özlü bir oğlan doğurmuştu. Yavru çok ufak ve çelimsiz olduğundan pamuklara sarıp yatırmışlardı beşiğine. Annesinin memesini önceleri güçlükle alıyormuş, ama sonra sonra canlanıp toparlanmış. Annemle beni ancak o zaman soktular yanlarına. Sarılıp yengemi öptüm:

«Bundan böyle damadım diyemeyeceksin bana... Kızım olacak, diyordun, ama bak işte oğlun olmuş.»

Yengem yanağını okşadı:

«Tanrı, dayının duasını benimkine yeğ tutmuş, n'edelim? Bir dahaki sefere de gızım olu' inşaallah!»

Sabırsız bir merakla:

«Göstersene oğlunu yenge!» dedim, «Kime benziyor?»

Beşiğin üzerindeki tülbendi açtı:

«Bak ta, gendin söyle kime benzediğini..»

Minnacık bebek, mışıl mışıl uyuyordu. Sağına yatırılmıştı, iyice seçemedim yüzünü:

«Pek ufacıkmış yenge...» dedim hayretle, «Hiç kimseye benzedemedim onu...»

Zühre ninem, beni beşiğin yanından uzaklaştırdı:

«Uyurken böyle süt gibi maksımlara bakılmaz. Günahtır...» dedi, tülbendi örttü, «Çok küçücek olduğundan benzedemedin kimseye onu... Mustafa'ın da doğduğunda böyleydi... Hık demiş, babasının burnundan düşmüş...»

«Adını ne koydunuz?»

Zühre ninem, ağzı kulaklarında:

«Aguş koyduk... 'Erkek olursa Aguş koyarsınız adını,' demiş Mustafa'm... Biz de öyle koyduk. Bilir misin, Aguş, dedeciğinin adıdır. Babacığı burda olmadığı için hastanenin imamını çağırttım, o okudu üç ezan vakti, kulağına adcağızını...»

Aguş güçlenesiye taburcu etmediler yengemi.. Günaşırı gidiyorduk annemle hastahaneye... Her seferinde, südü bol olsun diye, tahan helvası, lokum götürüyorduk yengeme...

Ilık bir Mayıs günü taburcu oldu yengem. Mestan ağa taşıdı gene bizi arabasıyla. Beşiği yerleştirmek bahanesiyle Mestan ağanın yanına tırmanmıştım, oradan inmek niyetinde de değildim. Ninem bunu gördü, civcivini koruyan kuluçka tavuk gibi çırpınınağa başladı:

«İn çabuk oradan! Yanımızda yer mi kalmamış? Hade gel buraya! Düşüp kafacığını mı patlatmak istersin?»

Ninemin bana olan düşkünlüğünü tüm mahalleli bildiğinden, Mestan ağa, ninemden yana çıktı, beni kucaklayıp içeriye uzattı. Somurtarak yengemin yanına sığındım.

Mestan ağa, dizginleri alınca sordu:

«Nereye gideceğiz?»

Zühre ninemle annem:

«Bizim eve!» dediler.

Hatçe yengem:

«Zahmet olmazsa, önce beni evime bırakın hanım ana!» dedi saygıyla.

«Niçin mori kızım? Yeni evimiz büyük... Yukarı kattaki odaların birinde de sen kalırsın, kocacığın savaştan dönesiye bizimle otururşun.»

Yengem direndi:

«Biliyo'nuz oğlunuza ant ve'diğimi, hanım ınam! Evimi kapayaman, sona andım beni çarpa'

«İyi ama küçücecik yavrunla yalnız yapamazsın o evde... Mensare hanım başka kapı bulmuş kendisine... Yatağını yorganını alıp gitti. Sormadım bile nere' gittiğini...»

Yengem birden duraladı, sonra:

«Olsun varsın!» dedi, «Ben güççük yaştan beli tek başıma yaşamışım hanım anacı'm... Alışkınım yalnızlığa... Hem oğlum bene can yoldaşı olu'..»

Ben coşkuyla atıldım·

«Ben de seninle birlikte kalırım yengeciğim... dedim.

Zühre ninem, ant verme, çarpılma sözlerinden ürkmüş, direncini yitirmişti:

«Biz de yalnız bırakmayız yengeni... ama niçin ayrı evde otursun?»

Yengem, Zühre ninemin ellerini tuttu:

«Evlerimiz birbirinden irak değil ki, hanım anacı'm! Gece vaktı pencereden adlarımızı ünlesez rahatça duyarız... Boşuna tasalanma hanım anacı'm... Böylesi daha iyidir.»

Hatçe yengemi evi önünde indirdik arabadan. Küçük Aguş'u ninem taşıyordu kucağında. Kapı önünde bize döndü:

«Yeni bir canyoldaşı bulasıya ben Hatice kızımla birlikte kalacağım, Nuriye... Siz Kemal'le gidin...» dedi.

Daha o akşam, Mensare Abay'ın yatağını, yorganını alıp neden savuştuğu anlaşıldı: Yengemin Mushaf kesesinde sakladığı paraların yerinde yeller esiyordu.

«Böyle bi kötülük yapacağı aklımın ucundan geçmezdi... İyi bi gadın belleyo'dum onu... Komşumuz Münire hanım haklıymış... 'Tatar kısmı hırsız olu', bu gadına mukaat ol!' demişti... Tüh, kahpe garı, beş parasız godu da gitti bene yavrımla...»

Mensare Abay'a beddua yağdırmakta olan ninem, Hatçe yengemin bu sözü üzerine

«Üzülme kızçağızım!» dedi koynunu karıştırarak, «Mustafa'm sana para bırakmışidi..» Çıkına sarılı paraları verdi: «Hem parasız kalırın diye korkma sakın!. Evvel Allah, ben sağ oldukça seni paresiz bırakmam...»

Ağzı yandığından, olur olmaz kişiyi canyoldaşı diye sokmak istemiyordu Zühre ninem eve. Bu yüzden yengemgilden ayrılıp evimize dönmiyordu. Oysa asker kaçaklarının kent içinde sık sık soygun yaptıkları, ırza geçtikleri bir dönemdi. Zühre ninem dul kızını da yalnız bırakmaktan tedirgindi. Hatçe yengem de bunu farketmiş, bir çözüm yolu bulmuştu: Zühre ninem, gündüzleri Hatçe yengemlerde torununu sevecek, geceleri de bizimle kalacaktı. Yaşlı kocasından başka kimsesi olmayan komşu Münire hanım, uygun bir kişi bulunasıya değin, geceleri Hatçe yengeme canyoldaşlığı etmeği kabullenmişti.

ANNEMİN YENİDEN EVLENMESİ OLASI MI?

— 1 —

O günlerde zengin bir adam, anneme talip oldu. Burunsuz Hasan bey adında bir beydi. Çiftelerde çiftliği, Haymana'da mandıraları varmış. Annemi hükümet konağında iş izlerken görmüş, beğenmiş. Zühre ninemden, Allahın emriyle kızını istemeğe geldiğinde biz ninemle Mustafa dayımgildeydik. Annem ne maksatla geldiğini bilmediği Burunsuz Hasan beyi, Hatçe yengemin oraya göndermiş.

Ninem, niyetini öğrenince, büyük bir itibar gösterisiyle içeri aldı Hasan beyi, kahve ikram etti. Hasan beyle başbaşa görüşebilmek için yengemle beni mutfağa gönderdi, uzun uzun sorguya çekti damat adayını...

Burunsuz Hasan bey, onbeş yıl önce, amcasının kızıyla evlenmişti. Ondan yatalak bir oğlu dünyaya gelmişti. Karısıysa lohusa hastalığına tutulmuş, bir daha da iyileşmemişti. Onlar çiftliğindeki evde oturuyorlarmış. Eğer Tanrı nasip eder de annemle evlenirlerse Porsuk kıyısındaki büyük konağa yerleşecekmişiz. Ağabeyimi de, beni de öz oğlu gibi bağrına basacak, bizi yüksek okullarda okutacakmış.

Burunsuz Hasan bey sözlerini:

«Dileğime evet der de, beni evlatlığa kabul ederseniz, çok mutlu olacağım büyükhanım... Bu izdivacın yavrularınızı da, sizi de bahtınız-

dan güldüreceğine inanıyorum,» diye bağladığında Zühre ninem:

«Biz ne desek boş mori kızanım! Her daim Allahın dediği olmuştur. Hele birkaç gün izin ver bana... Kızımla, oğlumla görüşeyim bir kerek..» yanıtını vermiş.

Bildiğim kadarıyla Zühre ninem bu evlenmeden yanaydı. Kızını Burunsuz Hasan beye vermek istemesi, bize sağlıyacağı yarardan çok, kendisini Hatçe yengemle sürekli oturma olanağına kavuşturacağını hesaplamasından ileri geliyordu.

Ben de annemin evlenmesinden yanaydım. Çünkü mahallemizdeki tüm çocuklar gibi benim de bir babam olmasını istiyordum. Akşamları mahalle arkadaşlarımın, oyunu bırakıp, bir yağlık dolusu yiyecekle eve dönen babalarını karşılamalarına, coşkulu bir sevinçle onların kucağına tırmanmalarına imreniyordum. Sokakta yalnız kalıp boynu bükük, ağlamaklı bir yüzle eve döndüğümde, içimde büyüyen birikmiş özlemlerle avaz avaz ağlamak istiyordum. (Neye benim de babam yok?. Babamı istiyorum. Neredeyse gelsin artık babam, gelsin de arkadaşlarımın babaları gibi o da beni kucağına alsın, sevsin, okşasın!) Ama bağıramıyordum. Bu sözlerin Zühre ninemi de, annemi de ne denli kahredeceğini seziyordum. Bu yüzden ağzımı ellerimle kapayarak helaya giriyor, orada sessizce ağlıyordum.

Evet ben de bir babam olmasını istiyordum, ne var ki burunsuz babam olması da hoşuma gitmiyordu. Tüm arkadaşlarımın babamın burnuyla alay etmelerine katlanamazdım. Bu yüzden ninemle birlik olup annemi evlenmeğe zorlayamıyordum. Babamın sağ olduğu, birgün aramıza döneceği inancını yitirmemiş olan annem, evlenme teklifine bu kez daha da kolay karşı çıkabiliyordu:

«Haydi, Tanrı böyle yaratmış deyip burunsuzluğunu görmezlikten geleyim, ama yatalak bir oğuldan başka dayanağı olmayan zavallı hasta bir kadının üzerine nasıl ortak giderim anne? Yoo.. Allahtan korkarım ben, böyle bir vebalin altına giremem.»

Tanrı korkusu, vebal denildi mi, ninemin eli ayağı kesilirdi. Böylece teklifin reddine karar verildi.

Ne var ki, her istediğini yaptırmağa alışmış olan çiftlik çubuk sahibi Hasan bey, bunu hazmedemedi, gönderdiği bohçacı kadınla annemi, ninemi tehdide kalkıştı. Bu davranış ninemin *bolelerini ayağa kaldırdı.* (Zühre ninem çok kızdığını söylemek istediğinde bu deyimi kullanırdı) Haberi getiren bohçacı kadını, kolundan tuttuğu gibi sokağa attı. Geceleyin kapıyı desteklemekte kullandığımız kalın demiri kavrayıp kadına doğru sallayarak:

«O burunsuz pezevenge söyle! Yanılır da öyle bir bok yemeğe kalkışırsa, bu demirle kafasını kırar, gözlerini oyarım. Lağabı Burunsuz Hasan iken bu kerek Kör Hasan'a çevrilir,» diye bağırdı. Bu tehdit ile de yetinmedi, Hasan beyin bir kötülüğü dokunmasın diye uzun bir süre annemi dizi dibinden ayırmadı. Bir yandan da, ahret kardeşi Hayriye ablanın oğlu polis memuru İbrahim efendi aracılığıyla karakolun gözedimine aldırdı evimizi. Geceleri sabahacak bekçinin düdüğü sokağımızda çınlar oldu.

Aynı akşam, Zühre ninem, Yusufali ağabeyi de kovdu kapıdan. Annemin kocaya verileceğini duymuş, kafayı çekerek gelmişti. Kapıya çıkan Zühre ninem:

«Buraya anansız, karınsız adım atmayacaksın! demedim mi sana bre serhoş köpek? Kel kafanı kırdırmak için mi geldin kapımıza?» diye bağırdı.

Yusufali ağabey, kafa tutar bir söyleyişle:

«Duydum ki bana sormadan danışmadan Nuriye'yi evermeğe kalkışmışsın gene...» dedi. serhoşluktan dili dolanıyordu.

Zühre ninem, alaycı bir aşağılamayla:

«Abe kel kafalı serhoş köpek! Sen kim olursun ki sana sorayım kızımı everirken?» diye bağırdı.

«Kim olacağım, beşik kertmesi yavuklusuyum ben Nuriye'nin. Anama söz vermişsin, Nuriye'yi doğurduğun gün... İlkinde haberimiz olmadan everdin kızını, ama bu sefer yapamaacaksm bunu... Kıyameti koparırım zare... Eğerkim o burunsuz pezevenkle everirsen Nuriye'yi... çok fena olur, çook... Bak o kaa sülerim sana Zühre tete! Bozuşuruz sonra, elimden bir kaza çıkar.»

Zühre ninem, gene kapı arkasındaki demiri kavradı:

«Sonra bozuşacağımıza şimdi bozuşalım bre kel köpek!» diyerek Yusufali ağabeyin üzerine saldırdı. Salladığı demir, omuzunu sıyırdı. Kaçmasaydı, hiç kuşkusuz, usturalı kafasını yaracaktı yeğeninin...

— 2 —

Mustafa dayımın Diyarbakır'dan attığı mektup, evimizde gene sevinç gözyaşlarına neden oldu. Çünkü dayım, cepheye giden piyade taburundan alınmış, muhabere birliğine verilmişti. İki ay Diyarbakır'da kalıp kurs görecekmiş. (Res-ül Ayn'da bir hafta karantinada kaldıktan sonra kızgın güneş altında, kimi zaman kağnı arabalarıyla, kimi zaman yaya olarak Mardin'e, oradan da Diyarbakır'a geldik. Bu şehirde lotaryo vurdu bana... Enver Paşa buyurmuş: Çanakkale'den gelen piyade taburunun iyi sicilli çavuşları muhabereye ayrılacakmış. Sarıkamış cephesinde savaşan kıtalarımız muhaberece noksanlığı yüzünden çok zayiat veriyormuş. Her

neyse... İşte bu yüzden dört çavuş muhabereye ayrıldık. İki ay kurs göreceğiz burda... Ondan sonra cepheye gideceğiz. Görüyorsunuz, dualarınız yüzüsuyu hürmetine, Tanrı burada da koruyor beni.. Bundan sonra Çanakkale'den gelen biz dört arkadaş, cephede, önsafta dövüşmeyeceğiz. Geri hatlarda kalıp birlikler arasına muhabere telleri çekeceğiz.) Dayım mektubunun sonunda anneme vaadini hatırlatıyordu: (Artık en az iki ay yerim yurdum belli. Çektireceğiniz resimleri aşağıdaki adresime gönderirsin Nuriye... Ama doğan yavrumun ayrı bir resmini isterim. Göreyim bakayım kime benziyor yüzceğizi... Anasına mı, bana mı, yoksa sizden birinize mi?.. Adını Aguş koydunuz değil mi?)

Mektup bitince Zühre ninem ayağa fırladı:

«Haden bakalım, hazırlanın! Muto'nun istediği resimleri çektirmeğe gidelim... Nerededir futuğrafane, bilir misin sen Nuriye?»

«Evet, biliyorum anne!. Birisi köprü üstünde, öteki sinamanın karşısında...»

«İyi... Yakınimiş...» dedi, sonra bana döndü:

«Hade, anan seni bir lahzede giydirsin de koş yengene! Resim çektirmeğe gideceğimizi söyle! Hazırlansın, Ağuş'cuğu da temiz pak giydirsin! Bir saate kaa, biz arabayla gelir, sizi alırız.»

Hazırlanıp kapıya çıktığımda Tüyübozuk'ların evi önünde arabalarını gördüm. Mahallenin çocukları arabanın çevresine toplanmışlardı.

Nineme seslendim:

«Nineciğim! Mestan ağa eve gelmiş... Arabasıyla sizi almasını söyleyeyim mi?»

«Söyle kızanım.»

Ellerim ceplerimde, kabararak gittim yanlarına... Atları yemleyen Tüyübozuk'a:

«Baban evde mi Tüyübozuk?» dedim.

Döndü, baktı bana. Dişleri arasından cırt diye bir tükürük attıktan sonra:

«Evde olmasa arabası kapıda durur mu 'lan?»

dedi terslenerek, «İçerde, analığının koynunda zıbarıyor her zamanki gibi...» Bir gözünü kırparak başını salladı: «Sorması ayıp, sen niye hindi gibi kabarmışsın öyle İspenç civcivi? Çavuş dayından yahşi bir haber mi var yoksa gene?»

«Var ya!» dedim, «Koca Enver Paşa, dayımın... şey... tel çavuşu yapmış. Tel çekip alayları, taburları birbiriyle konuşturacakmış.»

Tüyübozuk, gene bir tükürük attı dişleri arasından, burun kıvırdı:

«Hiç iyi haber değil bu,» dedi, «Allah vere de alayların, taburların konuşmağa daldıkları bir sıra Moskof'lar saldırıya geçmeseler. Geçerlerse anamızı kovalarlar billaha..»

Dayımı savunma zorunu duydum:

«Hiç te değil,» dedım. «Şimdiye kadar yeterince tel çekilmediğinden Moskof'lar askerlerimizi kırıyorlarmış. Dayım taburları, alayları telle bağlayınca canları kurtulacakmış.»

Tüyübozuk omuz silkti:

«Babama bu mavalı okumak için mi geldin sen?»

«Yoo..» dedim, «Babanın arabasıyla fotoğrafaneye gidip resim çektireceğiz... Çavuş dayım resimlerimizi istemiş te...»

«O başka... Yarım saate kalmaz kalkar bizim moruk... Söylerim sizi evden almasını...»

Yanlarından ayrıldım. Arkamdan bağırdı:

«Resimcinin önünde de kabararak otur ki, dayın resmi görünce sevinsin, bizim İspenç civcivi *yarka* olmuş, desin...»

Fotoğrafhanede beş resim çektirdik. Birinci resimde hep biraradaydık. Kucağında Aguş olduğu halde Zühre ninem koltukta oturuyor, ben yanında dikiliyordum, annemle Hatçe yengem de arkasında yeralmışlardı. Yengem peştamalla örtmüştü başını, çenesi altından da iğnelemişti. Annem, yüzü iyice görülecek biçimde pe-

çesini kaldırmıştı. Zühre ninemse namahrem bürünüşünü korumuştu, şamisi ağzını tümden örtüyordu, salt gözleriyle burnu dışardaydı.

İkincileyin Hatçe yengemle oğlunun resmi çekildi. Yengem bu kez kundağa sarılı Aguş'u, göğsü üzerinde sıkmış, çenesini küçüğün başı üzerine dayamıştı. Bakışlarında kıvancı ve mutluluğu okunuyordu. Resim çekileceği son anda Aguş ağlamağa başladığından resim de öyle çıkmıştı.

Üçüncü resimde Aguş yalnız çekilecekti. Başı kundağa gömülmüş olduğundan yüzü iyice görünmüyordu. Fotoğrafçı, Aguş'un kundağını çözdürüp omuzları hizasından bağlattı, böylece Ağuş'un kıvır kıvır saçları meydana çıktı. Ne ki, başını dik tutamıyordu. Zühre ninem, sevecen ellerle torununun başını okşayarak:

«Elma kafacığını tutamaz daha bu kızancık amicası. Zahmet vermeyin maksıma! Boyuncuğu kırılacak toruncağzımın...» diye yakıldı. Ama fotoğrafçı, işinin ehli bir adamdı. Sağına soluna, arkasına yerleştirdiği yastıklar şiltelerle Aguş'u, koltuk üzerinde rahatça oturur poza getirdi, resmini öyle çekti.

Resimleri fotoğrafhaneden bir hafta sonra aldık, birer kopyasını dayıma yolladık, birer kopyası bizde kaldı.

— 3 —

Mayıs sonunda, ağabeyimi almak üzere, annemin İstanbul'a gitmesi kararlaştırıldı. Yazdığı mektupta ağabeyim, Haziran başında okulların tatile gireceğini bildirmişti. Annesi olanlar yazın okulda kalamayacaklarından, yanımıza gelebilmek için yol parası da istemişti. Zühre ninem, ağabeyimin yalnız başına tiren yolculuğu yapmasına karşı çıktı:

«Burhancık daha süt gibi çöcük... İtin, uğur-

suzun arasında tek başına yolculuk edemez, Nuriye... Amicası neye getirmez kızancığımızı?»

Annem, biran duraksadıktan sonra:

«Getiremez, çünkü amcası İstanbul'da oturmuyor artık,» dedi. «Üzülürsün diye gizlemiştim senden. Şimdi söylüyorum: Kayın biraderim kışın ağır bir zatürrie geçirmiş. Doktorlar İstanbul'da kalırsa hastalığın vereme çevirebileceğini söylemişler, kışı sıcak geçen bir yere yerleşmesini saalık vermişler. O da memuriyetini Adana'ya naklettirmiş... Şimdi orda oturuyorlar.»

Zühre ninem, dizlerini dövmeğe başladı:

«Vah vah vah! Demek Burhan'cığım o barhana gibi mektebin duvarları arasında mahpus kaldı bunca zaman... Hay taksiratlı kızancığım!. Kim bilir nasıl sıkılınıştır cancağzı orada...»

«Hiç te değil...» dedi annem, «Burhancığım hiç şikayetçi olmadı okulda kaldığından... Tersine evci çıkmadığı için çok memnun olduğunu yazdı. Hem eltimin eziyetlerinden, azarlarından kurtulduğu için, hem de evci çıkamayan arkadaşlarıyla Perşenbe, Cuma günleri sinemalara, parklara, müzelere gittiği için...»

Zühre ninem kuşkuyla doğruldu, yüreğini tutarak:

«Nasıl?» diye bağırdı. «Perşenbe, Cuma günleri lokma kadar yetimcikleri o koskoca şehire başıboş mu bırakarlarmış?»

Annem, tam bir güvenceyle:

«Hiç öyle şey yaparlar mı anneciğim Her hafta bir mubassır alıp gezdiriyormuş onları..» yanıtını verince ninem derin bir soluk aldı.

«Eh, neyse... Şimdi biraz rahatladı yüreciğim!» dedi.

Zühre ninem, genç bir kadın olarak, annemin yalnız başına tirende yolculuk etmesine de razı olamıyordu. Onu birinin gözediminde göndermenin yollarını ararken, ninemin alıret kardeşi, Köprülülü Hayriye abla imdada yetişti: Oğlu

polis memuru İbrahim efendi, on gündenberi Eskişehir İstanbul arasında işleyen yolcu tirenlerinde çalışıyormuş. Annemi ona emanet edebilirmiş.

Zühre ninem, sözleşilen günde, büyük bir yürek rahatlığıyla annemi istasyona götürüp polis İbrahim efendiye teslim etti. Annem onun eşliğinde İstanbul'a bir tirenle gidip öteki tirenle döndü, ama bu da Köprülüler arasında, annemin polis İbrahim efendiyle evleneceği söylentisinin yayılmasına yetti. Dedi-koduyu ben, ağabeyimi görmeğe gelen Naziye'den duydum. Bir ara beni yukarıkı odaya götürdü. Bana ötesini berisini sıktıracak sanmıştım. Oysa kısık bir sesle o:

«Haberin var mı » dedi, «Anan evleniyormuş.»

Burunsuz Hasan beyden söz açacağını sanarak:

«Yok!» dedim, «Evelenmeyecek... Ninem o burunsuz herifi çoktan kovaladı...»

Naziye:

«Benim söylemek istediğim o değil, başka biri...» dedi, «Bu seferkinin burnu yerli yerinde, üstelik genç ve de yakışıklı... Herhalde anan bunun için attan inip eşeğe binmeğe razı olmuştur. Ama ben serkomiser kocadan dul kalsaydım, yakışıklı da olsa, tirenlerde çalışan bir polisle, dünyada evlenmezdim...»

«Polis mi dedin Kimmiş bu adam?»

«Kim olacak? Hani annenin İstanbul'a gidip fingirdeştiği bir polis İbrahim efendi var ya, işte o!.»

«Hayriye ablanın oğlu mu? Uydurmuşlar... Evde böyle bir laf konuşulduğunu hiç duymadım.. »

«Merak etme, yakında duyarsın...»

Gerçekten de, daha o akşam, yemekten sonra Burhan ağabeyim bu evlenme sözünü ortaya atıverdi:

«Anneciğim! Evleneceğini söylüyorlar... doğru mu?»

Annem, şaşkınlıkla baktı ağabeyime, omuzlarını kaldırdı:

«Yok öyle bir şey yavrum! Kim uydurmuş gene bu söylentiyi?»

Zühre ninem araya girdi:

«Çiftlik çubuk sahibi Burunsuz Hasan bey, derler kaltabanın biri istemişti anacığını, ama verdik ağzının payını, savdık herifi... Budur herhalde sana söyledikleri...»

«O değil nineciğim. Onu da söylediler, ama o değil, bu başka biri. Hani annemle birlikte beni okuldan alınağa gelen polis ağabey vardı ya, işte onunla evlenecekmiş annem...»

Zühre ninem, birden celallandı:

«Hangi soysuz köpek uydurmuş bu dedi-koduyu? Bana söylesin de yırtayım ağzını. diye bağırdı, sonra böyle bir evlenmenin olamayacağına kanıtlar sıraladı: «Bir kerek o çöcük benim ahret kardaşımın oğludur, anandan da küçük... Dahası soylarında birkaç deli var.

Burhan ağabeyim kuşkudan kurtulamamıştı, anneme sarıldı:

«N'olursun anneciğim, onunla da, hiç kimseyle de evlenme!» dedi, «Babamın öldüğünü kesinlikle bilmiyoruz. Fransız konsolosunun onu Avrupa'ya kaçırdığını söylemediler mi? Bakarsın bir gün çıkar gelir. O zaman n'aparız? Babacığımın yüzüne nasıl bakarız? Onun için yalvarıyorum sana anne! Birkaç yıl daha sabret!. Ben okulu bitirince memur da olabilirim, öğretmen de... Bakarsın amcam gibi müfettiş te yaparlar beni... O zaman sana da, kardeşime de, nineciğime de rahatça bakarım... Söz veriyorsun, evlenmeyeceksin değil mi?»

Annem çok duygulanmış, gözleri yaşarmıştı. Ağabeyimi sevecenlikle öptü:

«Merak etme yavrum! Söz veriyorum, hiç kimseyle evlenmeyeceğim,» dedi.

GÖRKEMLİ SÜNNET KARYOLASI

— 1 —

Ağabeyim, savaşa karşın, Darüşşafaka'da iyi beslendiğinden olacak, boylanmış, vücutça gelişmişti. Onun boyuna bosuna bakıp Zühre ninem bir akşam anneme:

«Mori kız Nuriye!» dedi, «Burhan'cığım koskoca adam olmuş, nerdeyse bıyıkları terleyecek... Güz'i beklersek oracığı daha da kartlaşacak, lazım sünnetçi baltayla kessin... İyisi mi, sıcaklar bastırmadan kestirelim bu çöcüceklerin kapçıklarını...»

Annem de uygun gördüğünden, sünnetimizin bir hafta içinde yapılmasına karar verildi, hazırlıklara başlandı. Alınlarında *maşaallah* yazılı, sırma işlemeli sünnet takyelerimizin tedariki işini, mahallemizin çok bilmiş Sabriye ablası üstlendi. Sabriye abla, sünnet düğününde kullanılmak üzere ayvanlı, iki kişilik görkemli karyolasını da bize taşıttı. İşlemeli çarşaflarını, üzeri çilek resimleriyle süslü atlas yorganını da esirgemedi. Zühre ninem, Naciye'nin çeyizliklerini ortaya çıkardı. Sabriye abla kırepler, çevreler, yemeniler ve nakışlı çoraplarla karyolanın demirlerini, arkadaki duvarı bir güzel donattı. Kendisine annem de yardım ediyordu. Karyola öylesine görkemli görünüyordu ki bana, dayanamıyor, ikide birde:

«Anneciğim, sünnetçi amca ne zaman gelecek? Ne zaman bu düğün karyolasında yataca-

ğım?» diye soruyordum. Annem her seferinde:

«Perşenbeye!» diyordu, «O gün sünnet olacaksınız, o gün yatacaksınız...»

Sonunda annem kızdı:

«Perşenbeye dedik ya, ne laf anlamaz çocuksun sen? Haydi çekil başımızdan! Burada ahiret soruları soracağına, gidip oynasana sokakta arkadaşlarınla...» diye beni kovaladı. Süklüm püklüm çıktım sokağa... Ağabeyim, tüm çocukları başına toplamış, onlara okulda verdikleri müsamereleri anlatıyordu. Oyundaki kişilerin konuşmalarını, ağız taklitleriyle öyle güzel yineliyordu ki, çocuklar gülmekten kırılıyorlardı. Tüyübozuk bile onun ağzına bakıyordu. Ama benim aklım fikrim, yukarıdaki görkemli karyoladaydı. Arada sırada usulca eve girip çıkıyordum. Annemlerin işlerini bitirip oturma odasına dönmelerini, bekliyordum. Onlar oturma odasına çekildi mi, usulca yukarı çıkacak, ağabeyimden önce atlas yorganlı karyolaya kurulacaktım.

Bir keresinde sokak kapısından içeri süzüldüğümde, oturma odasından Sabriye ablanın kısık, ağlamaklı sesi kulağıma çalındı:

«...Ağabeyim üç beşibirlik diye dayatınca, bu son fırsatı da kaçırdım Nuriye'ciğim. Çeyizim duvağımla evde kaldım. Bir daha da kapımızı bir görücü çalmadı. Kendi göbeğimi kendim keseyim bari, diyerek Yukarı Mahalle'deki Arap Cinci Hoca'ya gittim. Kısmetimin bağlanan kapısını açtıracaktım, ama o kara herif öyle bir kapı açtı ki bana, insan içine çıkacak yüzüm kalmadı. Büyü mü yaptı, cinlerle mi bağladı beni, bilmem... Ne zaman istese, koşarak giderim ona, kendime nefes ettirmek için...»

Sünnet günü evimiz insanla doldu, taştı. Tüm akrabalar, penbe tüle sarılmış arınağanlarla gelmişlerdi. Kimisi oyuncak, kimisi pantalonluk kumaş, kimisi mintanlık, kimisi hokka takımı, ka-

lem getirmişti. Kimisi de, içinde bozuk paralar şıkırdayan para keseleri armağan etmişti. Dayımgil birşey getirmemişti: «Biz hediyemizi sonra vereceğiz... Kimsenin almadığı birşey olsun istiyoruz,» demişti dayım.

Zühre ninem, bunu öğrenince:

«Bakmayın öyle söylediğine... Diil mi ki dayınız hediyesini şimdi getirmedi, bir daha da hiç getirmeyecektir. Zare unutacaktır benim aç köpek oğlum... Sade alacaklarını unutmaz o..» dedi, dediği de çıktı.

— 2 —

Mestan ağa, armağan olarak, bizi gezdirsin diye üç fayton getirmişti. Bunlardan biri, şimi sürücülüğünü bir Tatarın yaptığı, dayımın faytonuydu. İçlerinde en gösterişli oydu, ama dayımın zamanındaki o bakımlı araba değildi, artık. Nakışları çamurdan bir kabuk bağlamıştı.

Burhan ağabeyim, bizim o arabaya binmemizi istemişti, ben olmaz, dedim: 'Dayımın arabasıydı o... Dayımsız binmem ben o arabaya... Ben, Mestan amcanın arabasıyla gezeceğim!»

Böylece bölündük. Ağabeyim, Dürye tete'inin torunu ve yeni edindiği arkadaşlarıyla baştaki yeni faytona bindi. Biz, Naziye, Pakize ve Şevket'le Mestan ağanın faytonuna yerleştik. Tüyübozuk bizim arabadaydı. Babasının yanına çıkmıştı. En arkadaki arabaya da davetli tanışlrın yavrularıyla mahallenin kalan çocukları doluştular.

Zühre ninem, faytonculara çarşıdan aldığı çevrelerden ikişer tane verdi. Arabacılar onları hayvanlarının yanak koşumlarına bağladılar. Ninem çocuklara, külahlar içinde leblebi şekeri, talkan dağıttı:

«Gezinirken yersiniz...» dedi, O sırada dayımı, kapı eşiğinde bizim için kurban ettiği horozun kanından da alınlarımıza birer parmak bastı. Arabalarımız haraket ederken, kapı önünde toplanmış olanlara maşallah! dedirtti.

Caddeye çıkınca Mestan ağa, kafilenin başına geçti. Kent içinde bir saatten fazla dolaştık: Tatar Mahallesi'nin tozlu sokaklarından geçerek Muttalip caddesine çıktık. O yolla Porsuk'a doğru indik. Salhane köprüsünden geçerek, bahçeler arasından Yediler'e ulaştık. Oradan Tahılpazarına yöneldik. Hatçe yengemin yattığı hastane yolundan kavaflar çarşısına saptık. Köprübaşı'ndan İstasyon caddesine kıvrıldık. Ermeni Kulübü önünden geçerek Hoşnudiye mahallesine ulaştık.

Arabayla gezerken önceleri herkes bizi seyrediyor, diye utanıyordum, ama Tüyübozuk sululuğa başlayınca utancım dağıldı. Tüyübozuk hem kafiledeki curcunayı yönetiyor, hem de sokaktakilere laf yetiştiriyordu. Yaşlı kadınlardan biri kaldırımdan:

«Ne acırın bu sünnet çocuklarına... Kurbanlık kuzucuklar gibi meleşerek gezinirler,» deyince Tüyübozuk hemen:

«Üzme tatlı canını teyzeci'm! Bunların kafalarını değil, çüklerini kesecekler,» yanıtıyla onu teselliye kalkışıyordu. Tabii arabalardan bir kahkaha tufanı yükseliyordu. Kadınsa bu kez tümümüzü birden iyice bir kalaylıyordu.

Her yeni sokağa ya da semte girdiğimizde Tüyübozuk, sözlerini kendi uydurup (Yavuz geliyor yavuz da denizi yara yara - Kız seni alacağım da başına vura vura) türküsüne adapte ettiği sünnet türküsünü söyletiyordu çocuklara:

Sakarya'nın darısı da yumurtanın sarısı
Bileniyor berberde de sünnetçi usturası

Bir damla kan akacak ta biraz canın yanacak

Ama toplayacaksın da hem para hem oyuncak

Acep n'olacak bibim de diye korkma abisi
Kesilse de kalacak ya malınızın yarısı

Benim hiç korktuğum yoktu. Araba gezintimiz sona erse de sünnet olsam, o güzel karyolaya kavuşsam! diye sabırsızlanıyordum.

Oysa evin önünde arabalardan indiğimizde sünnetçi amcanın henüz gelmediğini öğrendik. İsmayıl dayım, arabacı Mestan ağaya:

«Berber Hakkı Çavuş'u sen gidip almazsan, bu evin yolunu bulamayacak galiba... Misafirlere ayıp oluyor. Bir zahmet Köprübaşı'na kadar gidip Hakkı Çavuş'u al, getir buraya...» dedi.

Mestan ağa, berber Hakkı Çavuş'un dükkanını biliyor olmalıydı ki; «Başüstüne!» diyerek dizginleri aldı.

Ağabeyim, babasının yanında oturan Tüyübozuk'a:

«Durun, ben de geleceğim. Sünnetçinin dükkanını biliyorum,» dedi

Tüyübozuk:

«Atla!» dedi, «Beleşten bir tur daha atarsın sünnet kılığınla.»

Meğer ağabeyimin muradı, Mestan ağaya yol göstermek değil, sünnetçiyi ayarlamakmış. Sonradan Tüyübozuk söyledi, ağabeyim arabayla gelirken sünnetçiye:

«Berber amca!» demiş, «İlkin kardeşimi sünnet etmenizi yakaracağım. Kardeşim ufak bir çocuktur. İlkin ben sünnet olursam, belki canım yanacağı için bağırır, ağlarım, o da korkar. Sıra ona geldiğinde belki işinizi zorlaştırır. Onun için önce o sünnet olsun...»

Berber Hakkı Çavuş, ağabeyimin yanaklarını okşamış:

«Sen iyi bir ağabeysin! Kardeşini düşündü-

ğün için aferin sana! Hay hay, ilkin onu sünnet ederim,» demiş.

Merdüven başından İsmayıl dayım beni çağırdığında, yukarı katta, kadınlar arasındaydım. Hanımlardan biri bırakıp öbürü alıyordu beni kucağına. Acıdıklarını belli etmemeğe, aldığım armağanlıkları, topladığım paraları sorarak beni oyalamağa çalışıyorlardı. Oysa ben sünnet olacağım için en küçük bir korku bile duymuyordum.

Babasının ünleyişi üzerine Naziye koştu, elimden tutup beni babasına götürdü. Merdüvenden inerken kulağıma fısıldıyordu:

«Yumurtanın sarısı, gidecek çükün yarısı... Zaten bir lokmacıktı, bakalım ne kalacak geriye...»

Merdüvenin alt başında bekleyen dayım, kaptı beni:

«Aferim sana!» dedi, «Erkek olduğunu gösterdin, kendi ayacıklarınla geldin. Sünnetçinin önünde de ahlayıp oflamazsan, bir çeyrek altın da ben takarım nazarlığına...»

Tam bir güvenle ona:

«Göreceksin hiç ağlayıp bağırmayacağım, dayıcığım,» dedim ama sözümü tutamadım:

Kollarımı bacaklarım arasından geçirerek sımsıkı yakalayan dayımla sünnetçinin önündeki koltuğa oturduk. Yerde tıraş olanların çenesi altına tutulan yüz yıkamağa özgü, bir tarafı yarım ay gibi oyuk, pirinçten yapılmış berber leğeni duruyordu. İçinde bir kıskaç, bir de ustura vardı. Berber Hakkı Çavuş, rahat çalışacak biçimde entarimi sıyırdıktan sonra bibimi yokladı:

«Hımm!» dedi, «Perdeliymiş. İşimiz biraz zor.. Mil kullanacağız. Küçük yaştan ileri-geri oynatılsa, şimdiye çoktan açılmış olurdu.»

Yanındaki sünnetçi çantasından fildişi bir mil çıkaran berberin sözlerinden o zaman birşey

anlamamıştım, ama sonradan öğrendim: Sünnet edilecek kapçık kendiliğinden geriye açılmazsa, ona perdeli denirmiş. Sidik yarışı yaptığımız zamanlar, iyi fışkırtsınlar diye, arkadaşlarımın kapçıklarını geri sıyırdıklarına dikkat etmiştim. Benimki sıyrılmıyordu. O yüzden ben ve benim gibi birkaç arkadaşım yarışı hep kaybediyorduk. Tüyübozuk, kapçığı her gün sıyırmaya zorlarsak, bizimkinin de zamanla rahatça geriye açılabileceğini söylemişti, ben de uğraşmağa başlamıştım. Ne var ki bir gün ninem, uğraşımı görmüştü:

«Sakın neneciğim, sakın oynamaasın götünle! Çok günahtır kızanım! Götüyle oynayanın, maazallah, anacığı ölür,» demişti. Ninemin yasakları için ileri sürdüğü bu türden gerekçelere öyle çocukça bir saflıkla inanırdım ki, konulan yasağa kesinlikle uyardım. Bu kez de öyle yapmıştım. Bibimle oynamak şöyle dursun, çişe gittiğim zamanlarda bile onu salt pantalonumdan dışarı çıkarasıya elleyordum.

Böylece sünnetim zor oldu. Ben de dayıma verdiğim sözü tutamadım. Sünnetçi, kapçığın yapışık olan yerlerini mil ile koparmağa çalıştıkça, evi çın çın çınlatan çığlıklar atmağa başladım. Tüm ev ayağa kalkmıştı. Annem, ninem, kadınlardan birkaçı baygınlık geçirmişlerdi. Kolonyalar koşturulmuştu. Yukarı katta olduğu gibi aşağı katta da panik egemendi. Koskoca erkekler, kan tutmasından kül gibi benizle kusmuşlardı. Ağabeyim de çok korkmuş, saklanacak bir yer aramıştı. Ne ki ancak mutfak yanındaki helaya kapanmayı akıl edebilmişti.

Sünnetçi, perdeyi yırttıktan sonra, elinin hünerini gösterebildi. Çabucak kapçığı çekip kıskaç içine yerleştirdikten sonra usturayı vurdu. Sünnetçinin çalışmasını izleyebilen erkekler:

«Oldu da bitti maşaallah, iyi olur inşaallah!»

diyerek el çırptılar. Sünnetçi, sarı toz serpip gazbezle sıkıca bağladıktan sonra doğruldu; elinin tersiyle alnındaki terleri silerek:

«Haydi ötekini getirin!» dedi. Ben hâlâ haykırıyordum. Dayım beni yukarı kata götürürken sünnetçi uyardı:

«Karyolaya yatırmayın. Örtülere kan sızabilir,» dedi. Böylece içinde yatmayı onca sabırsızlıkla beklediğim karyoladan uzaktaki bir şilteye yatırdılar beni. Aslında benim de karyola görecek halim yoktu. Kasıklarım arasında bir zonklama, şiddetli bir sancı dünyayı bana zindan ediyordu. Ağzıma şekerler, lokumlar tıkıştırmağa çalıştıkları halde beni susturamıyorlardı. Gene Zühre ninem beni kanatları altına almak zorunu duydu; yattığım şilteye otururak başımı dizlerine aldı, terle ıslanmış saçlarımı okşayarak:

«Ağlama neneci'm, ağlama kızanım!» dedi, «Savacak bu ağrılar... Akşama birşeyciğin kalmayacak. Erkeksin madem, dayanaca'sın bu ağrıya... Peygamberler böyle buyurmuşlar... Ya maazallah Tanrı gökten kurbanlık birhangi koyuncuk göndermeseydi, nice olurdu erkeklerin hali? O zaman başçağzınız kesilecekti... Şükredin ki bu kadarla kurtuluyorsunuz... Ağlama neneci'm! Sık dişini biraz... Bu acıya dayan! Erkeksin sen!»

Ama dayanamıyordum. Gözyaşları içinde:

«Çok acıyor nineciğim! Çok acıyoor... Kasıklarımın arası zonk zonk zonkluyor,» diye sızlanıyordum.

Zühre ninem, mendiliyle terlerimi siliyordu:

«Geçecek neneci'm, geçecek kızanım! İstersen göğsüne vurayım, iyi gelir ağrıya?» diyerek göğsümü açtı, parmaklarını tuz serper gibi toplayarak yüreğimin üstündeki kaburga kemiğine, belli aralıklarla vurmağa başladı.

Zühre ninemde *yürek oynaması illeti* dediği

bir rahatsızlık vardı. Bu rahatsızlık, çok üzgün olduğu ya da birisiyle tartışmaya tutulup sinirlendiği zamanlarda kendini belli ederdi. Sol kolunu titreten bir yürek çarpıntısıydı bu. Çarpıntı tuttuğu zamanlarda ninem, mindere uzanır, göğsünü açar, şimdi bana yaptığı biçimde, yüreği üzerine vurdururdu. Vuruşlara başlayınca, yürek oynaması on dakika ya sürer, ya sürmez, iyileşirdi.

Ama Zühre ninemin vuruşları da para etmiyordu benim ağrılarıma... Tersine zaman ilerledikçe sancılarım da artıyordu.

Bu arada ağabeyim helada bulunmuş, perdeli olmadığı için, korku çığlıklarıyla ters orantılı bir kolaylıkla sünneti bitivermişti. Kendi ayağıyla çıkmıştı merdüvenleri. Ninemin, annemin, komşu kadınların ellerini öpüp kiminin hayır duasını, kiminin bağış parasını alarak karyolaya kurulmuştu.

Benim ağrılarım, çırpınmalarım, annemle ninemin çaresizlikten ne yapacaklarını şaşırmaları, yaptıkları türlü vaatlerin işe yaramadığını görerek, Düriye Tete'min öğüdüne uyup bana salıncak kurmağa kalkışmaları konukları rahatsız etti. Birer ikişer gitmeğe başladılar.

Sabriye ablanın bir komşudan ödünç alıp kurduğu kasnaklı salıncakta ağlayarak sabahı ettim. Sancı, sünnetçinin kanı dindirmek için gazbezi fazlaca sıkmasından ileri geliyormuş. Kan dolaşımı zorluğuyla meydana gelen ağrıya, işeyememenin acısı da ekleniyormuş. Ertesi gün yarayı kontrola gelen Berber Hakkı Çavuş'un gazbezini çözmesiyle oldukça rahatladım. Ne ki o güne değin sidik yarışmalarında görmediğim bir fışkırmayla boşaldı sidik torbam, odanın içi lök oldu. Temizlik konusunda çok titiz olan Zühre ninem, benim yerlerin haline korkuyla baktığını görerek:

«Oh oh oh!.. Yap kızanım yap çişani... Sakın

tutmaasın! Çok fenadır çişa tutmak... Tulum gibi şişer insan... Varsın kirlensin tahtalar Biz anacığınla lahzada yıkar, temizleriz... Sen üzülme kızanım!» diyordu.

Ağabeyimin sünnet yaraları beş günde iyileşti. Benimkiyse yirmi gün sürdü. Önceleri her pansımanda sünnetçi, gazbezi çıkarırken yaram kanıyor, ağrılarım tazeleniyordu. Bu yüzden sünnetçinin geleceği günler sabahtan başlıyordum ağlayıp sızlanmağa... Pansımandan sonra da birkaç saat gözyaşı döküyordum. Bu nedenle ninem beni salıncaktan indirmiyordu. Karyolanın keyfini hiç süremedim. Bu sünnet günlerinden kalan tek güzel anım, sünnet yatağı toplandığı gün Hatçe yengemin getirdiği saati, sevip okşayarak bileğime takmasıdır. Kadife kutular içindeki saatlerden birini bana, birini ağabeyime getirmişti:

«İyi günlerde gullanırsınız enşallah!» diyerek ikisini de kendi elleriyle taktı kollarımıza.

Saatimle çok gururlanıyordum, eve kim gelse gösteriyordum:

«Bak saatime! Hatçe yengem aldı onu bana...» diyordum.

Ne yazık ki, bu güzel saatten hiç hevesimi alamadım. Ayağa kalktığımda: (Küçüksün, çaldırırsın,) diyerek onu kutusuna yerleştirip sandığa sakladılar. Ne var ki bu saat, günün birinde sandıktan yok oluverdi. Biri çaldı, ama kim? Zühre nineme göre, bunu İsmayıl dayımın gökgözlü kızından başkası yapamazdı! 'Kimbilir saati çalınca kime sattı güvende...'

Şu da var ki, hiçbir zaman Naziye'yi, yüzüne karşı suçlamadı Zühre ninem.

Ağbeyimin saati ise, pantalon giyip sokağa çıktığı ilk gün, birdir-bir oynarken, bozulmasın diye kolundan çıkarıp ceketiyle birlikte duvar dibine koyduğu zaman çalınmıştı.

Eylül'da ağabeyimi gene annem götürdü İs-

tanbul'a... Oradan İspanyol nezlesiyle döndü. On gün yüksek ateşle sayıklayarak yattı. Zühre ninemin deyişiyle, öldü öldü de dirildi zavallı anneciğim. İspanyol nezlesi yurt içinde olduğu gibi Eskişehir'de de salgındı, ölümlere neden oluyordu. Mahallemizin bekçisiyle Tevfik'in lohusa annesi Azime hanım da salgının kurbanı oldular. Zühre ninem dizlerini dövüyordu:

«Onbeş günlük kızcağızını, yedi yaşındaki oğlancağzını öksüz bırakarak, genç yaşında kara toprağa girdi. Kim bakacak şimdi bu çöcüceklere? Hüseyin Avni efendinin kimsesi yok ki... Azime hanımın ise yaşlı bir anacığı, bir de kanbur kızkardeşçiği var. Ama ayrı evde otururlar. Bana kalsa Hüseyin Avni efendi o kanbur kızçağızı nikahlamalı... O sakat kızı almakla hem sevap işler, hem de çöcüceklerini üveyana eline düşmekten korur.»

Oysa Hüseyin Avni efendinin böyle bir sevap işlemeğe hevesli olmadığı anlaşılıyordu. Zühre ninemi çağırtmış, bir sütana buluncaya dek küçük Sabire'yi günde birkaç kez Hatçe yengemin emzirmesini reca etmişti. Hatçe yengemin südü boldu. Aguş, yedi aylık doğduğu ve çelimsiz olduğu için yeterince boşaltamıyordu göğüslerini. Bu nedenle Hatçe yengem, öksüz Sabirenin sütanalığı önerisini geri çevirmedi. Zühre ninem de, südü bol olsun, diye Hüseyin Avni efendinin her gün yarım okka helva, bir okka has ekmek getirmesi koşuluyla kararı onayladı.

KARA HABER GELDİĞİNDE

— 1 —

Mustafa dayım, Ekim ayında hâlâ Diyarbakır'daydı. Muhabere kursunu bitirdiğinde âmiri onu kendisine yardımcı olarak alakoymuştu. Yeni gelenlere pratik muhabere derslerini dayım veriyormuş.

(...Ben şimdi Diyarbakır'da, kale içindeki bir evde oturuyorum.) diye yazıyordu dayım, (Avluda su dolu bir havuz var. Burası gündüzleri hâlâ cehennem gibi sıcak oluyor. Kurstan dönünce soyunup havuza giriyorum. Ama Erzurum, Sarıkamış taraflarını kar bastırmış bile... Bu yüzden o cephede savaşın tavsadığı söyleniyor. Ne var ki şimdi de askerlerimiz *tifüs*ten kırılıyorlarmış. Bizimkiler *bit humması* diyorlar bu hastalığa. Soğuktan yıkanamadıkları için askerlerimiz çok bitleniyorlarmış. Bu nedenle de hastalık gün günden daha da yayılıyormuş, ordu içinde... Bizim burada askerler haftada iki sefer hamamda yıkanıyorlar. Çamaşırları, elbiseleri, beylikleri de istimden geçiriliyor. Ama hastalığın önü bir türlü alınamıyor. Diyarbakır'ın Palu ilçesindeki hastanede her gün kırk-elli askerimiz ölüyormuş. Ölüler, kirece gömülüyormuş. Çanakkale cephesinde üç sefer muharebeye girip kurtulan gazilerimizin çoğu buralarda bit hummasından kırıldılar.)

Bu kez de evimizde, dayımı bit hummasından koruması için Tanrıya dua edildi. Yediler

türbesine mumlar götürüldü, kurban adakları adandı.

Hatçe yengem, dayımın Diyarbakır'da kaldığını öğrenince oraya gitmeğe kalkıştı. 'Madem cepheye göndermemişler, orada ev de tutmuş, biz neye duralım burada? Biz de erimin yanına gide'm! Bit hummasından ölürsez hep birlikte ölürüz bali...' diyordu. Ama Zühre ninem bu isteğe karşı çıkıyordu:

«Olmaz kızçağ'zım, olmaz! Hade bu kış kıyamette sağ salim oraya vardınız, deyelim, ya Mustafa'mı siz yoldayken cepheye gönderirlerse ne yaparsınız? Diyarbekir'da bir araya toplanalım derken, diyar-ı gurbette Aguş'çuğumla perişan mı olmak istersin?»

Bu varsayım, Hatçe yengemi tasarısından caydırdı. Ne ki aklı fikri Diyarbakır'da kaldı. Aguş'un beşiği yanında başbaşa söyleştiğimizde korkularını açığa vururdu:

«Bit humması beni yıldırıyo' tosunum! O, gözle görükmez sinsi bi düşman... Gelir koynununa gire' de habarın olmaz... Döğüşeceğin düşman öyle mi ya? Top, tüfek atarak geli'. Kişi yiğitse, akıllıysa gendini o duşmandan koruyabili' Dayın da hem yiğit, hem akıllı olduğunu Çanakkale'de ispatladı. Ne ki şinci aslanım, görükmez düşmanlar ortasında kaldı. Sarıkamış cephesine sürseler de o sinsi düşmanlardan gurtuluş yok. Bu kez obir düşmanın topunu, tüfeğini, kılıcını süngüsünü hesaba katması gerekecek. İşi zor dayının. Bizim de tanrının merhemetine sığınınaktan başka çaremiz yok. Hep birlikte dua ede'm tosunum! Allah gençliğine acısın, yavrusuna, sevdiklerine bağışlasın onu..»

Ama bu kez dualarımız kâr etmedi. Kar yağışlı bir kış gecesi, ninem yatsı namazını kılarken Mustafa dayımın kara haberi geldi.

Böyle havada gece vakti kapımızın çalınması tedirgin etmişti annemi... Ninem, namazını

bozmadan, yüksek sesle: Allah-u Ekber! diyerek kapıyı açmaması için annemi uyardıysa da, idare kandilini alarak kapıya gitti annem, ben de arkasındaydım. Kapıyı açmadan sordu:

«Kim o?»

Dışardan:

«Aç kızım,» dedi f'leri p söyleyen yaşlı bir erkek sesi, «Muhtar hafız Nail efendi ile ben imam Abdülkerim, geldik!»

Annem, muhtarla imamın, evleri böyle gece saatlerinde ziyaret etmesinin nedenini biliyor olmalıydı ki, büyük bir acıyla inleyerek idare kandilini yere bıraktı:

«Aman allahım! Korktuğumuz başımıza mı geldi? Kardeşçiğime bir hal mi oldu?» diye mırıldanarak kapının sürmesini çekti. Ama gelenler içeri girmediler. Muhtar künye kağıdını uzatırken Tatar hoca diye anılan İmam Abdülkerim efendi, bozuk şivesiyle:

«Tanrı sabırlar versin hanım kızım!» dedi, «Arabacı Mustafa'fendi oğlumuz şehadet şerbetini içmiş, cennet-i âlâya yükselmiş. Genç yaşta ölümüne biz de çok yandık. Ne deyelim, Tanrı kalanlara başsağlığı, cümlemize sabırlar versin!»

Annem, kapıyı örter örtmez, saçını başını yolarak ağıda durdu:

«Gitti, aslan gibi ağabeyciğim, gençliğine doyamadan, yavrusunu göremeden gitttiii!» diye haykırıyordu. Ben kavrayamadığım bir korku içinde annemin eteklerine sarıldım:

«Nereye gitmiş Çavuş dayıc'ım anne?» diye sordum, oysa nereye gittiğini biliyordum Annem bana sarıldı, gözyaşları yanaklarımı ıslattı:

«Cennete gitmiş yavrucuğum, cennete...»

Zühre ninem, annemin feryatlarıyla donmuş kalmıştı. Ne selam verip namazı bozabiliyor, ne de sürdürebiliyordu. Salt: Allah-u Ekber dediği duyuluyordu. Annem, kadıncağızın çaresizli-

ğini anlayıp koştu, sarıldı mindere götürdü onu. Birbirleriyle sarmaşıp ağlaştılar. Zühre ninem, ağıtlı bir sesle yakılıyordu:

«Muto'cuğum şehitlik mertebesine ulaşsa da, kıyametecek yanacağım onun için. Hiç gün görmedi evlatçığım. Gençliğine de doyamadı. Karıcığı da ikbalsiz kızmış. Üzerine titrediği yuvacığı başına yıkıldı, lokma kadır yetimciğiyle genç yaşta dul kaldı.»

O gece ağlamalar, döğünmeler arasında anakız, Hatçe yengemle yavrusunu yanımıza almayı kararlaştırdılar. Ne ki, sabahleyin oraya vardığımızda evin kapısını açık bulduk. Eşyalar yerli yerindeydi, ama yengemle Ağuş'çuk ortalıkta görünmüyordu. Zühre ninem, dizlerini dövmeğe başladı:

«Demekkilim imam efendi dün gece ona da duyurmuş karahaberi... Kızcağız kocasının ölümüne dayanamamış, Allah bilir, belki de yavrusuyla birlikte gidip kendini Porsuk çayına atmıştır.»

Nineciğimin dudakları, çenesi, elleri titriyordu. Gene yürek oynaması tutmuştu. Gitti, mindere yığıldı. Ben koşup entarisinin göğsünü aralayarak yüreği üzerine vurmağa başladım. Ninem, boğuk ağlamaklı bir sesle anneme yalvarıyordu:

«Durma, koş Nuriye! Karakola haber ver! Her tarafta arasınlar gelinciğimle yetimciğini... Onları ölü ya da diri bulana sarı lira vereceğimi söyle!»

Ne var ki, Hayriye ablanın oğlu polis İbrahim efendinin tüm balıkçıları ve de bostan sahiplerini harakete geçirmesine karşın, Posuk'ta, Sarısu'da, bostan kuyularında yapılan araştırmalar sonuç vermedi. Hatçe yengemle oğlunun ölüsüne de, dirisine de rastlanmadı. Annemle Zühre ninem de, komşularla hısımlar da yengemin yetimiyle canına kıymış olacağına inandılar. Oy-

sa üç-dört yıl sonra, Yunan saldırısıyla Eskişehir'den -Anadolu içlerine kaçtığımız göçmenlik yıllarında, Kayseri'deki yıkık Medrese'de, İsmayıl dayımgille rastlaştığımız günlerde, bir gece Naziye'nin kimseye söylemeyeceğime antiçirdikten sonra bana anlattıklarına bakılırsa, Hatçe yengem canına kıymamış, eski yaşamına dönmüştü. Naziye hem hınçlı, hem kınayan bir sesle konuşuyordu:

«Senin o çok sevdiğin Hatçe yengen, orospunun tekiydi. Kendisi için onca yaş döktüğünüz şırfıntı, oğlunu parayla bakacak bir kocakarıya emanet edip Tepecik umumhanesinde çalışmağa gitmiş. Umumhanenin çaçasını tanıyormuş, İzmir'deki çaçanın kızkardeşiymiş. Haftada bir izinli çıkıp kocakarıya uğrayor, oğlunu görüyormuş. Ama bir gün kocakarı, mamasını yedirip Ağuş'u yatağına yatırdıktan sonra kendisi de biraz kestirmek için şilteye uzanmış. Uyandığı zaman bir de ne görsün, oğlancık kusmukla boğulmamış mı?»

Naziye'nin yutkunup duraksamasından yararlandım:

«Hatçe yengemi sevmediğin için uyduruyorsun bu yalanları.» dedim, «Duydukların doğru olsaydı bunları o zaman gelir, anlatırdın Zühre nineme...»

Ellerini çaresizlikle uğuşturdu:

«Anlatamazdım,» dedi. «Çünkü Hatçe yengen oğlunun ölüsünü bir arabayla bize getirmişti. 'Kardeşinin kanına girdiğin gibi, yavrusunun ölümüne de sebep sensin... Al da gör hayrını!' diye bağırarak onu babamın kucağına bırakmıştı. 'Gayrı kıçınıza kına çalıp oynarsınız. Ben İzmir'deki eski yerime dönüyorum. Yaptıkların yanına kalmayacak elbet. Hiç değilse kıyamet gününde hesabı sorulacaktır. Yuvamızı dağıtmak için askerkaçağı diye müzevirlediğin kardaşın da, kusmukla boğulan bebem de o mah-

şer günü yirmişer tırnağıyla yakana sarılacaklar, senden canlarının davacısı olacaklardır. Bakalım o zaman da köçeklenip oynayabilecek misin Tanrının katında... Dilerim ki felek benim ecrimi de bu dünyada çektirsin sana... Evimi barkımı yıktın, kuracağın her dam da senin başına yıkılsın inşallah!» deyip kapıyı çarptı, gitti.»

Naziye'nin anlattıkları doğru muydu, yalan mıydı bilemiyorum. Ama ona içtiğim andı tuttum, bu gizi de belleğime gömüp sakladım. Bu güne değin kimseye söylemememin nedeni, belki de, temiz bir sevgiyle bağlandığım yengemin kutsallaştırdığım hayaline gölge düşmesini istememdir.

— 2 —

Zühre nineciğim, geliniyle torununun akıbetinden kendini sorumlu tuttu hep:

«Bütün kabahatlar bende...» diyordu, «Köpek suratlı oğlumun şerrinden yıldığım için gevşek davrandım. Öyle yapmasaydım da Muto'm askere gidir gitmez onları kanadım altına alsaydım, bu hal gelmezdi başçağızlarına. Bu vebal bana dünyayı da, ahireti da haram edecek. Gece gündüz namaz kılıp dua etsem bile günahlarımdan arınamayacağım.»

Böyle söylemekle birlikte Zühre ninem hergün odasına kapanıyor, günahlarının bağışlanması için nafile namazlar kılarak Tanrısına yakarıyordu. Her Perşenbe, gündüzleri tekkelere, mevlutlara; geceleriyse mescitlere camilere devam ediyordu. Çoğu zaman camilerdeki dualara beni de birlikte götürüyordu. Hatçe yengem gibi o da, günaha henüz bulaşmamış olduğumdan, dualarının Tanrı nezdinde daha makbul tutulacağına inanıyordu. Bana kısacık bir dua da belletmişti:

«Allah baba! Sen Hatçe kulunu, canına kıydığı için, cehenneminde yakma! Merhametine sığınan Zühre ninemin de tüm günahlarını bağışla, onu kabir azabından koru; amin!»

Her vesileyle gözyaşı dökerdi ninem. Camide Kur'an ya da Mevlut okunurken ağlardı. Sokağımızdan, ilahi söyleyerek, bir dilenci geçse ağlardı. Hele ben, ne zaman Çanakkale türküsüne başlasam, daha bir içten ağlardı. Çocukça bir acımasızlıkla onu ağlatmak istedim mi, hemen bu türküye başlardım. Günde birkaç kez onu ağlattığım olurdu.

Giderek sabahları yataktan kalktığı zamanlarda da ağlar oldu:

«Kansına, yavrusuna arka çıkamadığım için Muto'm bana darıldı. Artıkın onu hiç göremeyim rüyamda...» diye yakılarak gözyaşı dökü-yordu. Onu sevindirmek için düşümde Mustafa dayımı görmeyi ben üstlendim. Dayımın şehit düşüp cennete gittiğini söylediklerinden onu hep orada görürdüm:

«Hayır inşaallah, de! nineci'm!»

«Hayırdır inşallah, kızanım! Güzel bir rüya mı gördün gene?»

«Evet, güzel bir rüya gördüm nineci'm!.. Ağaçlık, bahçelik güzel bir yermiş... Ortada kocaman bi havuz... Yere halılar serilmiş. Üstünde Mustafa dayım oturuyor.»

Başlardı gözleri ıslanmağa:

«Şehit evlatçı'm, bulmuş mertebesini... Cennetteki yerceğizine kavuşmuş... Ne yer, ne içerdi, seçebildin mi bare kızanım?»

Düşünmeden atardım:

«Koca bir tepsi irmik helvası vardı önünde, nineci'm! Onu iştahla kaşıklardı dayıcığım..»

Zühre ninem hemen toparlanır, kalkardı:

«Evlatçığımın cancağzı irmik helvacığı istemiş, demek... Bugün bir büyük tencere irmik helvası yapıp komşulara dağıtalım, cancağzına

değsin!» diyerek yağ, irmik, şeker ya da pekmez tedarikine girişirdi. Helvayı ben dağıtırdım komşulara.

Nineciğimin bu zaafını, son göçmenlik yıllarında birçok kez sömürmüşüzdür. Parasız ve aç kaldığımız günlerde, yardımını istediğimizde Zühre ninem: 'Ölümlük paramdan başka param kalmadı.' diyerek gizli hazinesinden kırk para bile vermezdi. O zaman şehit dayımı imdada çağırırdık, o da gelir, düşüme girerdi:

Sabahları iki ezan arasında ninem, nafile namazı kılardı. Yatakta oturup onun selam vermesini beklerdim. Önce sağa, sonra sola: 'Esselam-u aleyküm ve rahmetullah! deyince fırlar, kalkardım yataktan; koşar, ninemin boynuna sarılırdım:

«Nineci'm, hayırdır inşaallah, de!»

«Hayırdır inşaallah, kızanım!»

«Bu gece Mustafa dayımı gördüm düşümde..»

«Nice gördün bre kızanım dayıcığını?»

«Büyük bir çarşıdaymış dayıcığım, alış veriş ediyormuş.»

«Neler alırdı, seçebilmiş misin bare, evladım?»

«Elbette nineci'm!. Bakkaldan pirinç alırdı, yağ alırdı... Kasaptan da et alırdı... Ben de yanındaymışım... Bana dedi ki: 'Bunlarla Hatçe yengen akşama bir etli büryan yapsın da yiyelim doyunca, olmaz mı yeğen!'»

Başlardı iki yana sallanmağa:

«Muto'cuğum cennet taamlarından usanmış demek... Cancağızı dünya nimetlerini çekmiş madem, vereyim paracık, anan tedarik görsün.. Evlatçığının canı için bir tepsi büryan pişirsin, yiyelim bu akşam!» derdi.

Aslında Zühre ninem, elinde avucundakini daha önce oğlunun ve gelininin hayrına harcamıştı. Ya fakir fukaraya yiyecek giyecek alıp dağıtmış, ya camilere, tekkelere kilimler halılar bağışlamış, (Ermeni komşumuzun değerli halı-

sı da bunlar arasında gitti.) ya da esirlikten dönen kimsesiz erkeklerle gelinlik çağındaki anasız babasız kızları evermiştir. Kendisi için salt ölümlük beş arşın patiska, birkaç havlu, bir beyaz tülbent ile uçkuruna düğümlediği iki altıncık ayırdığını söylerdi. Bunları, Yunan saldırısıyla başlayan İç Anadolu'daki son göçmenlik yıllarında hep yanında taşıdı. Ama Tanrının emanetini Anadolu topraklarında almasına razı olamıyordu. Bu yüzden:

«Tanrım! Senden, başka birşeycik istemem.. Bana Rumeli topraklarında gömülmek nasip eyle!» diye dua ediyordu. Yahşihan dekovilinde, küçük lokomotifin bacasından saçılan kıvılcımlarla o emektar göçmen feracesi delik deşik olurken de, göçmen kağnı komvoyunun konakladığı bozkır gecelerinde kaçamak denen pişmiş hamur yiyip kağnıların kuytusunda yatarak gökyüzündeki yıldız yağmurunu izlerken de, medrese ve kervansaray yıkıntılarında, yarı aç, yarı tok barınırken de bu dua dilinden hiç eksik olmuyordu.

Tanrı Zühre nineciğimin duasını kabul etmiş olmalı. Lozan barışını imzalayanları getiren tireni, Hadımköy istasyonunda okulca alkışlamağa gittiğimiz sırada Zühre ninem, çamlar arasındaki ahşap evimizde, öğle üzeri, yatmakta olduğu döşekte, kimseye rahatsızlık vermeden dünyaya gözlerini vummuştu. Ertesi günü Hadımköy mezarlığında Rumeli toprağına gömüldü. Öldüğünde yetmişsekiz yaşındaydı. Nur içinde yatsın!

Etiler — 18 Mart 1979

YAZKO YAYINLARI

1. *HALKALI KÖLE / Bekir Yıldız / roman*
2. *BEDOŞ / Kemal Bilbaşar / roman*
3. *IĞRIP / Erol Toy / roman*
4. *AL İŞTE İSTANBUL / Çetin Altan / anlatı*
5. *BOZGUNCU M. Gorki / öyküler*
6. *ŞÜPHE / Durrenmatt / roman*
7. *BİR GÜN MUTLAKA / Ataol Behramoğlu / şiir*
8. *HALKIN EKMEĞİ / Brecht / şiir*
9. *TÜRKİYEYİ SARSAN İKİ UZUN GÜN / K. Sülker / inceleme*
11. *VAROLUŞÇULUK / J. P. Sartre / inceleme*
12. *YARIN... YARIN... / Pınar Kür / roman*
14. *TOHUM YEŞERİNCE / E. Zola / roman*
15. *NAZIM HİKMET'in BİLİNMEYEN İKİ ŞİİR DEFTERİ / K. Sülker / inceleme*
16. *GECE GELEN ESKİ DOST / Afşar Timuçin / roman*
17. *GÖZLERİ BAĞLI ADAM, YAĞMA / A. Özyalçıner / öyküler*
18. *SESLERİN AYAK SESLERİ / Arif Damar / şiir*
19. *DOSTLUKLARIN SON GÜNÜ / Selim İleri / öyküler*
20. *CEPHEYE YOLLANIRKEN / W Schnurre / öyküler*
21. *GERÇEKÇİLİK SAVAŞI / Attilâ İlhan / denemeler*
22. *BENİM OĞLUM BİNA OKUR / Cengiz Bektaş / deneme*
23. *POLİTİKADA BİR SARIÇİZMELİ / Recep Bilginer / roman*
24. *KİTAPLAR KİTABI / İlhan Berk / şiir*
25. *ÇAMASAN Demirtaş Ceyhun / öyküler*
26. *DENİZLİ PENCERE / Afşar Timuçin / öyküler*
27. *MEMLEKETİN SAHİPLERİ - KÖYE GİDENLER / Mahmut Makal / öyküler*
28. *YENİ ROMAN / A.R. Grillet / inceleme*

ZÜHRE NİNEM

KEMAL BİLBAŞAR roman

«Bildim bileli Zühre Ninem, sokağa çıkışlarımızda başını, ş a m i oediği ak yaşmakla örter, sırtına yeşile çalan soluk kara bir ferace giyerdi. Ayaklarına yazın kırmız: yemeniler, kışın kara kalaşlar geçirirdi. Rumeli'den göçmen olarak gelmiş tüm kadınların sırtında bu giysileri gördüğümden Zühre Ninem, bu kılığıyla, belleğimde göçmen simgesi gibi kazılmıştır. Zaman zaman geçmiş günleri hüzün ve özlemle anımsayarak anlattıklarından, sütlaç kaymağı buruşuk yüzü, dipleri ak ak görünen kumral saçlarıyla Zühre Ninemin, öküzler tarafından çekilen bir arabada, bitip tükenmez bir göç yolculuğu yaptığını düşlerdim: Bana göre Zühre Ninem, oldum olası bu görüntüde yaşlı bir kadındı.»

ÖNEMLİ NOT

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz.

150 Lira